

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
2022-YL-078

**BATI ANADOLU'NUN TÜRKLEŞME SÜRECİ VE AYDIN
SANCAĞINDA YÖRÜKLER**

HAZIRLAYAN
Merve EKENTOK

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Ahmet TOKSOY

AYDIN 2022

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

27/ 05/ 2022

Merve EKENTOK

ÖZET

BATI ANADOLU'NUN TÜRKLEŞME SÜRECİ VE AYDIN SANCAĞINDA YÖRÜKLER

Merve EKENTOK

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet TOKSOY

2022, XII + 97 Sayfa

Oğuzlar, Türklerin en eski ataları olarak kabul edilmektedir. Çeşitli sebeplere bağlı olarak Orta Asya'dan göç ederek Dünya Tarihinin seyrini değiştirmişlerdir. İçinde yaşadığımız ve bizlere vatan olan Anadolu XI. yüzyıldan itibaren Oğuzların ana yurdu olmuştur. Türkiye'nin hemen her bölgesinde 24 oğuz boyunun gelip yurt tuttuğunu ve bu bölgelere iz bıraktığını görebiliriz.

XIII. yüzyılda gerçekleşen Moğol baskısı sonucunda Türkler, Orta ve Doğu Anadolu'dan göç ederek Batı Anadolu'ya gelmişlerdir. Burada önemli Türkmen beylikleri kurarak Batı Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında önemli rol üstlenmişlerdir.

Bu çalışmaya konu olan Yörükler, yılın belli dönemlerinde yaylada yılın belli dönemlerinde kışlakta yaşayan ve hayvancılıkla geçinen, kışlaklarında basit tarım yapan ve kıl çadırlarda yaşayan Oğuz Türkleridir. Tez çalışmasının temelini ise Kayı Boyuna mensup Karakeçili aşireti oluşturmaktadır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Batı Anadolu, Kayı Boyu, Karakeçili, Yörük

ABSTRACT

THE TURKIFICATION PROCESS OF WESTERN ANATOLIA AND THE NOMADS IN THE BANNER OF AYDIN

Merve EKENTOK

Master's Thesis, History Major Thesis Advisor:

Assoc. Doç. Dr. Ahmet TOKSOY

2022, XII + 97 Pages

The Oğuz are considered to be the oldest ancestors of the Turks. They changed the course of World History by migrating from Central Asia due to various reasons. Anatolia, where we live and which is our homeland, has been the homeland of the Oguz since the XI century. We can see that in almost every region of Turkey, 24 oguz tribes come and keep their homeland and leave their mark on these regions.

As a result of the Mongol pressure that took place in the XIII century, the Turks migrated from Central and Eastern Anatolia and came to Western Anatolia. By establishing important Turkmen principalities here, they played an important role in the Turkification and Islamization of Western Anatolia.

The Yoruks who are the subject of this study are the Oğuz Turks who live in the winter quarters at certain times of the year on the plateau at certain times of the year and live on animal husbandry, who do simple agriculture in their winter quarters and live in clay tents. The basis of his thesis work is the Karakeçili tribe belonging to the Kayı Tribe.

KEYWORDS: Western Anatolia, Kayı Tribe , Karakeçili, Yoruk

ÖNSÖZ

İçinde yaşadığımız Anadolu toprakları pek çok devletin dikkatini üzerine çekmiştir. Tarih boyunca Türkler de Anadolu toprakları üzerinde siyasi, askeri ve kültürel faaliyetleriyle izler bırakmıştır. Ancak Anadolu toprakları Selçuklu Devletinin gerçekleştirmiş olduğu göç dalgaları sonucunda Türkmenlerin bu toprakları vatan olarak görme bilinci oluşmuştur.

Moğol istilası ve Türkiye Selçuklu Devletinde görülen taht mücadelesi ve bunun sonucunda devletin çöküşe sürüklenmesinin tabii sonucu olarak XIII. yüzyılın sonlarına doğru yeni bir dönem ortaya çıkmıştır. Selçuklu ve Osmanlı Devleti arasında kalan bu ara dönemde Türkmenler kendilerine münhasır beylikler kurarak Anadolu'nun bilhassa Batı Anadolu'nun Türkleşmesinde etkili olmuşlardır. Türkleştirme ve İslamlaştırma faaliyetleri Osmanlı Devleti çatısı altında birleşince Balkanlar, Orta Avrupa, Afrika topraklarına kadar yayılmıştır.

Anadolu'nun tapusu maiyetinde görülen ve Türkmenlerin yurt tuttıkları bölgelere Türkçe isimler verilmesi bu toprakların kalıcı Türk yurdu olduğunu ispatlamaktadır. Bu nedenledir ki Anadolu'nun pek çok yerinde 24 Oğuz boylarının, boy beylerinin isimleri görülmektedir.

Yakın geçmişe kadar yörükler konar-göçer hayata devam ederken günümüzde birçok yörük obaları yerleşik hayata geçmişlerdir. Bununla birlikte Toros Dağlarında yörüklerin halen konar-göçer hayata devam ettiği bilinmektedir.

Tez çalışmasının oluşumunda rehberlik eden danışman hocam Doç. Dr. Ahmet TOKSOY hocama, lisans ve yüksek lisans eğitim sürecinde manevi desteğini esirgemeyen değerli dostum Hatice DAŞKIN'a ve "Yörük Gelinliği" adlı şahsi fotoğrafının yayımlanmasına izin veren değerli ablam Nurcan YILDIZ'a ve tez çalışmasının sosyo-kültürel hayatın düzenlenmesinde desteğini esirgemeyen ablam Huriye ZEYTUN'a, eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen değerli aileme teşekkürlerimi borç bilirim.

Merve EKENTOK

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
TABLOLAR DİZİNİ.....	x
GÖRSELLER DİZİNİ.....	xi
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	8
1. ATAYURTTAN ANAYURDA.....	8
1.1. Oğuzlar.....	8
1.1.1. Oğuz Adının Menşei.....	8
1.1.2. Göktürkler Döneminde Oğuzlar	10
1.1.3. Uygurlar Döneminde Oğuzlar	12
1.1.4. Oğuz Yabgu Devleti	13
1.1.5. Anadolu'da Türk İzleri	18
1.1.6. Osmanlı Döneminde Türkmen Yerleşmesi	30
2. BÖLÜM	36
2. BATI ANADOLU'NUN TÜRKLEŞMESİ VE BATI ANADOLU BEYLİKLERİ	36
2.1. Germiyoğulları	37
2.2. Saruhanoğulları.....	38
2.3. Menteşeoğulları	39
2.4. Aydınoğulları	40
3. BÖLÜM	44
3. AYDIN'DA TÜRKMEN YERLEŞMESİ.....	44

3.1 Aydın Sancağında Yörük Yerleşimi	44
4. BÖLÜM	53
4. ANADOLUDA KAYI BOYU	53
4.1. Kayı Boyunun Menşei	53
4.2. Kayı Boyunun Yerleşim Yerleri	54
4.3. Karakeçili Yörüklerinin Menşei	57
4.4. Karakeçili Aşiretinin Yerleşim Alanları	60
4.5. Bir Karakeçili Köyü: Barutçu	62
4.6. Karakeçili Köyü: Zeytinköy	64
4.7. Karakeçili Yörük Köylerinden Selâtin Köyü.....	66
5. BÖLÜM	67
5. YÖRÜKLERDE SOSYO KÜLTÜREL YAŞAM	67
5.1. Yörüklerde Mesken Tipi.....	67
5.2. Yörüklerde Evlenme	70
5.3. Ölüm	75
5.4. Yörüklerde Müzik.....	79
5.5. Yörüklerde Dokumacılık	82
6. TARTIŞMA VE SONUÇ	87
7. KAYNAKLAR	89
ÖZGEÇMİŞ	97

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1.1. Kaşgarlı Mahmut Oğuz Boyları Listesi	16
Tablo 1.2. Reşided-din'e Göre 24 Oğuz Boyları Listesi	17
Tablo 4.1. Mehmet Eröz'e göre Karakeçili Aşireti Obaları	60
Tablo 4.2. Abdulhaluk Çay'a göre Karakeçili Aşireti Obaları	60
Tablo 4.3. Hikmet Şölen'e göre Karakeçili Aşireti Obaları	60

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 4.1. Karakeçili Aşireti Göç Yolu	65
Görsel 5.1. Kara Kıl Çadırı.....	70
Görsel 5.2. Yörük Gelinliği	74
Görsel 5.3. Göç Yolu Üzerinde Karakeçili Yörük Mezarı Denizli/Güney	76
Görsel 5.4. Göç Yolu Üzerinde Mezarlık Denizli/ Güney	78
Görsel 5.5. Göç Yolu Üzerinde Sarıkeçili Mezarı Denizli/ Güney	78
Görsel 5.6. Yörük Çalgısı Kabak Kemane	81
Görsel 5.7. Dokuma Kilim	84
Görsel 5.8. Dokuma Kilim 2	85
Görsel 5.9. Kirmen	86
Görsel 5.10. Şimşir	86

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DTCF	: Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
k	: Karye
kz	: Kaza
mz	: Mezra'a
S	: Sayı
s.	: Sayfa
TDV	: Türk Diyanet Vakfı
vs.	: vesaire

GİRİŞ

Tarih boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan Anadolu XI. yüzyıldan itibaren Türklerin ana yurdu olmuştur. XI. yüzyılda Doğu Anadolu'nun fethi ile başlayan süreç XIII. yüzyılda Batı Anadolu'nun Türkleşmesi ile devam etmiştir.

Malazgirt zaferinin ardından Anadolu'nun doğusunda Türk varlığının görülmesinin yanında Türkler bu toprakları vatan olarak görmüşler ve benimsemişlerdir. Bu bağlamda Batı Anadolu'ya yapılan ilk akın 1070'li yıllarda Afşin Bey tarafından yapılmış olup Afyon-Uşak- Denizli bölgelerine kadar gelmiş Honas (Honaz) ve Laodicea (Denizli) bölgelerini yağma ederek Ege sahillerine kadar ulaşmıştır.¹ XI. Yüzyıl bandında Batı Anadolu'da Selçuklu Devletinden bağımsız olarak Tanrıbermiş adında bir Türkmen Beyi tarafından Hıristiyan âleminde kutsal sayılan Efes'te kendi adını taşıyan bir beylik kurmuştur.² 1081 yılında Bizans Devletinin toprağı olan İzmir ve çevresi Çaka Bey tarafından ele geçirilmiş ve bölgenin ilk fatihi olmuştur. Ancak bölgede kurulan bu siyasi teşekkül çok uzun ömürlü olmamış 1096 yılında Çaka Bey'in I. Kılıçarslan tarafından öldürülmesiyle beylik son bulmuştur.³

Anadolu'nun fethi sürecinde bir diğer kritik dönem 1176 Miryakefalos savaşıdır. Vuku bulan bu savaşta Bizans Devletinin asıl amacı Türkleri Anadolu'dan atmaktadır. II. Kılıçarslan döneminde vuku bulan bu savaşta Manuel Komnenos'un yenilmesiyle Batı Anadolu'nun kapıları Türklere yeniden açılmıştır. Üstünlük yeniden Türkiye Selçuklu Devletine geçmiştir. Öyle ki XII. yüzyılda Anadolu artık "Türkiye" olarak anılmaya başlamıştır.⁴

Anadolu'nun Türklere yurt olması kolay olmamıştır. Türkler her ne kadar Anadolu'yu vatan yapma amacı taşısa da Anadolu'da Türk varlığını tehdit eden unsurlar zaman zaman vuku bulmuştur. Bu sebeple görülen ilk tehdit 1096 yılında gerçekleşen Haçlı seferlerinin başlamasıdır. I. Haçlı seferiyle Batı Anadolu'dan Orta Anadolu'ya geri çekilen Türkler, II. Haçlı seferiyle (1147-48) vatanlarını savunmak için mücadele etmişlerdir.⁵

¹ Sevim, Ali, (1987), Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s.50

² Sevim, A., Yücel, Y. (1989), Türkiye Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s.217

³ Kurat, A.N. (1966), *Çaka Bey*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, s.26-29

⁴ Sevim, A., Yücel, Y., (1989), *Türkiye Tarihi Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s.133

⁵ Demirkent, I. (1997), *Haçlı Seferleri*, Dünya Yayıncılık, İstanbul, s.104-116

Türk varlığını tehdit eden bir diğer unsur II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde vuku bulan 1243 Köseadağ savaşının getirmiş olduğu sonuçlar olmuştur. Savaşın sonucunda Doğu ve Orta Anadolu'da görülen Türkmenler, Moğolların etkisiyle Batı Anadolu'ya göç etmişlerdir. Türkiye Selçuklu Devletinin içerisinde olduğu durumu kabul etmeyen Türkmen beyleri XIV. yüzyılda yeni siyasi teşekküller meydana getirmişlerdir. Bu yüzyılda pek çok beylik kurulmuş ve bu beyliklerden Karamanoğulları, Aydınogulları, Saruhanogulları, Menteseogulları, Germiyanogulları, Osmanogulları gibi güçlü beylikler kurmuşlardır.⁶

Büyük Selçuklu Devleti, Türkiye Selçuklu Devleti, Terafü'l Mülk beylikleri, Osmanlı Devleti, Akkoyunlu, Karakoyunlu gibi devletlerin kuruluş temelinde Türkmenler yer almaktadır. Gerek devletlerarası ilişkilerde, gerekse devlet içerisinde görülen taht mücadelelerinde Türkmenlerin etkin rol oynadıkları yadsınamaz bir gerçektir. Bu bağlamda Türkiye devletinin de temel taşlarından biri olan Türkmenlerin ya da yörüklerin neden böyle ayırım içerisinde girildiğini ve bu ayırımın günümüze kadar varlığını koruduğuna değinmek için Türkmen ve Yörük kelimelerinin etimolojilerinin açıklanmasında ve tez konumuzun daha iyi anlaşılması için bu kavramların ne manaya geldiği konuya ışık tutması açısından zorunluluk teşkil ettiği düşüncesiyle açıklanmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkmen Kelimesinin Menşei

Literatürlere göre Türk, Türkmen, Manav, Alevi, Çepni, Yörük, Sarıkeçili, Karakeçili, Akkeçili, Akkoyunlu, Karakoyunlu, Ellici, Atçeken, Göçkücü, Göçerevli vs. gibi farklı isimlerde kendine yer bulmuş bu kavramların hepsi aynı kökene dayanmaktadır. Hepsi Oğuz soyundan gelmektedir. Bu kavramlar Oğuz boylarının yerleşik hayata geçtikten sonra yahut yetiştirdikleri besi hayvanına göre isim almış şeklidir. Bunlar arasında toplum, halk, kültür olarak belli bir fark bulunmamaktadır.

Kaynaklarda yer alan Kara Osman'ın oğullarına verdiği öğüt şu şekildedir. “*Olmasın ki oturak olasız ki beylik Türkmenlik ve yörüklük edenlerde baki kalır*”⁷ Şikari ise yazmış olduğu Karamanname adlı eserinde Osman Gazi için “... *aslı, cinsi yok bir yörükoğlu iken*

⁶Turan, O.(2014), *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Yayınları, 13. Baskı, İstanbul, s.451-457 Cahen,C., (2011), *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (Çev. Üyepazarıcı, E.), 4. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s.353-360 (orijinal basım yılı 1988)

⁷ Sümer, F. “*Yörükler*”, TDV İslam Ansiklopedisi, 43. Cilt, İstanbul, 2013, s.570-573

bey oldu.”⁸ Bahsi geçen kelimeler Oğuz isminin Türklerin İslamiyeti kabul etmesiyle birlikte yerini zaman içerisinde Türkmen kelimesine bıraktığı görülmektedir.

XI. yüzyıl kaynaklarında İslamiyeti kabul eden Oğuzlara “*Türkmen*” ismi verilmiştir. Yapılan bu adlandırmayı Mervezi’nin cümleleri haber vermektedir. “... *Oğuzların bir kısmı Maveraiünnehir ve Harzem’de yaşıyor bir kısmı da İslam ülkelerine yakın yaşıyorlardı. İslam ülkelerine yakın olanlar Müslüman olduktan sonra Türkmen adını almış ve Müslüman olmayanlara karşı cihada girmişlerdir.*”⁹ İbrahim Kafesoğlu, Oğuzların Müslüman olduktan sonra Türkmen adını almış olmalarını kabul etmemiştir. Bu tezini de şu şekilde savunmuştur. “ *Din değiştirmenin isim değiştireceği anlamına gelmemektedir. Bulgarların ve Macarların Hristiyan olması, Uygurların Manihaizm dinini kabul etmeleri, Hazarların Musevi olmaları onları isim değiştirmeye götürmemiş aksine Türkçe olan bu isimlerini kullanmaya devam etmişlerdir. Ancak Türklüğe dair özelliklerini yitirmişlerdir.*”¹⁰

Kaşgarlı Mahmut Divan-ü Lügati’t- Türk adlı eserinde Türkmen isminin Zulkarneyn tarafından verildiğini ifade etmiştir. Farsça olarak “*Türkmanend*”, “*bunlar Türk’e benziyor*” Türkmen kelimesi bu şekilde yerleşmiştir.¹¹ Oğuz ismini açıklarken ise “... *bunlar Türkmendir. 22 Boydan oluşur ve her birini birinden ayırmak için kendilerine ait damgaları vardır.*”¹²

Ünlü Osmanlı tarihçisi Neşri’ye göre; İslam dinine girenlere imanlı Türk manasına gelen “*Türk-i iman*” denilmiştir. Daha sonra söyleniş biçiminden dolayı zamanla değişime uğrayarak Türkmen ismini almıştır.¹³ Türkmen ismine dair bir başka görüş Biruni’ye aittir. Biruni’ye göre, oğuz Müslüman olunca “*Türkmen oldu*” denilmiştir. Müslüman olan oğuz Türkleri, Müslümanların arasına katıldığında iki taraf arasında tercümanlık yaparlardı. Bu sebeple onlara Türk’e benzeyen manasına gelen Türkmen tabiri kullanılmıştır.¹⁴

⁸ Şikari, Karamanname, s.196

⁹ Turan,O,(2014), a.g.e. s.183

¹⁰ Kafesoğlu, İ,(2017), *Umumi Türk Tarihi Hakkında Tespitler, Görüşler, Mülâhazalar*, Ötüken Yayınları, İstanbul, s.34

¹¹ Kaşgarlı Mahmut, (2005), *Divanü Lügati’t Türk*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, s.608

¹² Kaşgarlı Mahmut, (2005), a.g.e. s.353

¹³ Neşri, Mehmet,(1949), *Kitab-ı Cihannüma*, (haz. Unat, F.R. Köymen, M.A.) 1.cilt, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s.17

¹⁴ Şeşen, R.(2001), *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s.202

Ebu'l Gazi Bahadır Han *Şecere-i Terakime* adlı eserinde ise Türkmen kelimesini “*Türkmanand*” olarak göstermiş ve Türk’e benzeyen anlamına geldiğini ifade etmiştir. Ancak halk Türkmanand diyemediği için “*Türkmen*” denilmiştir. İfadelerini kullanmıştır.¹⁵

Yabancı bilim insanları da Türkmen kelimesinin etimolojisiyle ilgilenmişlerdir. Örneğin Wambery, Türkmen kelimesinin Türk ve –men eklerinin birleşmesi ile oluşup Türklük, Türkler, anlamı kazanmış olabileceğini savunmuştur. J. Deny ise Türkçede bulunan –men/-man ekinin, kocaman, şişman, karaman gibi abartılmış, fazlalık, büyüklük manasına gelmesinden pay çıkartarak Türkmen kelimesinin de koyu Türk, halis Türk anlamına geldiğini savunmuştur.¹⁶

Türkmen adının, Oğuzların İslamiyeti kabul etmesiyle birlikte yükselişe geçmesinin en önemli sebebi şüphesiz Selçuklu Devletinin İslam dininin sancaktarlığını yapmasından ileri gelmektedir. Bu nedendir ki Türkmen adı Selçuklu tarihi ile doğrudan ilgilidir. Anadolu Türkmenler tarafından bir nakış gibi işlenerek yurt tutulduğunda Türkmenlerden bazıları ziraat, ticaret ile ilgilenerek yerleşik hayata geçmiş ve “Türk” adını almışlardır. Konargöçer hayata devam edenler ise “yörük” veya “Türkmen” adını almışlardır. Yörüklük ve Türkmenlik bir yaşam biçimi olup iskân edildiklerinde “yörüklükten/ Türkmenlikten çıktı” ifadeleri kullanılmıştır.¹⁷

İbrahim Kafesoğlu’na göre Türkmen kelimesinin tıpkı Köktürklerde olduğu gibi nasıl ki tüm boylar Köktürk bayrağı altında toplayıp Köktürk diye isimlendiriliyorsa, Türkmen kelimesi de Karlukların en güçlü olduğu dönemde kullanmış oldukları siyasi bir terim olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte Türkmen kelimesi Ortadoğu kaynaklarında Oğuzları kastetmekle birlikte Selçuklular bu isimle özdeşleşmiştir.¹⁸

Netice itibariyle Tufan Gündüz’e göre Yörük ve Türkmen isimlendirmesinin etnik bir unsura değil de yaşam tarzının ortaya atmış olduğu bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁹ Anadolu’ya yerleştikten sonra Oğuzlar farklı farklı isimler almışlardır. Gerek iskân edildikten sonra vergi ödeme şekillerine göre Ellici, Atçeken, yine yetiştirdikleri besi hayvanına göre Sarıkeçili, Akkeçili, Karakeçili gibi isimler almış olmaları onların aslını

¹⁵ Ebul Gazi Bahadır Han,(1996) *Şecere-i Terakkime(Türkmenlerin Soykütüğü)*, (haz. Ölmez, Z.K.), Simurg Kitapçılık ve Yayıncılık, Ankara s.251

¹⁶ Eröz, M.(1991), *Yörükler*, Türk Dünyası Araştırma Vakfı, İstanbul, s.18

¹⁷ Gündüz, T.(2019), *Bozkırın Efendileri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, s.46

¹⁸ Kafesoğlu, İ.(2017), a.g.e s.35

¹⁹ Gündüz, T.(2019), a.g.e. s.48

değiştirmemektedir. Oğuzları bir ağaç, zamanla yaşama tarzıyla ortaya çıkan bu kavramları da bu ağacın dalları olarak düşünürsek bunların hepsinin bir bütün olduğunu gözler önüne sermiş oluruz.

Yörük Adının Menşei

Yörük kelimesi etimolojik olarak birçok bilim insanı tarafından araştırma konusu olmuştur. Türk bilim insanlarının yanı sıra yabancı yazarların da ilgisini çekmiştir. Macar Türkolog Wambery yörük ismini nomad²⁰ Türkmenleri ise yarı nomad olarak adlandırmıştır. Tsakyroglou, göçebenin yörük kelimesi ile aynı manaya geldiğini savunmuştur. Yörük'ün daha ziyade hareket halinde ve yerlerini değiştirdikleri bir kabile, Türkmen ise daha dar bir mana taşıdığını ve İzmit dolaylarında, Dinar ve Konya arasında ve Sivas'ta yaşayan yörükler için kullanıldığını ifade etmiştir.²¹ M.T. Gökbilgin bu iki bilim insanının görüşlerini kabul etmemiştir. Göçebeliliğin bir vasıf olduğunu, yörüklüğün ise bir yaşayış tarzı olmakla birlikte etnik bir asıl olduğunu ifade etmiştir.²²

Halil İnalçık, M.T. Gökbilgin'in görüşüne karşı çıkararak yörük kelimesinin etnik bir topluluk ya da aşiret adı olarak kabul etmemektedir. Bu görüşünü de yörükler makalesinde savunmuştur. İnalçık'a göre "*Osmanlı idaresindeki topraklara göç etmiş halkın zaman içinde bu ismi sahiplenmiş halkın genel ismi olmuştur.*"²³ XV. yüzyılda Anadolu'nun doğusunda bulunan toprakların hâkimi ve Azerbaycan, İran topraklarına hâkim olan iki devlet Akkoyunlu ve Karakoyunlu devletleri birer Türkmen aşiretleri tarafından kurulmuştur. Osmanlı Devletiyle çağdaş olan bu devletler Osmanlı tarafından "Türkmen" devletleri olarak anılmıştır. Akkoyunluların, Anadolu'nun ortasına kadar ciddi bir tehdit unsuru olduğu için Anadolu'daki Türkmenlerin Osmanlı Devletine olan kırgınlığından faydalanmıştır. Akkoyunlu Devletinin hâkimiyetine giren Türkmenler önemli görevlere yükselmiştir. Şahkulu isyanının da etkisiyle Alevi aşiretler ve Sünni aşiret olarak ayrıma gitmeye zorlamıştır. Bu sebeple Osmanlı toprakları içerisinde konargöçer yaşama devam eden reayaya "yörük", Kızılbaş tarikatına katılan reayaya ise "Türkmen" ismi verilmiştir.²⁴ Bu sebepten dolayı XV. yüzyılda Anadolu'nun Kızılırmak Nehri sınır kabul edilirse bu

²⁰ İngiliz dilinde göçebe demektir.

²¹ Gökbilgin, M.T. (1957), *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan*, Osman Yalçın Matbaası, İstanbul, s.4

²² Gökbilgin, M.T.(1957), a.g.e. s.4

²³ İnalçık, H.(2020), *Osmanlı Hâkimiyetinde Ortadoğu ve Balkanlar*, Kronik Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, s.135

²⁴ Saydam, A.(2009), "*Sultanın Özel Statüye Sahip Tebaası: Konargöçerler*", Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık, S.,20 s.9-31

nehriñ batı ve güneybatısında kalan göçebelere yörük, doğu ve güneydoğu bölümünde kalan halka ise Türkmen ismini kullanmışlardır.²⁵ Halil İncılık, Faruk Sümer'in bu görüşünü desteklemektedir.²⁶

İbn-i Fazlan ziyaret etmiş olduğu Oğuz ülkesini tanımlarken “... Oğuzlar kıl çadırda yaşayan, konup göçen yörüklerdi.”²⁷ İfadelerini kullanmıştır. Mehmet Eröz'e göre yörük kelimesinin manası, yürümek fiilinden türemiş olup Anadolu'ya gelen, yurt tutan göçebe Türklerin ifade edilme biçimidir.²⁸ Ancak zaman içinde yörük kelimesi kendi manasını kaybetmiş yeni bir anlam kazanmıştır. Yeni manası batı ve güneybatı Anadolu'daki oymakların genel adı olmuştur.²⁹

Yusuf Halaçoğlu ise, yörük, yürüyen kelimesinden ortaya çıkmış olmakla birlikte Türkmen grupları ile aynı boydandır ifadelerini kullanmıştır. Konar-göçer tanımı ise “devlet tarafından kendilerine tahsis edilen yaylak ve kışlakları arasında yarı göçebe hayat tarzı yaşayan gruplardır. İster yörük olsun, ister Türkmen olsun her ikisinde 24 oğuz boyuna mensup Türk budunlarının birer unsurudur.”³⁰

Türk Dil Kurumunun sözlük tanımında Yörük kelimesi “hayvancılıkla geçinen genellikle Toroslarda yaşayan göçebe Türk oymağı olarak” tanımlanmaktadır.³¹

Sonuç itibarıyla yörükler, yılın belli dönemlerinde yaylada, yılın belli dönemlerinde kışlaklarda yaşayan büyük oranda hayvancılık ile geçinen, kışlak bölgelerinde basit tarım yapan ve kıl çadırda yaşayan Oğuz boylarına verilen isim olarak tanımlanabilmektedir.

Hazırladığımız tez çalışmasında genelde Aydın sancağındaki yörükler özelde Karakeçili yörüklerin yerleşim yerleri, sosyal-kültürel açıdan incelemeyi amaç edindik. Hazırladığımız yüksek lisans tezi altı bölümden oluşmaktadır.

İlk bölüm Oğuzların menşei ve Göktürk, Uygur devletlerinin hâkimiyetinde yaşayan oğuzlar ve Oğuz Yabgu devletinin incelenmesi ve Anadolu'da Türkmenlerin varlığı üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise Batı Anadolu'da kurulan Türkmen beyliklerinin

²⁵ İncılık, H.(2020), a.g.e. s.134

²⁶ Sümer, F. a.g.m. s.570-573

²⁷ İbn-i Fazlan,(1975), *İbn-i Fazlan Seyahatnamesi*, (çev. Şeşen, R.) Bedir Yayınevi, İstanbul, s.30

²⁸ Eröz, M.(1991), a.g.e. s.22

²⁹ Sakin, O,(2006), *Anadolu'da Türkmenler ve Yörükler*, Sultan Ahmet Matbaası, İstanbul, s.55

³⁰ Halaçoğlu, Y.,(2009), *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, I. Cilt, s. XI

³¹ Türk Dil Kurumu Sözlük, Yörük, erişim tarihi 05.11.2021

bünyesinde varlığı görülen Türkmen aşiretlerinden bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde Aydın sancağında iskân edilen Türkmen aşiretlerine değinilmiştir. Dördüncü bölümde Kayı boyunun menşei, Kayı boyunun yerleşim alanları ana başlıklarımız olmuştur. Beşinci bölümde Karakeçili yörüklerinin menşei ve Karakeçili yörüklerinin yerleşim alanları ve Karakeçili aşiretine mensup kişilerle görüşülmek suretiyle iskân edilmeden önce yaşadıkları konar-göçer hayatları üzerinde durulmuştur. Tezimizin son bölümünde Karakeçili yörüklerinin sosyo-kültürel yaşamları üzerinde durulmuştur.

1. BÖLÜM

1. ATAYURTTAN ANAYURDA

1.1. Oğuzlar

1.1.1. Oğuz Adının Menşei

Türk tarihi, birçok tarihçi tarafından araştırma konusu olmuştur. Bu bağlamda gerek menşei gerekse kültürel ve siyasal alanda çok fazla dikkatleri üzerine çekmiştir.

Türk tarihi içerisinde önemli bir yere sahip olan Oğuzlar üzerine çalışmalar yapılmış ve yapılmaktadır. Nitekim J.Nemeth, Faruk Sümer, Sergey G. Agacanov, Hüseyin N. Orkun gibi bilim insanları bu konuda önemli çalışmalar yapmışlardır.

Gerek tarihçiler gerekse Türk dili uzmanları Oğuz adının menşeiine dair farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu görüşler doğrultusunda kabul görmüş bir fikir vardır ki o da J. Nemeth tarafından ortaya atılmıştır. J. Nemeth bu fikrini şu şekilde savunmuştur. “*oğuz ok+z'den türemiştir.*” “ok” oymak, kabile, “z” ise çokluk manasına gelmektedir. Nitekim Faruk Sümer, Hüseyin N. Orkun, A. Bican Ercilasun gibi bilim insanları da J. Nemeth'in bu görüşünü desteklemişlerdir.³²

Wambery ise farklı bir bakış açısı geliştirerek Oğuz adının, Oxus ırmağının ismiyle özdeşleştiğini ve ogh-ok ile uz'dan oluştuğunu ileri sürmüştür. J. Marguart ise ok+uz kelimelerinin birleşimi ile oluştuğunu ve pfeilmanner (oğuz oklu adamlar) manasına geldiğini savunmuştur.³³

Hüseyin Namık Orkun ise, ok sözcüğünü bir cemaatin genel adı olmakla birlikte kabile, boy, insan kütlesi manasına geldiğini ifade etmiştir. Bu görüşünü de “*Gazneli Mahmud'un kendisine tabii Selçuklardan kaç asker gönderebileceğini öğrenmek istediğinde; bir ok gönderirse on bin asker göndeririz*” sözleriyle desteklemiştir.³⁴

³² Sümer, F. 1999, “*OĞUZLAR*” 5. Baskı, İstanbul, Türk Dünyası Araştırma Vakfı, S.20, Orkun, H.N. 1935, “*Oğuzlara Dair*”, Ankara, Ulus Basımevi, s.5 Ercilasun, A. B. (2015), “*Oğuz Adının Etimolojisi*” Yazılı Bildiri. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü 5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyum Bildirileri, Ankara, s.15-20.

³³ Orkun, H. N. (1935) a.g.e., s.4 Sümer, F., (1999), a.g.e. s.19

³⁴ Orkun, H.N. (1935), a.g.e. s.4 Köymen, M.A. (2016), “*Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi Kuruluş Devri I. Cilt*”, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s.85

Oğuz sözcüğü Orhun Kitabelerinde sıkça yer almaktadır. “*Dokuz Oğuz beyleri, milleti! Bu sözümü iyice işit, adam akıllı dinle*”, “*Türk, Oğuz beyleri, milleti işitin, üstte gök basmasa, altta yer delinmese Türk milleti, ilini töreni kim bozabilir.*”³⁵ Bu bağlamda oğuz sözcüğünden sonra beyleri, milleti gibi ifadelerin kullanılması herhangi bir Türk boyunu değil de bir kabileyi bir boyu ifade etmesi olarak kullanılması muhtemel görülmektedir.

Yazıcızade Ali'nin Oğuz namesinde Oğuz adı üzerine şu açıklamayı yapmaktadır, Oğuz bir yaşına geldiğinde ona bir ad vermek gerekli diye düşünürlerken, “*benim adımı oğuz koyun*” diye seslenir ve kendi ismini koymuş olmaktadır.³⁶ Zeki Velidi Togan Oğuz Destanında “*ben bir otağda doğduğum için adım oğur koymak gerekir*” sözü ile bu ismin Oğur olması muhtemel görüldüğünü savunur. Oğur sözcüğünün “şans, baht” anlamına geldiğini ve zamanla r-z harf değişimi olabileceği görüşünü savunmuştur.³⁷ Divanü Lügat’it Türk’te “Oğur” kelimesi, “ugur” olarak geçer ve devlet, bereket manasına gelmektedir.³⁸ Kaşgarlı Mahmut Oğuz ismini açıklarken “*bir Türk kavmi, Türkmen olarak tanımlamıştır. Her biri hayvanlara vurdukları ayırt edici bir damgaya sahip yirmi iki koldan oluşur. Birbirlerinin hayvanlarını bu damgalarla tanırlar*”³⁹ ifadesiyle Oğuz kelimesinin tanımını yapmıştır.

Peter B. Golden ise Oğuz adını, budun adı olarak savunmuş ve görüşünü akrabalık ifade eden oğ/uy kökünden türemiş olabileceğini savunmuştur. Bu bağlamda uruk, boy, alt boy, akraba, urugların boyların birliği olarak adlandırmıştır. Nitekim bu görüşünü Orhun abidelerinde yer alan Tokuz Oğuz ifadeleriyle desteklemiştir.⁴⁰ Faruk Sümer Oğuz’un manasını oklar, oymaklar olarak verilebileceğini savunmuş çünkü ok’un oymak manasında kullanıldığı tek bir yer var o da Batı Göktürk Devletinde yer almaktadır.⁴¹ Bu bağlamda Ahmet Taşağıl; “*Batı Göktürk hanedanına mensup olan İşbara'nın 634 senesinde tahta çıkmasıyla ülkesini on boya bölmüş ve her boya bir ok vermiştir. Bu sebeple On Ok/ boy/ kabile olarak anılmışlardır.*”⁴²

³⁵ Ergin, M. (2003), Kültegin Abidesi “*Orhun Yazıtları*”, Hisar Yayınları, İstanbul, s. 12-17

³⁶ Önder, S.Y. (2019), “*Yazıcızade Ali'nin Oğuznamesi*” İstanbul, Dergâh Yayınları, s.94

³⁷ Togan, Z.V. (1982), “*Oğuz Destanı*”, 2. Baskı, İstanbul, Enderun Yayınları, s.18- 82

³⁸ Kaşgarlı, M. (2005) “*Divanü Lügati't Türk*”, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, s.617

³⁹ Kaşgarlı, M.(2005) a.g.e. s.353

⁴⁰ Golden, P.B., (2006), “*Türk Halkları Tarihine Giriş*”, (Çev: Osman Karatay), 2. Baskı, Çorum, Karam Yayınları, s, 241 (eserin orijinal basım yılı 1992)

⁴¹ Sümer, F.(1999) a.g.e. s.20

⁴² Taşağıl, A. (2020), “*Türk Model Devleti Göktürkler*”, 4.Baskı, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, s.57

Netice itibariyle Oğuz adının menşei konusunda yapılan araştırmalar sonucunda düşüncemiz, Oğuz sözcüğünün “ok” sözcüğünden türemiş olduğu ve çokluk ekinin gelmesiyle birlikte oymaklar, boylar manasına geldiğini kabul görüyoruz. Nitekim oğuz sözcüğü doğrudan cins isim olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda Orhun Abidelerinde “*Dokuz Oğuz budunu kendi budunum idi, yer gök karıştığı için düşman oldu*” biçiminde kitabe yazılması dolayısıyla oğuz boy olarak genel anlamda ifade edilmiş olup herhangi bir Türk boyunu ifade etmemiştir.

1.1.2. Göktürkler Döneminde Oğuzlar

Türklerin coğrafi olarak en geniş sahaya yayılmış ve en kalabalık nüfusa sahip kolu olarak bilinen Oğuzlar, Orhun Abidelerinde oldukça fazla geçmektedir.

630-680 yılları arasındaki elli yıllık dönem Göktürklerin esaret dönemidir. Bu dönemi İbrahim Kafesoğlu “*matem devresi*” olarak tanımlamıştır.⁴³ Elli yıllık esaret döneminde birçok defa bağımsızlık mücadelesi verilmişse de başarılı olan Kutluk İsyanı olmuştur. Kutluk’ a bu bağımsızlık mücadelesinde akıl hocalığı yapan ve askeri alanda pek çok yardımı bulunan kişi Bilge Tonyukuk olmuştur. 681 yılında verdikleri bu mücadelede kendilerine yeni kuvvetler katılmış ve Çoğay’ın kuzey eteklerini yazlık, Karakurum’u kışlık merkezi yapmışlardır. Nitekim bundan sonraki hedeflerini Ötüken’e çevirmişlerdir. Çünkü Ötüken’in Türkler tarafından manevi bir önemi olmakla birlikte, tüm dağınık Türk boylarını tek çatı altında toplamak Türk devletçiliğin yerleşmiş olduğu kutsal başkent olan Ötüken’de teşkilatlanmasıyla mümkündür.⁴⁴

Kutluk’un bu denli güçlenmesinden endişelenen Selenge Irmağı boylarında bulunan Oğuzlar tedbir amaçlı Kitanlar ve Çin’e elçi göndermiştir. Kutluk’un giderek güçlendiğini ve bir an önce önünü kesmeleri gerektiğine dair ittifak teklif etmişlerdir. Tonyukuk Kitabesinde bu durum şu şekilde anlatılmaktadır. “*Oğuz’dan casus geldi. Dokuz Oğuz milletinin üzerine kağan oturdu. Çin’e General Ku, Kıtay’a Tongra Esimi gönderilmiş, sözü şöyle göndermiş, azıcık Türk Milleti yürümüş, Kağanı cesur, müşaviri bilici imiş, o iki kişi var olduğu sürece Çin’i öldürecek, doğuda Kıtay’ı öldürecek ve beni Oğuzu da öldürecek, Çin güney taraftan, Kıtay doğu tarafından, bende kuzey taraftan hücum edeyim Türk Sir Milleti yürümesin mümkünse yok edelim.*”⁴⁵ Tonyukuk bu durumu Kutluk’a bildirdiğinde

⁴³ Kafesoğlu, İ. (2014), “*Türk Milli Kültürü*”, 36. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul, s.108

⁴⁴ Taşağıl, A. (2004), “*Göktürkler III.*”, Ankara, Türk Tarih Kurumu, S.12 Kafesoğlu, a.g.e. 2014, s.110

⁴⁵ Orkun, H. N., (1935) a.g.e. s.37

Kutluk Kağan “*Orduyu gönlünce idare et*” bu bağlamda Tonyukuk “İnekler Gölü” ve “Tola Irmağı” tarafından Oğuzlar, Göktürlere saldırmışlardır. Oğuzların sayıca üstün olmalarına karşılık Tonyukuk ’un akıllıca hamlesi üzerine altı bin kişilik Oğuz ordusunu iki bin kişilik Göktürk ordusu karşısında mağlup etmiş ve Oğuzları itaat altına almıştır.⁴⁶ Göktürklerin asıl kurucu unsuru aşına soyudur. Ancak Oğuzlar da devletin ikinci unsuru olarak görülmektedir. İbrahim Kafesoğlu’nun ifadelerine göre İnekler gölü savaşı Göktürk devleti için büyük önem arz etmektedir. Nitekim bu savaş sonucunda Göktürkler Ötüken’e hâkim olmuş, Kutluk ise derleyen, toparlayan manasına gelen “İlteriş” unvanını almıştır.⁴⁷ Bu bağlamda Türk tarihine baktığımızda Büyük Selçuklu Devleti ile Gazneliler arasında süren mücadeleler sonucunda 1040 Dandanakan Savaşı ile Selçuklu Devleti kuruluşunu gerçekleştirmiştir.

İlteriş Kağan öldükten sonra devlet yönetimine Kapgan Kağan geçmiştir. Bu dönem de şiddetli tutum artınca devlet içerisindeki boyların ayaklanmasına sebep olmuştur ve 711 yılından sonra Türğiş, Karluk, Dokuz Oğuz isyanları devleti sarsmış adeta devleti yok olma durumuna sürüklemişlerdir. Nitekim kitabelerde not düşüldüğüne göre “*Oğuzlar kendi budunum idi yer gök bulandığı için düşman oldu.*” Sözleri durumun ne derece kötüye gittiğine işaret etmektedir.⁴⁸ 716 yılında Kapgan Kağan Oğuz boylarından olan Bayırkular ile şiddetli bir mücadele içerisinde girmiş ve yenilgiye uğrayan Oğuzların bir kısmı Çin’e sığınmıştır. Ancak bu şiddetli savaştan sonra Bayırkular Kapgan Kağan’ı Ötüken’e geri dönüş yolunda pusuya düşürmüş ve öldürmüşlerdir.⁴⁹

Kapgan Kağanın öldürülmesinden sonra yerine oğlu İnel geçmiş ancak süreci başarılı yönetemeyince Oğuzların isyanı daha da artmıştır. Devleti yeniden toplama görevini Bilge Kağan ve Kültegin kardeşlere kalmıştır. Nitekim Bilge Kağan Kitabesinde “*Bir yılda dört defa savaştım. Togubalık, Andırgu, Çuşbaşı, Ezgenti*” savaşlarını yapıp Oğuzları tekrar itaat etmeye mecbur kılmıştır.⁵⁰ Devlet yeniden teşkilatlandırılmış, Tonyukuk tekrar Aygucu makamına getirilmiştir.

Bilge Kağan’ın ölümünden sonra Göktürk ülkesinde kargaşalar tekrar baş göstermiştir. Göktürk ülkesini Bilge Kağan’ın çocuk denecek yaşta oğlu ve annesi Po-

⁴⁶ Taşağıl, A., (2004), a.g.e, s.14

⁴⁷ Kafesoğlu, İ., (2014), a.g.e, s.110

⁴⁸ Kafesoğlu, İ., (2014) a.g.e., s.117 Orkun, H. N. (1935) a.g.e. s.28

⁴⁹ Kafesoğlu,İ., (2014) a.g.e., s.119

⁵⁰ Orkun, H. N. (1935) a.g.e. s.29

fu'nun idaresi altına girmiştir. Po-fu ülkeyi iyi bir şekilde idare edemeyince huzursuzluklar yeniden başlamış ve şiddetini giderek arttırmıştır. Basmil, Karluk ve Uygurların bir araya gelmesiyle devlete başkaldırmış ve Göktürk Devletinin çöküşüne neden olmuşlardır. Basmiller Aşına soyundan geldiği için 742 yılında başbuğ ilan edilmiş ancak müttefikler arasında sular durulmayınca Basmil başbuğu ortadan kaldırılmıştır. Uygur ilteberi kağan ilan edilince Ötüken'de Uygur Devleti yükselişe geçerek Türk tarihi yeni bir döneme başlamış olacaktır.⁵¹

1.1.3. Uygurlar Döneminde Oğuzlar

Çin kaynaklarına göre Uygurlar, Hun Devletinin devamı olarak görülmekte olup Dokuz Oğuz, On Uygur olarak isimlendirilmiştir.⁵² İbrahim Kafesoğlu Dokuz Oğuz birliğini şu şekilde listelemiştir. Pu-ku, Hun, Pa-ye-ku, T'ung-lo, Sse-kie, K'i-pi, A-pu-sse, Ku-lun-vu-ku, A-tie bu Oğuz boyuna Uygur boyunun eklenmesiyle Dokuz Oğuz oluşmuştur.⁵³ Ancak bu boylara Basmil ve Karluk boylarının eklenmesiyle on bir boy olmuştur. 742 yılında Göktürk Devletine başkaldırarak Göktürk devletinin çöküşüne neden olmuşlar 744 yılında ise bağımsız bir Uygur devleti olarak yükselişe geçerek devletin kuruluşu tamamlanmıştır.

747 yılında Kutlug Bilge Kül Kağan'ın ölmesi üzerine yerine oğlu Moyun-Çor Kağan olmuştur. Bu dönemde Şine- usu adında bir kitabe dikilmiş ve bu kitabede az da olsa Oğuzlar hakkında bilgi edinebiliyoruz. Şine-usu yazıtında okunan kısımlara göre Oğuzlar ile Moyun-Çur'un savaştığı anlaşılmaktadır. On Uygur, Dokuz Oğuzlar üzerine yüzyıl hâkim olunmuştur. Ancak bir şekilde Uygurlardan kopmuş olan Oğuzlar, Moyun-Çor tarafından tek bayrak altında toplanmıştır. Bir süre sonra Oğuzlar tekrar isyan çıkarmış ve Sekiz Oğuzların, Dokuz Tatarların Selenga Nehrinin dolaylarında varlık göstermişlerdir. Yalnız kitabede dikkat çeken bir husus Oğuzların Dokuz Oğuz değil de Sekiz Oğuz olarak anılması Oğuz boylarından birinin bu isyan girişimine katılmadığı anlaşılmaktadır. Moyun-Çor Şine Usu yazıtında Sekiz Oğuzları ve Dokuz Tatarları yağma etmemiş, halkını yok etmediği

⁵¹ Kafesoğlu, İ, (2014) a.g.e. s.124

⁵² Çandarlıoğlu, G. (2004), "Uygur Devletleri Tarihi ve Kültürü", Türk Dünyası Araştırma Vakfı, İstanbul, s.11

⁵³ Kafesoğlu, İ.(2014) a.g.e. s.127

kendi kavmi olduğu için bu isyana son verilmesini istemiştir⁵⁴. Oğuzların, Uygurlar hâkimiyetine girmesinden sonra kitabelerde bir daha Oğuzlar adına rastlanılmamıştır.

Böğü Kağan döneminde kabul edilen ve etkisi giderek daha fazla hissedilen Manihaizm dinin Türk kültürüne olan olumsuz etkisi IX. yüzyılda kendini daha fazla hissettirmiştir. 840 yılında Kırgızlar Ordu-Balık şehrine girmiş ve hakanı öldürmüşlerdir. Sağ kalan Uygur halkı ise kütle halinde bulunduğu toprakları terk ederek Karluk, Çin ve İç Asya bölgelerine göç etmeye başlamışlardır.⁵⁵

1.1.4. Oğuz Yabgu Devleti

Hududu'l Âlem'e göre Oğuz ülkesinin sınırları *“Doğusunda Oğuz çölü ve Maverâünnehir şehirleri, güneyinde aynı çölün devamı ve Hazar Denizi, batısı ve kuzeyinde İtil Nehri bulunmaktadır.”*⁵⁶ Oğuzların batısında Hazarlar ve Bulgarlar, doğusunda Karluklar, kuzeyinde Kimekler vardır. Güney de ise İslam ülkesi Araplar ile komşudur.⁵⁷ İdrisi'ye göre Oğuz boyları o dönemin adlandırılmasıyla Harezmi veya Cend Gölü denilen Aral Gölü çevresinde varlık göstermişlerdir.⁵⁸ Hududu'l Âlem'e göre Oğuzların kasabaları bulunmamakta onun yerine keçeden yapılmış kulübelinde yaşamakta yaz ve kış boyunca bozkır ve otlaklarda dolaşmaktadırlar.

Bulgar ülkesine gitmek üzere heyetiyle yola çıkan ve yol güzergâhında bulunan Oğuz ülkesini İbn-i Fazlan ziyaret etmiş ve Oğuz devletinin sosyal hayatı hakkında önemli bilgiler vermiştir. Oğuz ülkesini tanımlarken *“çok taşlık, pınarların ve derelerin bol sular aktığı büyük bir dağ vardır. Bu dağı geçtikten sonra Oğuzlar diye bilinen Türk kabilesinin bulunduğu yere geldik. Oğuzlar kıl çadırda oturan konup göçen yörüklerdi.”*⁵⁹ İfadelerini kullanmıştır.

X. yüzyılda Oğuz boyları Harezmi, Maverâünnehir ve Horasan'a sınırları uzanmaktadır.⁶⁰ X. yüzyılda oğuzların kışlık merkezi Yengikent'tir. Yaylak merkezi ise

⁵⁴ Orkun, H.N. (1994), “Eski Türk Yazıtları”, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s.164 Aydın, E.(2007), Şine Usu Yazıtı, Karam Yayınları, Çorum, s.33-34 Gömeç, S.(1997) Uygur Türkleri Tarihi ve Kültürleri, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, s.16-17

⁵⁵ Kafesoğlu, İ. (2014) a.g.e. s.131 Sümer, F. (1999) a.g.e. s.44

⁵⁶ Şeşen, R.(2001) İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara,s.68

⁵⁷ Köymen M.A. (2016), “Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi”,5. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s.1

⁵⁸ Agacanov, S.G. (2002), Oğuzlar, (Çev. Necef, N.N., Annaberdiyev, A.), İstanbul, Selenge Yayınları, (eserin orijinal basım yılı 1969)s.69

⁵⁹ İbn-i Fazlan,(1975) İbn-i Fazlan Seyahatnamesi (Çev. Şeşen, R.) İstanbul, Bedir Yayınevi, s. 30

⁶⁰ Agacanov, S.G.(2002), s.111

kuzeybatıdaki Karakum'dur.⁶¹ Bunun dışında Oğuz Yabgu ülkesindeki diğer şehirler; Karacuk, Cend, Suğnak, Karnak, Süt kent, Barçınlıqenttir.⁶² İbn- i Fazlan'ın ifadelerinde yer alan bilgiye göre; “Oğuz Türklerinin hükümdarlarına “Yabgu” denir. Yabgu vekiline ise “Küzerkin” denilir, ordu komutanı ise “sübaşı”dır. Seyahatnameyi irdelediğimizde subaşının otoritesi yabguya göre daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü halifenin hediyelerini ve İslam dinine davetini yabguya değil sübaşuya sunmuştur.⁶³ Oğuz Yabgu devletinin komşuları Peçenekler ve Hazarlarla ilişkilerin pek de dostane olmadığı ve aralarında savaşın eksik olmadığını hatta bu mücadelelerin birinde Oğuz Yabgu devletinin hükümdarının hayatını kaybettiğini öğrenmekteyiz.⁶⁴

Göçebe hayat tarzı yaşayan Oğuzlar, bu hayatın getirmiş olduğu iktisadi faaliyetleri genel olarak hayvancılığa dayanmaktadır. Bu bağlamda koyun, yulku atı, deve yetiştirmiş oldukları önemli hayvanlardır. Bu sebeple hayvancılığın getirmiş olduğu en önemli özellik kullanılan yaylanın genişliği ve coğrafi büyüklüğü olmakla birlikte kışlakları ise su kaynaklarına bağılı olarak yurt olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte Yabgu, sadece kışları Yengikente (Yenikent) bulunmuştur.⁶⁵

Oğuzlarda atın önemi tartışılmaz bir gerçektir. Ancak atın yanında deve de önemli yer tutmaktadır. Nitekim at binek, deve yüklet olarak kullanılmıştır. Oğuzlardan itibaren süre gelen devenin yüklet olarak kullanılması Anadolu'da yaşayan Yörüklerde de aynı durum söz konusu olmuştur.⁶⁶

Oğuzların yaşam biçimi olan konargöçer hayatın getirisi olan hayvancılıkta koyun, at, deve yetiştirmişlerdir. Hayvancılığa bağılı olarak endüstrisi de at, süt, yün tedarikinin yanında ticari amaçlar doğrultusunda önemli bir getiriye dönüşmüştür.⁶⁷

Oğuz Yabgu devletinde konargöçer hayat yaşayanların olduğu gibi şehirlerde ve köylerde yaşayanlar da bulunmaktadır. Köy ve şehirlerde yaşayanlar genel manada “yatuk” olarak anılmaktadır. Yatuk tabiri daha çok onları küçümseme anlamında kullanılmıştır. XII. yüzyılda “yatuk” kelimesi köylerde yaşayan Türkmenler için kullanılmıştır. Sergey Grigoviç AGACANOV'a göre Oğuzların konargöçer yaşamdan yerleşik yaşama

⁶¹ Sümer, F.(1999), a.g.e. s.64

⁶² Kafesoğlu, İ. (2014), a.g.e. s.147 Sümer, F. (1999), a.g.e. s.81

⁶³ İbni Fazlan, a.g.e. s.37

⁶⁴ Kafesoğlu, İ. (2014) a.g.e. s.147

⁶⁵ Sümer, F.(1999), a.g.e s. 73 Agacanov, S.G.,(2002), a.g.e. s.130-131

⁶⁶ Sümer, F.(1999), a.g.e. s.71 Agacanov, S.G., (2002), a.g.e. s.137

⁶⁷ Agacanov, S.G., (2002), a.g.e. s.139

geçmelerinde en büyük etkenin onların İslam dinini kabul etmiş olmalarından ileri gelmektedir.⁶⁸

Ölü gömme adetleri ise, elbiseleri, silahları ve değerli eşyalarıyla birlikte gömülmüşlerdir. Mezar bir oda gibi açılıp, tavanı çamurdan kubbeye benzer şekilde kapatılmaktadır. Oğuzların bu mezarları Selçukluların Türk çadırına benzetilen Kümbet'e benzerliği dikkat çekicidir. Gömme işleminden sonra yağ aşısı ya da ölü aşısı denilen bir gelenek görülmektedir. Bu ölen kişinin arkasından verilen ölü aşısı Anadolu'da varlığını devam ettirmektedir.⁶⁹

Oğuzların sosyal yapısına değinirsek eğer sosyal yapıları boy- kabile özelliğine dayanmaktadır. Oğuzların boylar halinde yaşadığını Hududu'l Âlemde de açıklanmaktadır. Nitekim eserde “...Oğuzların boylar halinde yaşadığı ve her boyun birbiri ile kavga etmemeleri için her birinin birer reisi bulunmaktadır.” İfadesi yer almaktadır.⁷⁰ Oğuz Yabgu devletini meydana getiren teşekküllerden her birine boy denilmektedir. Bu boylar ise obalara ayrılmaktadır. Bu durumda Oğuzlar, ailelerden obalara, obalardan boylar ve boyların birleşimi ile Oğuz ili meydana gelmiştir.⁷¹

Oğuz boylarına ait liste Kaşgarlı Mahmut tarafından verilmiş olmakla birlikte bu boylardan 22 tanesi listede bulunmaktadır. Listesinde yer vermediği iki boyun ismini de belirtmemiştir. Ayrıca *sayısı az damgaları belli değil* dediği Çarulukluğ boyuna yer vererek listenin en sonunda göstermiştir. Listenin ilk sırasını da dönemin hanedanı olan Selçuklu devletinin mensubu olduğu Kınık boyuna vermiştir.⁷² Kaşgarlı Mahmut yapmış olduğu boyların listesinde boyların isimlerinin yanında boyların damgalarına yer vermiştir. Kaşgarlı Mahmut'un listesi aşağıda listelenmiştir.⁷³

⁶⁸ Sümer, F., (1999), a.g.e. s.71 Agacanov, S.G., (2002), a.g.e. s.142

⁶⁹ Sümer, F. (1999), a.g.e. s.74

⁷⁰ Şeşen, R. a.g.e. s.68

⁷¹ Sümer, F.(1999), a.g.e. s.221

⁷² Sümer,F., (1999), a.g.e. s.223

⁷³ Sümer, F.(1999), a.g.e. s. 229 Kaşgarlı Mahmut,(2005) Divanü Lugati't-Türk, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, s.353-354-355

Tablo 1.1. Kaşgarlı Mahmut Oğuz Boyları Listesi

A. KAŞGARLI'DAKİ OĞUZ BOYLARI ¹ .		
BOYUN ADI		DAMGASI
1	Kınık	قنق
2	Kayığ	قبع
3	Bayundur	بايندر
4	İwa, Yiwa	ايفا
5	Salğur	سافر
6	Afşar	افشار
7	Beg-Tili	بكتلى
8	Bügdüz	بكدز
9	Bayat	بيات
10	Yazğır	يذغر
11	Eymür	ايمر
12	Kara-Bölük	قرا بلك
13	Alka-Bölük	القابلک
14	Iğdir	اگذر
15	Üregir, Yüregir	ارگر، يرگر
16	Totırka	توترقا
17	Ala-Yundluğ ² .	الايנדلع
18	Töker	توکر
19	Beçenek	چينک
20	Çovaldur ³ .	چوالدر
21	Çepni	چپنى
22	Çarukluğ ⁴ .	چارقلغ

Reşided-din'de ise Kaşgarlı Mahmut'tun listesinden farklı olarak Oğuz boylarının sayısını 24 olarak göstermiştir. Ayrıca bu boyları Bozok ve Üçok olmak üzere iki kola ayırarak Oğuz Kağan destanında yer alan Oğuz Kağan'ın üç büyük oğlu Gün/ Ay/ Yıldız üç küçük oğlu olan Gök/Dağ/ Deniz olmak üzere altı nesle ayırarak her birinden dört boy çıkarmıştır.⁷⁴

Reşided-din Boz-ok kelimesini “parçalamak” anlamına geldiğini vurgulamıştır. Üçok ise “üç adet ok” olarak anlamlandırmıştır. Ancak Faruk Sümer “ok” kelimesinin boy manasına geldiğini kabul ederek üç-ok'un üç boy manasına geldiğini, Boz-ok kelimesinde bulunan “boz” un da yine bir rakamı ifade edebileceğini düşünmektedir.⁷⁵ Ebul Gazi Bahadır Han “Bozok” isminin Oğuz Kağan Destanında yer alan ifadeye göre açıklamış ve

⁷⁴ Sümer, F.(1999), a.g.e s.223

⁷⁵ Sümer, F.,(1999), a.g.e. s.224

“siz altın yayı bulup getirdiniz ve onu bozup paylaştınız sizin adınız Bozok olsun, Üç ok getiren üç oğluna da bugünden sonra size Üçok desinler” şeklinde açıklamıştır.⁷⁶

24 Oğuz boyunu temsil eden bir takım semboller bulunmaktadır. Her boyun kendisini temsil eden birer damgaları vardır. Bu damgalar Kaşgarlı Mahmut ve Reşidüddin’in listesinde açıkça yer almaktadır. Her boy için kutsal sayılan ongunları bulunmaktadır. Bu ongunlar eti yenmeyen avcı kuşlardan oluşmaktadır. Bu ongun kuşlarının kutlu olmasının yanında bu kuşlar, şahin, kartal, tavşancıl, sunkur, uç ve çakırdan ileri gelmektedir.⁷⁷ Reşided-din’in boylar listesi aşağıdaki gibidir.⁷⁸

Tablo 1.2. Reşided-din’e Göre 24 Oğuz Boyları Listesi

B.REŞİDED-DİN'E GÖRE OĞUZ BOYLARI					
BOYUN ADI	ANLAMI	ET PAYI	ONKUNU	DAMGASI	
Kayı, قايي	Sağlam	Sağ karı yağrın	Şâhin	ا	1
Bayat, بايات	Mutlu yiyeceği bol.	Sağ karı yağrın	Şâhin	ب	2
Alkaravlı, القراولي	Nereye varsa başarı gösterir ¹ .	Sağ karı yağrın	Şâhin	ا	3
Kara-İvli, قرا اوي	Kara otağlı.	Sağ karı yağrın	Şâhin	ا	4
Yazır, يازر	Çok Ülkeye sahip.	Aşığlı	Kartal	ا	5
Döger, دوگر	Toplanmak için.	Aşığlı	Kartal	ا	6
Dodurga, دو دورغا	Ülke almak ve yönetmek	Aşığlı	Kartal	ا	7
Yaparlı, ²	Aşığlı	Kartal	ا	8
Avşar, اوشر	Çevik ve avı seven	Sağ Umaca	Tavşancıl	ا	9
Kızık ³ , قزيق	Güçlü, düzene sokmada ciddi.	Sağ Umaca	Tavşancıl	ا	10
Beg-Dili, بك دلي	Uluların sözleri gibi değerli	Sağ Umaca	Tavşancıl	ا	11
Karkın, قارقين	Çok ve doyuran aş.	Sağ Umaca	Tavşancıl	ا	12
Bayındır, بايندر	Daima yiyecekle dolu olan yer.	Sol karı yağrın	Sunkur	ا	13
Beçene ⁴ , بچه	İyi çalışır.	Sol karı yağrın	Sunkur	ا	14
Çavuldur, چاولدور	Şerefli, ünü yaygın	Sol karı yağrın	Sunkur	ا	15
Çepni, چيني	Nerede yağı görürse hemen savaşır	Sol karı yağrın	Sunkur	ا	16
Salur, سالور	Nereye varsa kılıç ve çamağı iş görür.	Ucuyla	Uc	ا	17
Eymür, ايمور	Son derece iyi ve zengin.	Ucuyla	Uc	ا	18
Ala-Yuntlı, الايونتلي	Hayvanları iyi.	Ucuyla	Uc	ا	19
Üregir, ابرگر	Daima iyi ve düzen kurucu.	Ucuyla	Uc	ا	20
Yıgdir ⁵ , ييگدير	İyilik, büyüklük, yiğitlik.	Aşığlı	Çakır	ا	21
Bügdüz, بگدز	Herkese tevâzu gösterir ve hizmet eder.	Aşığlı	Çakır	ا	22
Yıva, يوا	Derecesi hepsinden üstün.	Aşığlı	Çakır	ا	23
Kinik, قينق	Nerede olsa değerlidir	Aşığlı	Çakır	ا	24

⁷⁶ Ebul Gazi Bahadır Han, (1996), Şecere-i Terakkime, (haz: Ölmez, Z.K.), Ankara, Şafak Matbaa, s.243-244

⁷⁷ Sümer, F.,(1999), a.g.e. s.226

⁷⁸ Sümer, F., (1999), a.g.e s.230

Oğuz Yabgu devletine ait pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Devletin yıkılış tarihinin 1000’li yıllara tekabül ettiğini kaynaklar bize göstermektedir. Faruk Sümer’e göre Oğuz Yabgu devletinin yıkılış sebebinin iki farklı görüşü vardır. Bunlardan birincisi Oğuz Yabgu devletinde sübaşı görevinde bulunan Selçuk’un yabgu ile aralarında vuku bulan anlaşmazlık sonucunda Selçuk’un kendisine bağlı boyla Cend şehrine gelmesinden sonra devletin dağılmış olması muhtemel görünmektedir. Bir diğer ihtimal ise Oğuz Yabgu devleti Kıpçaklar tarafından yıkılmış olma ihtimalidir. Ancak Sümer bu görüşün çok zayıf bir ihtimal olduğu üzerinde durmaktadır.⁷⁹ Devletin çökmesiyle birlikte oğuzların bir kısmı kitleler halinde batı ve güneye dağılmışlardır. Oğuzların bir bölümü XI. yüzyılda Kıpçakların baskısı ile İdil Nehrini geçip 1054 yılında Karadeniz’in kuzeyinde görülmüş, diğer bir bölümü ise İran üzerinden Anadolu’ya geçmişlerdir.⁸⁰ Bugün Türkiye Cumhuriyeti devletinin sınırları içerisinde Oğuz boylarına ait yerleşim yerlerine sıklıkla rastlanılmaktadır.

Bir devlet çöküş sürecine geçtiğinde akabinde yeni bir devletin kuruluşu ve yükselişi görülmektedir. Bu durum sadece hanedanın kut’a sahip olduğu düşünülen soyun değişimi olarak kabul edilebilir. Nitekim sadece yönetici zümre değişmektedir yönetilen millet aynı kalmaktadır. Tarihi süreç boyunca kurulan Türk devletlerinin tamamı Göktürk Devlet modelinden ileri gelmektedir. Nitekim bu devletin kurucu unsurlarından biri olan Oğuzların, Göktürk Devletini çöküş sürecine girmesinden sonra Uygur Devletinin yükselişe geçmesiyle devam eden bir süreç olarak görülmektedir. Kurulan devletlerin Büyük Selçuklu, Türkiye Selçuklu, Akkoyunlu, Tevaif-i mülk olarak anılan dönemde kurulmuş olan birçok Anadolu beylikleri ve Osmanlı Devletinin kurulması ve nihayetinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti hep birer Oğuz Türkleri tarafından kurulmuş olan ve Oğuzların sosyal, siyasal, askeri ve kültürel devamlılığını sağlayan devletler olmuşlardır.

1.1.5. Anadolu’da Türk İzleri

Anadolu’ya ilk Türk akınları IV. Asrın sonlarında 395 yılında yapıldığı bilinmektedir. Bu akınlar Avrupa Hun devleti kağanı tarafından Uldız döneminde yapıldığı bilinmektedir. Basık ve Kursık adlı iki başbuğ tarafından yapılan Anadolu seferi Erzurum, Malatya ve Çukurova dolaylarında ilerlemiş Urfa ve Antakya’yı kuşatmışlar sonrasında Kudüs’e yönelmişlerdir. Orta Anadolu’ya kadar ilerleyen bu iki başbuğ Azerbaycan- Bakü

⁷⁹ Sümer, F. (1999) a.g.e. s.87- 88

⁸⁰ Kafesoğlu, İ. (2014) a.g.e. s.149 Şalbayev, A.(2005), Oğuzların Göçleri ve Yayılmaları (VII. Yüzyıl XIII. Yüzyıl), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

üzerinden kendi ülkelerine geri dönmüşlerdir. Yapılmış olan bu Anadolu seferi planlı olarak yapılmakla birlikte Anadolu'ya yerleşip vatan haline getirme planı taşımaktadır.⁸¹ Basık ve Kursık komutasında gerçekleştirilen bu sefer Bizans hâkimiyetinde bulunan Anadolu'da görülen ilk Türklerin izleri olarak kabul edilmektedir.

Anadolu topraklarına yapılan ikinci Türk seferi ise VI. yüzyılda Sabarlar tarafından yapıldığı bilinmektedir. Sabarların varlığını göstermiş olduğu coğrafya itibari ile Bizans ve Sasani Devletleri ile mücadele içerisine girmelerine sebep olmuştur. 516 yılında Sasanilerle anlaşma yapan Sabarlar, Bizans İmparatorluğuna karşı birlikte hareket etmişlerdir. Ermeni bölgesine kadar akınlar yapılmış akabinde Anadolu'ya girmişlerdir. Anadolu'da Kayseri, Ankara, Konya civarına kadar ilerlemişlerdir. Anadolu'ya yapılan bu akın Belek (Balak) tarafından yapılmıştır.⁸²

Anadolu'ya üçüncü Türk girişi olarak sayabileceğimiz bir diğer durum Müslüman Türkler tarafından yapılmıştır. Türklerin İslam dinine girişi 751 Talas Savaşı ile gerçekleşmiş ve bu savaşın etkisiyle Türk tarihi islamiyetin bayraktarlığını yapma konusunda evrilmiştir. Talas Savaşının etkisiyle Araplar ve Türkler arasında dostane ilişkiler başlamış Emevilere göre farklı bir tutum sergileyen Abbasilerin bu davranışı Türklerin İslamiyet'e bakışını değiştirmiş ve Abbasi ordusunda Türkler yer almaya başlamıştır.

Cafer El Mansur'un halifelik döneminde (754-775) ordusunda hiç de azımsanmayacak derecede Türkler yer almıştır. Bağdat'ta Horasan kökenliler için kışlalar yapıldığı bilinmektedir. Cahiz'e göre ilk defa Türkleri devlet hizmetinde görevlendiren Halife Mansur olmuştur.⁸³

Halife Harun Reşid döneminde (786-809) muhafız birlikleri kurulmuş ve bu dönemde bu birliklerin tamamı Türklerden oluşmaktaydı. Halife Harun Reşid, Bizans sınırına Suğur'da Avasım adında Türklere müstakil bir uç bölgesi kurmuştur. Bu uç bölgesinde Türkler, Araplar ile Bizans arasında tampon konumunda olup uç birliğini temsil etmekteydiler. Bu uç bölge Antakya'dan Maraş ve Malatya civarına kadar uzanmaktaydı. Horasandan getirilen Türkler, Tarsus, Erzurum dolaylarına Anadolu'nun güney kısmına

⁸¹ Ahmetbeyoğlu, A. (2001), Avrupa Hun İmparatorluğu, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s.43-44

⁸² Kafesoğlu, İ. (2014), a.g.e. s.153

⁸³ Sarı, V. (2005), Türklerin İslamiyeti Kabulünün Sosyolojik Analizi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş

yerleştirilmişti. Bu yerleşmeler Türklerin Anadolu'yu vatan haline getirme konusunda yapılan küçük adımlar olarak değerlendirilebilir. Nitekim Anadolu'nun Türkleşmesi Oğuz boylarından çok önce başlamış oluyor ve Kalaç, Karluk, Kanglı, Kıpçak boyları Anadolu coğrafyasına yerleşmiş ve Anadolu'nun yerli nüfusundan sayılmaktaydılar.⁸⁴ Halife Mutasım döneminde ordunun tamamı Türklere oluşmaktaydı. Dolayısıyla Türklerin, Türklük özelliğini kaybetmemeleri için devletin asıl unsurlarından farklı olarak onlara özel olarak Samarra şehri kurulmuş ve yine Türk kızlarla evlendirilmeleri sağlanmıştır. Bu dönem itibarıyla Türkler sadece ordu da değil, siyasi ve idari alanda da nüfuz sahibi olmaya başlamışlardır.⁸⁵ Genellikle Suriye ucunun merkezi olan Tarsus'ta oturan Türk kumandanlar yaz ve kış dönemlerinde olmak üzere yılda iki kez Bizans İmparatorluğuna karşı gazada bulunuyorlardı. Bu doğrultuda Sivas, Niksar, Şarkikarahisar, Amasya, Zamantı, Ulukışla, Çankırı, Ankara, Eskişehir ve Bergama'ya kadar Bizans şehirleri tahribata uğratılmış, pek çok ganimet ve esirlerle geri dönmüştür. Bu yüzyılda saldırılar karşılıklı yapılmaya devam etmiştir. Ancak X. Yüzyıldan itibaren Bizans savunma durumundan taarruz durumuna geçince Müslümanlar savunmaya geçmeye başlamış ve Bizans'a karşı yürütülen gaza faaliyetleri Selçukluların gaza faaliyetlerine kadar durmuş oluyordu.⁸⁶

Türk akınlarına karşılık Bizans İmparatorluğu' da Doğu Eyaletlerinin güvenliğini korumak amacıyla Anadolu'ya Slav, Bulgar, Kuman-Kıpçak, Vandal ve Gotlardan oluşan grubun Anadolu'da yerleştirildiği görülmektedir. Kuman-Kıpçaklar İznik İmparatorluğunun topraklarına yerleşme ve ordusunda yer alma göreviyle Anadolu'ya geçişleri sağlanmıştır. Kuman-Kıpçaklar XIII. Yüzyılda Anadolu'nun farklı farklı bölgelerine yerleştirilmişlerdir. Batı Anadolu'da yer isimlerine dikkat edildiğinde Kuman- Kıpçaklara ait boy ve şahıs isimlerinin görülmesi dikkate şayan bir unsurdur.⁸⁷

IV. asırdan X. asra kadar Türkler tarafından gerçekleştirilen akınlar ve gazalar daha çok ganimet toplamak esir almak ve Bizans'ın gücünü kırmak için yapılmış faaliyetlerdir. Ancak Oğuz Türkleri tarafından Horasan'da kurulacak olan Büyük Selçuklu Devleti'nin

⁸⁴ V. Gordlevski(1988), "Anadolu Selçuklu Devleti", (çev: Azer Yoran), Ankara, Onur Yayınları, s.38 (eserin orijinal basım yılı 1941)

⁸⁵ Yazıcı, N.(2014), Türklerin İslamiyeti Kabulü, E. Baş(editör), İslam Tarihi El Kitabı, (553-565), 4. Baskı, Ankara, Grafiker Yayınları

⁸⁶ Sevim, A. (1987), "Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi", Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 16-17

⁸⁷ Yalvar, C. (2021) "*Anadolu'da Son Türk İskânı İznik İmparatorluğun'da Kuman-Kıpçaklar XIII. Yüzyıldan XX. Yüzyıla Kadar Yalova Kazımıye (Yortan) ile Elmalık(Saruhanlı) Köylerinin Varlıkları*", Türk Dünyası Araştırma Vakfı, c.127, S.250, ss. 11-36 Ayönü, Y. (2012), "*Batı Anadolu'daki Türk Yayılışına Karşı Bizans İmparatorluğu'nun Kuman-Alan Topluluklarını Balkanlardan Anadolu'ya Nakletmesi*", Belleten, c.76, s.276, ss. 403-418

Anadolu'ya akın ve gaza amaçlı faaliyetlerinden daha çok bu toprakları kendilerine yurt tutma amaçlı yapılan hareket olduğu görülmektedir.

Büyük Selçuklu devleti daha kuruluşunu tamamlamadan önce dönemin iki büyük süper gücü Karahanlı – Gazneli Devletleri arasında sıkışıp kalmış burada yaşam mücadelesi vermekteydiler. Çağrı ve Tuğrul Beyler kendilerine ve kendilerine bağlı boylara yaşam şartlarına elverişli topraklara ihtiyaç duyuyorlardı. Bu bağlamda Tuğrul Bey aşılması güç çöllere Zeki Velidi Togan'a göre Moyun-Kum⁸⁸ dolaylarına çekilmiş, Çağrı Bey ise 3000 askeri ile birlikte Horasan, Azerbaycan, Ermeni Vaspurgan Krallığı'na Anadolu topraklarına gelmiştir. Çağrı Bey'in bu Anadolu keşif seferi Ermeni kaynaklarında *"bu zamana kadar bu cins atlı Türk askeri görülmemiştir, yaydan silahları, dalgalanan uzun saçları vardı"*⁸⁹ olarak tasvir edilmişlerdir. Zeki Velidi Togan, Çağrı Beyin yapmış olduğu bu keşif seferini 1015-1021 yılları olarak göstermiş Ermeni Kaynaklarında 1016 yılı olarak zikredilmiştir. Nitekim Simbat Vekayinamesinde Ermeni Krallığının 1016 yılında *"...Tanrının gazabına uğradı..."*⁹⁰ şeklinde ifade edilmiştir. Çağrı Bey'in yapmış olduğu bu keşif seferini Mehmet Altay Köymen ilk Türkmen gazası olmadığını söyler ve görüşünü şu cümlelerle destekler *"Çağrı Bey gaza mahaline gelince (Rum) kendisi ile beraber gelen askerlerden başka Türkmenlerinde bu gazaya katıldığı ve muhtemelen Türkmenler buraları kendilerine yurt tutmak için bu uç bölgelere gelen Türkmenlerdir."*⁹¹ Görüşünde bulunmuştur. Dolayısıyla bu gaza faaliyetlerinin Oğuzlar için süregelen bir faaliyet olduğunu ancak Çağrı Bey'in yapmış olduğu bu keşif seferinin diğer Türkmenlerin yapmış olduğu akınlardan daha ziyade düzenli ve planlı bir ordu savaşına dönmüştür. Çağrı Bey keşif seferini 1021 yılında tamamladığında geldiği güzergâhtan geri dönerek Tuğrul Bey'in yanına geldiğinde Rum topraklarında kendilerine karşı koyabilecek güç bulunmadığı malumatını vermiştir.

Arslan Yabgunun hile ile Gazneli Mahmut'a esir düşmesine sebep olan hadise meşhur ok hadisesidir. Sultan Mahmud'un Hint seferine gittiğinde yardıma ihtiyacı olduğunda kaç asker gönderirsin? Sorusu üzerine Arslan Yabgu *"elimdeki oku kendi kavmime gönderirsem 30.000 asker, daha fazla asker ihtiyacında ise bu oku kendi kabileme gönderirsem 10.000 asker daha gelir. Arslan yabgu bir yay üç ok ile 100.000 atlı askeri yardıma getireceğini ve daha fazlasında ise bir ok Balhan Dağına gönderdiğinde 100.000,*

⁸⁸ Togan, Z. V. (2019), "Umumi Türk Tarihine Giriş", 2. Baskı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, s.260

⁸⁹ Urfalı Meteos Vekayinamesi ve Papaz Grigorun Zeyli, Çev: Andreasyan, H.D. (2000), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.48

⁹⁰ Başkumandan Simbat Vakayinamesi, Çev: Andreasyan H.D., s.18

⁹¹ Köymen, M.A.(2016) a.g.e. s.108

bir ok Türkistan'a gönderildiğinde 200.000 atlı asker gelebileceğini ifade etmiştir."⁹² Bu olaydan anlaşıldığı üzere Türkmen sayıları hiç de azımsanmayacak derecededir. Arslan Yabgunun esir düşmesinden sonra Türkmenler arasında ilk ayrımcılıkların yaşandığı görülmektedir. Arslan Yabgunun maiyetindeki Türkmenlerin Çağrı ve Tuğrul Beylerin maiyetine girmemeleri bu ayrımın ne denli önemli olduğunu kanıtlar. Nitekim Köymen, Çağrı ve Tuğrul Beylerin Selçuklu Türkmenlerinin yönetimine geçmelerini İnkılap olarak değerlendirmiştir.⁹³

Arslan Yabgunun ölümünden sonra oluşan boşluğu Tuğrul ve Çağrı Beyler doldurmuştur. Bu bağlamda 1035 yılında Nesa, 1038 yılında Talhab ve 1040 yılında yapılan Dandanakan zaferleriyle Selçuklu Devleti kuruluşunu tamamlamıştır. Dandanakan zaferinden sonra ele geçirilen topraklar Selçuklu ülkesi başbuğları arasında taksim edilmiştir. Tuğrul Bey "*Sultan*" olmuştur. Göktürk ve Karahanlı devletlerinde olduğu gibi yeni kurulan bu Türk devletinde de devlet hanedanın ortak malı anlayışı hâkim olmuş ve ülke feodal esaslara göre pay edilmiştir. Çağrı Bey ordu komutanı olarak Merv merkezli, Ceyhun, Serah ve Belh şehirlerinin yönetimini almıştır. İnanç Bey Herat merkezli Bust, İsfizar ve Sistan, Tuğrul Bey Nişabur merkezli olmak üzere garp merkezli feth edilecek bölgeleri aralarında paylaşmışlardır.⁹⁴

Selçuklu Devleti kuruluşunu tamamlamasıyla birlikte bu devletin kurulduğunu haber alan Türkmenler adeta bir sel ile tanımlanabilecek Türkmen göçü yaşanmıştır. Bu doğrultuda yer bulma sıkıntısı yaşayan Türkmenler İbrahim Yınal'a şikâyette bulunmuştur. Bu şikâyete cevaben İbrahim Yınal: "*Memleketim sizin oturmanıza imkân verecek kadar geniş değildir. Bu sebeple doğrusu şudur ki Rum gazasına gidiniz, Tanrı yolunda cihad ediniz ve ganimet alınız bende arkanızdan gelip size yardım edeceğim.*"⁹⁵ Sözleri üzerine Selçuklular Anadolu'nun fethini bir zorunluluk olarak görmüştür. 1048 yılında Bizans ile ilk savaş yapılmış ve Pasinler Savaşı Selçukluların Bizans'a karşı kazanmış olduğu ilk zafer olmuştur. 1048 yılında Erzurum, 1057 yılında Malatya, 1059 yılında Sivas feth edilmiştir. 1064 yılında Alparslan sultan olunca Anadolu'nun feth hareketini hızlandırmıştır. 1064 yılında Ani alınmış, 1067 yılında Kayseri'den Orta Anadolu'ya kadar ilerlemişlerdir. 1068 yılında Amurriyye, 1069 yılında Konya Türklerin eline geçmiş oluyordu.⁹⁶ Türkmenlerin bu

⁹² Köymen, M.A. (2016), a.g.e. s. 78-88

⁹³ Köymen, M. A. (2016)a.g.e., s.120

⁹⁴ Turan, O. (2019), Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, 22. Baskı, İstanbul, Ötüken Yayınları, s.107

⁹⁵ Turan, O. (2019), a.g.e., s.114

⁹⁶ Turan, O.(2019), a.g.e, s.151-171

denli ilerlemelerinin sebebi Orta Asya'dan yoğun olarak gelen Türkmen göçleri ve Alparslan'ın sultan olmasıyla yaşanan iç isyanların etkisi ve bu isyana katılan Türkmenlerin genel olarak Anadolu'ya kaçmaları buraya yapılan fetih hareketlerinin genişlemesine neden olmaktadır. Bizans ise istila olarak adlandırdığı bu fetih hareketlerine önlem almak için birtakım faaliyetlere başlamıştır. 1068 yılında Romanos Diogenes'in tahta çıkmasıyla yaptığı ilk hareket Selçuklu tehlikesine karşı önlem almaktır. Nitekim yapmış olduğu planlar dâhilinde 1068-1069 yılları arasındaki yürüttüğü ilk iki sefer başarılı olmuş ve Türklerin ileri harekâtına mani olmuştur. Türkler ilerlemiş olduğu Orta Anadolu coğrafyasından Doğu Anadolu coğrafyasına çekilmişlerdir.⁹⁷ Romen Diogenes üçüncü ve son defa Anadolu seferine çıkmış ve bu seferdeki amacı Türkleri Anadolu'dan tamamen çıkarmaktır. 1071 yılında gerçekleşen bu sefer İmparator Romen Diogenes'in umduğu gibi olmamış ordusunda bulunan ücretli askerlerin Selçuklu safına geçmesiyle savaşın sonucu Alparslan lehine sonuçlanmıştır. 1071 yılında gerçekleşen Malazgirt zaferiyle birlikte Bizans İmparatoru ilk kez bir Oğuz beyine esir düşmüştür. Alparslan ile anlaşma yapan Romen Diogenes serbest kalmıştır. Ancak savaşın yenilmiş ve esir düşmüş imparatoru olan Romen Diogenes, Mikhail Dukas tarafından yakalanıp gözlerine mil çekilmek suretiyle ölüme terk edilmiştir. Yeni İmparator Mikhail Dukas, Alparslan ile yapılan anlaşmayı tanımaması üzerine Alparslan komutanlarına *“bundan böyle arslan yavruları olunuz, yeryüzüne gece gündüz kartal gibi uçunuz ve Rumlara merhamet etmeyiniz.”* Emri üzerine Anadolu'nun fethini açıkça ilan etmiştir.⁹⁸

Sultan Alparslan tarafından Anadolu'nun fethine görevlendirilen komutanlar fethettikleri yerlerde kılıç hakkını kullanarak beyliğini kurmuşlardır. Saltuk, Mengücek, Danişment, Artuk Beyliği gibi hatırı sayılır beyliklerin yanında Ahlatşahlar, İnaloğulları, Çubukoğulları, Dilmaçoğulları gibi beylikler Doğu Anadolu'da birer birer yer almaya başlamışlardır.⁹⁹ Dönemin kaynaklarında Anadolu'nun Türkler tarafından feth edilmesi yer almış ve Türklerden Bizans Kronikleri, Ermeni kaynakları söz etmiştir. Bizans Kroniği *“Kara ve deniz sanki bütün dünya kâfir barbarlar (Türkler) tarafından işgal edildi ve ıssızlaştırıldı. Onlar, Şarkın bütün köylerini, evleri ve kiliseleriyle birlikte, yağma ve istila ettiler.”* Bir başka kronik, *“artık bir yağmacı değil işgal ettikleri bölgelerin hakiki sahibi sıfatıyla girdiler.”* Aslına bakılırsa bu söz yerinde bir tanımlama olmuştur. Nitekim Türkler

⁹⁷ Ostrogorsky, G. (2015), Bizans Devleti Tarihi, (çev: Fikret Işıltan), 8.Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.318 (orijinal basım yılı 1940)

⁹⁸ Turan, O., (2019), a.g.e., s.188

⁹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Turan, O. (2019), Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, 12. Baskı, İstanbul, Ötüken Yayınları

Anadolu'yu öylesine gelip geçici bir yer olarak görmemiş bu toprakları kendilerine vatan olarak görmüşlerdir. Süryani tarihçi Mihael Türklerin Anadolu'ya yerleşmelerini şu şekilde ele almıştır. *“İmparatoru korku aldı. Korkak ve kadınlaşmış müşavirlerin sözlerine bakarak sarayından ayrılıp Türklere karşı çıkmadı. Hristiyanlara acıyarak adamlar gönderdi ve Pont'da kalmış halkın bakiyelerini, eşyalarını atlara ve arabalara yükletip denizin ötesine nakletti. Böylece ahalisiz kalan bölgelere Türklerin yerleşmesi daha kolay oluyordu.”*¹⁰⁰ Kaynakların bildirmiş olduğu üzere Anadolu'nun durumu Türklerin anavatanı olmaya müsait görünmektedir. Malazgirt zaferinden sonra Türkler Orta Anadolu'ya kadar ilerlemiş ve buralara Türkçe isimler vererek Anadolu'yu Türkleştirmeye başlamışlardır.

Türklerin Anadolu'ya girişinden kısa bir süre sonra 1075 yılında Bizans hudutlarının yanı başında İznik merkezli Türkiye Selçuklu Devleti, Kutalmışoğlu Süleyman Şah tarafından kurulmuştur. Böylece ilerleyen yıllarda Türkleşme ve İslamlaşma faaliyetlerinin sancaktarlığını yapacak olan devletin temelleri atılmış oluyordu. Bizans'ın hemen yanı başında bir Türk devletinin kurulması Bizans'ı rahatsız etmiş olmalı ki yirmi yıl gibi bir süre zarfı içerisinde 1096 yılında Bizans isteği üzerine Papalık çağrısıyla Haçlı Birliği toplanmıştır. Büyük Selçuklu Devleti bu süre içerisinde kendi iç karışıklığı ile mücadele ederken, Haçlılara karşı mücadele de ipi göğüsleyen Türkiye Selçuklu Devleti olmuştur. Sultan I. Kılıçarslan'ın ilk müdahalesi başarısızlıkla sonuçlanmış Batı Anadolu'dan Orta Anadolu'ya çekilmek zorunda kalmıştır. Bu geri çekilmeden sonra Türkiye Selçuklu devleti Türkleşme ve İslamlaşma politikasının sancaktarlığını üstlenerek Anadolu'da kalma mücadelesi vermiştir. Başarılı da olunmuştur. Çünkü Bizans kaynakları VI. Yüzyılda Orta Asya için kullandığı “Türkiye” tabirini XII. Yüzyılda Anadolu için kullanmaya başlamıştır. XII. Yüzyılda Anadolu'nun Türkiye olmasını sağlayan 1176 yılında II. Kılıçarslan'ın I. Manuel Komnenos'a Miryakefalon'da ağır bir yenilgi yaşatması Anadolu'nun kesin olarak Türk yurdu olduğunu kanıtlamış bir zaferdir.

Selçuklu Devleti kurulmuş olduğu coğrafyada önce hayatta kalma mücadelesi vermiş şartların elverişli olması durumunda da devletini kurmuştur. Devlet kurulduğunda Orta Asya'dan gelen Oğuz veya Türkmen akınları giderek çoğalmıştır. Sultan Tuğrul gelen bu göçebe oğuzları yerleştirmek için daha çok Bizans uç sınırına gönderdiğini şu sözlerden anlamaktayız *“ askerlerim pek çoktur ve bu memleket onlara kâfi gelmemektedir.”*¹⁰¹ Bu cümleden anlaşılacağı üzere Türkmen nüfusunun Selçuklu ülkesinde bir hayli arttığını

¹⁰⁰ Turan, O.,(2019), a.g.e., s.278

¹⁰¹ Turan, O. (2019), a.g.e., s.114

öğrenmekteyiz. Selçuklu Devletinin fütihat hareketine başladığı coğrafyaların en önemlisinden biri de Azerbaycan- Erran bölgesi olmuştur. Bu bölgenin önemini Faruk Sümer "*Anadolu'yu fetheden ve oradaki Türk varlığını uzun süre besleyen bilhassa buradaki oğuz varlığıdır.*"¹⁰² Azerbaycan bölgesine verilen önem büyüktür. Buraya melik unvanlı şehzadeler gönderilmiştir. Daha sonraki dönemlerde ise buraya Selçuklu valileri söz sahibi olmuştur. Selçuklu Devleti yıkılış sürecine girdiğinde burada İldenizoğulları adıyla bir atabeylik kurulmuştur.

Büyük Selçuklu Devletinin İran'a hâkim olmasından sonra Oğuz geleneğini terk edip yerleşik İran kültüründen etkilenmeye başlamıştır. Devletin Türkmenler tarafından kurulması ancak ilerleyen dönemlerde devletin önemli kademelerine İranlı halkın getirilmesi Türkmen nüfusun devlete küsmelerine sebep olmuştur. Yine bir başka sebep olan etken ise göçebelerin yerleşik İran ekonomisine ve şehir kültürüne zarar vermeleri ve bu nedenle de göçebe Türkmenlerin Horasan'ın doğusunda tutulmalarına gayret edilmeleridir. Selçuklu devletinin izlemiş olduğu bu politika yani İran kültürünü korumaya çalışmaları Türkmenleri ciddi manada rahatsız etmiştir.¹⁰³ Selçuklu devletinin önemli siyaset adamı ve veziri olan Nizamü'l-Mülk, Sultan Melik Şah'a sunmuş olduğu Siyasetname adlı eserinde Türkmenlerin devlete daha fazla küstürülmemeleri onların aynı zamanda devletin kurucu unsuru ve akrabaları olduğunu hatırlatmakla birlikte devlet içerisinde Türkmenlere görev vermesi hatta onları gulam olarak orduya alması konusunda öneri sunmuştur.¹⁰⁴ Böylelikle küskünlüklerinin bir nebze de olsa azaltılması düşüncesindedir.

Selçuklu Devletinin içerisinde bulunduğu bu duruma Ebu'l Gazi Bahadır Han'da dikkat çekmiş "*Selçuklular Türkmendi. Padişah oluncaya kadar Kınık soyundanız, kardeşiz deseler de devlete halka faydası dokunmadı.*"¹⁰⁵ Sözleri üzerine Selçuklu hanedanına olan sitemi dile getirmiştir. Vezir Nizamü'l-Mülk her ne kadar Türkmenleri devlet içerisinde görevlendirme fikrinde olsa da Ebu'l Gazi'nin verdiği bilgiden Türkmenler devlet yönetiminin de kendilerinde olmasını istemektedir. Bu sebepten taht mücadelesinde her daim muhalif taraf olmuşlardır. Türkmenlerin devlete küstürülmesi Büyük Selçuklu

¹⁰² Sümer, F. (1999), a.g.e., s.153

¹⁰³Özgüdenli, O, (2014), Selçuklu Çağında Kırsal Hayat: Göçebeler ve Köylüler, R. Turan (editör), Selçuklu Tarihi El Kitabı,(555-563), 2. Baskı, Ankara, Grafiker Yayınları

¹⁰⁴ Nizamü'l-Mülk, Siyasetname, (1941) (çev. Mehmet Taha Ayar), 5. Baskı, İş Bankası Yayınları, s.147

¹⁰⁵ Ebu'l Gazi Bahadır Han, Şecere-i Terakkime, (1996), (çev. Zuhul Kargı Ölmez), Ankara, Şafak Matbaacılık, s.264

Devletini etkilemiştir. Köymen'in ifadelerine göre Türkmenler Büyük Selçuklu Devletinin kurulmasında her ne kadar etkili olduysa devletin yıkılış sürecine girmesine sebep olan birinci etmen oldukları yadsınamaz bir gerçektir ifadelerini kullanmıştır.¹⁰⁶ Sultan Sencer döneminde yaşanan Oğuz isyanının bastırılmaya çalışılması sonucunda Sultan Sencer oğuzlar tarafından esir alınmıştır. Yaşanan bu hadisede Türkmenlerin devlete küskünlüğünü gözler önüne sermektedir. Faruk Sümer'e göre Sultan Sencer'i esir alan oğuz boyları Bozok ve Üçok olmak üzere iki kola ayrılmış ve Karahanlıların hizmetinde Maverâünnehir de yaşayan bu oğuzlar 1141 yılında Karluklar tarafından Horasan'a itilmiş olan oğuzlar olduğu bilgisi verilmiştir.¹⁰⁷

Türkmenler adına söylenmesi gereken bir diğer husus Selçuklu devletinin Türkleştirme ve İslamlaştırma hizmetinde büyük fayda sağlamış olmalarıdır. Komutanların kurmuş oldukları valilikler kurulan bölge adına önemli faaliyetler yapmışlardır. Tuğrul Bey Kavurd'a Kirman Selçukluları (1041), Melik Şah Tutuş'a Suriye Selçukluları ve Süleyman Şah'a Türkiye Selçuklu Devletini, Sencer döneminde Mahmud'a Irak Selçukluları bağlı devletleri kurdurulmuştur. Kurulmuş olan bu dört Selçuklu kolu, kuruldukları bölgelerin Türkleştirilmesinde önemli bir unsur olmuşlardır.

Büyük Selçuklu Devleti 1141 Katvan Savaşı ve akabinde gerçekleşen Oğuzların isyanı ile Sultan Sencer'in Türkmenlere esir düşmesiyle birlikte merkezi otorite gücünü kaybetmiş bulunuyordu. Tuğrul Bey, Melikşah ve Sencer döneminde Selçuklu Devleti dallanmıştı. Büyük Selçuklu Devletinin yarıda bırakmış olduğu Türkleştirme ve İslamlaştırma politikasının sancaktarlığını Türkiye Selçuklu Devleti üstlenmiştir.

Arslan Yabgu'nun tutsak alınmasıyla Selçuklu ailesinin yönetimine Mikail'in oğulları Tuğrul ve Çağrı geçmiş, Arslan Yabgu'nun oğulları Kutalmış ve Resultekin'e bağlı Türkmenler Balhan, Yabgulu, Nevakiyye, ve Irak Türkmenleri Büyük Selçuklu Devletinin kuruluşunda yer almış kurucu unsurlar olmuşlardır. Kutalmış ve Resultekin, Çağrı ve Tuğrul Beylere karşı iktidar mücadelesine girmiştir. 1063 yılında Sultan Tuğrul'un ölümünden sonra Kutalmış sultanlığını ilan etmiş ancak Alparslan, Kutalmış'ı kesin bir yenilgiye uğratmıştır. Kutalmış ise savaş alanından kaçarken atından düşmüş ve ölmüştür. Kardeşi Resultekin, oğulları Süleyman ve Mansur Alparslan tarafından rehin alınmıştır. Alparslan'ın ölümünden sonra vuku bulan iç karışıklık sebebiyle Kutalmış oğulları Mansur ve Süleyman

¹⁰⁶ Köymen, M.A, (2017), Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi II. Cilt, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.399

¹⁰⁷ Sümer, F.,(1999), a.g.e. s.133

serbest kalmıştır. Selçuklu emir ve kumandanlarını da yanlarına alıp Anadolu'da Fırat boylarında ve Urfa yörelerinde fetihlere katılmıştır.¹⁰⁸

Süleyman Şah Malazgirt zaferinin ardından 1075 yılında Anadolu'da Bizans'ın hemen yanı başında yeni Türk devleti kurmuştur. Bu devletin temeli ise Türkmenlere dayanmaktadır. Süleyman Şah'ın kurmuş olduğu bu yeni Türk devleti Türkistan ve İran'dan sürüklenen Türkmen akınlarını tetiklemiştir. 1080'li yıllarda Azerbaycan'dan Anadolu'ya yoğun Türkmen göçü meydana gerçekleşmiştir.¹⁰⁹ XI. Yüzyıl Anadolu'sunda yaşayan yerli nüfus olarak adlandırabileceğimiz Hristiyan kitle Bizans'ın baskıcı ve ağır vergileri altında ezilmekteydi. Anadolu halkı Bizans'ın bu kötü yönetiminde yaşamaktan ziyade Türklerin sancağı altında yaşamayı tercih etmekteydiler. Böylece hiç düşünmeden Türk egemenliğini kabul eden halk Türkiye Selçuklu Devletinin temelini sağlamlaştırmış olmaktadır. Mustafa Akdağ'ın aktardığı bilgiye göre Rum- Selçuki Türkiye'sinin insan unsurunun yüzde doksan olarak göçebe oğuzlar teşkil etmiştir. Bu durumda Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde ırk karmaşası yahut yeni bir millet türemesi gibi bir durum söz konusu değildir.¹¹⁰ Zeki Velidi Togan ise Anadolu'nun kuzeyine Bozok, güneyine Üçok boylarının yerleştirildiği söylemiş ve eklemiştir Anadolu'ya sadece göçebe Türkler değil daha Türkistan bölgesinde yerleşik hayata geçmiş olan Türkler de Anadolu'ya göçmüşlerdir.¹¹¹

Türkiye Selçuklu devleti, Büyük Selçuklu devletine bağlı olarak kurulmuş olsa da kaynaklar bu durumu meşrulaştıracak bir bilgidен söz etmemektedir. Nitekim Büyük Selçuklu ile Türkiye Selçuklu devletleri arasında bir hâkimiyet mücadelesi olduğu görülmektedir. Bu durum Kutalmış ile başlayıp, I. Kılıçarslan'a kadar devam ettiği görülmektedir. Nitekim Süleyman Şah ve I. Kılıçarslan Büyük Selçuklu Devleti ile girdiği mücadelede canlarını kaybetmesinden sonra I. Mesut ile birlikte Büyük Selçuklu tahtından vazgeçen Türkiye Selçuklusu, Anadolu'ya yerleşme kararı almış ve Anadolu'yu yaylak ve kışlak bölgelerine ayırarak burayı yeni Türk hükümdarlığının merkezi olması için çalışmışlardır.¹¹²

Türkiye Selçuklu Devletinin bu denli ilerleyişi Bizans İmparatorluğunu tedbir almaya yöneltmiştir. Selçuklulardan kurtulmak isteyen Aleksi Komnenos, Papa II. Urban'a

¹⁰⁸ Sevim, A. (1990), Kutalmışoğlu Süleyman Şah, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s.22

¹⁰⁹ Turan, O. (2014), Selçuklular Zamanında Türkiye, 13. Baskı, İstanbul, Ötüken Yayınları, s.85

¹¹⁰ Akdağ, M. (1979), Türkiye'nin Siyasi ve İctimai Tarihi, 3. Baskı, İstanbul, Tekin Yayınları, s.10

¹¹¹ Togan, Z.V. a.g.e. s.271

¹¹² Togan, Z.V. a.g.e. s.282

bir haçlı ordusu toplaması için başvurmuştur. 1096 yılında çağrıya cevap verilmiş ve Haç ile Hilal'in mücadelesi bu surette başlamış oluyordu. Bizans'ın içinde bulunduğu umutsuzluğa karşılık gelen Haçlılar yağmalayıcı birlik olarak gelmiştir. Bu birlik işsiz şövalyeler, ağır yoksulluk içinde olan köylülerden oluşmaktadır. İstanbul üzerinden Anadolu'ya geçirilen birlik verdikleri bağlılık yeminini unutmuş Anadolu'yu yağmalaya başlamışlardır.¹¹³

Sultan I. Kılıçarslan gelen ilk Haçlı birliğini bertaraf etmiştir. Ancak arkadan gelen şövalyelerden oluşan asıl Haçlı Birliğine karşı koyamayarak gerçekleşen Dreion Savaşında mağlup olmuştur. Batı Anadolu'dan Orta Anadolu'ya çekilmek zorunda kalan I. Kılıçarslan merkezini İznik'ten Konya'ya taşımış ve varlığını buradan sürdürmüştür. Haçlılar İznik'i aldıktan sonra durmamış ve ilerlemeye devam etmişlerdir. Urfa, Kudüs'te kontluklar kurmuştur. Urfa'da kurulan kontluk Horasan'dan gelen Türkmen akınlarını durdurmak için set görevini üstlenmiştir.¹¹⁴

Türkiye Selçukluları, Orta Anadolu'ya çekilse de Bizans ile mücadele etmeye devam etmiştir. Bir nevi gerilla taktiği uygulayarak Bizans sınırları içerisine girmeyi başarmışlardır. Selçuklular 1176 yılına kadar kaybettiği toprakları geri almayı başarmıştır. Miryakefalon savaşı ile birlikte Bizans'ın gücü kırılmıştı. Bu savaşın Bizans açısından özel bir anlamı vardır. Teorik olarak kendilerinin olarak gördüğü Asya topraklarını gerçekten geri alma ve Suriye siyasetinde büyük bir rol oynama umudunu yitirmiştir.¹¹⁵ Türkiye Selçuklu Devleti Anadolu'da bir nevi var olma mücadelesi vermiştir. Nitekim bu doğrultuda başarılı da olmuştur. Çünkü Bizans kaynakları VI. yüzyılda Orta Asya için "Türkiye" tabirini kullanırken, XII. yüzyılda Anadolu için "Türkiye" tabirini kullanmaktadır. Anadolu'nun Türkiye olarak adlandırılmasının en önemli sebebi kuşkusuz ardı kesilmeyen Türkmen göçleri olmuştur. Türk'ün vatani olarak kabul edilmesini ise 1176 Miryakefalon Savaşı sağlamıştır.

Türkiye Selçuklu Devleti kurulduğunda ordusu büyük ölçüde Türkmenlerden oluşmaktaydı. Ancak varisi oldukları Büyük Selçuklu Devletinin düştüğü hataya düşmüşler ve devletin asıl kurucu unsuru olan Türkmenler arka plana atılmış onların yerini gulamlıktan yetişenler almıştır. Mustafa Akdağ'ın ifadelerine göre, Türklerin Anadolu'yu feth

¹¹³ Gordlevski, V. (1988), a.g.e. s.42

¹¹⁴ Gordlevski, V. (1988), a.g.e. s.42

¹¹⁵ Cahen, C. (2000), Osmanlılardan Önce Anadolu, (çev. Üyepazarcı, E.), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.44, (orijinal basım yılı 1988)

ettiklerinde ve Haçlı Birliği ile mücadele ettiği ordu ile XIII. Yüzyıldaki ordusu aynı değildir. Nitekim Sultan'ın kuvvetleri Rum, Ermeni, Frenk, Arap, Kürt, Kazvinli milletine mensup derleme bir ordu oluşturmuştur. Bu durum Osmanlı Devletinde görülen Acemi Ocağının dip örneği olan Gulamhanedir. Burası devlete sadık asker yetiştirmekle görevlidir.¹¹⁶ Gerek devlet yönetiminde planlanmasında olsun gerek askeri düzenlerinde Büyük Selçuklu Devleti örnek alınmıştı. Büyük Selçuklu Devletinden miras alınan bir diğer nokta Türkiye Selçuklu Devleti de devletin asıl kurucu unsuru olan soydaşlarını geri plana atmalarıdır. Türkmenler devlete olan tepkilerini taht değişikliklerinde muhalif taraftan olup tahta geçmelerinde yardımcı olmuşlardır. Nitekim İzzettin Kılıçarslan'ın tahta geçmesinde uç beylerinin yani Türkmenlerin rolü bulunmaktadır. Türkmenlerin devlete olan küskünlükleri o denli büyük olmalıki devleti temelinden sarsacak Baba İshak¹¹⁷ isyanına Türkmenler destek olmuş ve isyanın geniş sahalara yayılmasında etkin rol oynamışlardır.¹¹⁸

1220'li yıllarda Türkiye Selçuklu Devleti yönetimine Alaeddin Keykubat gelmiştir. Bu döneme kadar Türkmenlerin Anadolu'ya yaptıkları akınlar ve yerleşmeler büyük ölçüde gerçekleşmiştir. Ancak 1220 yıllarına tekabül eden Moğol İstilasası ile Türkmenlerin Anadolu'ya gelmesinde yoğunluğa neden olmuştur. Ancak Alaeddin Keykubat gelen bu Türkmen kitlelerini iyi değerlendirmiş onları uç bölgelerine nakletmiştir. Hem feth için ortam hazırlanmış hemde Türkleştirme faaliyeti gerçekleşmiş olmaktadır. Uç bölgeleri ayrıca devletin sınır güvenliğini sağlamada etkili olmuştur.¹¹⁹

Gelen Türkmenler hızla yerleştirildikleri yahut yaylak ve kışlaklarına yerleşen Türkmenler buldukları bölgelere Türkçe isimler vererek buranın kalıcı Türk yurdu olduğunu ispatlamaktaydı. Afşar, Salur, Beydili, Eymür, Kargın, Yazır gibi boy adları Karakeçili, Koyunlu, Sarılı, Ağcalı, Çiçekli gibi aşiret adları, höyük, ören, viran gibi yer adları Anadolu'nun hemen hemen her karış toprağında görülmektedir.¹²⁰

Türklerin başlatmış olduğu bu göç hareketinde Anadolu'ya Kayı boyu da gelmiştir. Kayılar Faruk Sümer tarafından Oğuzların en eski, en şerefli, en köklü boylarından biri olarak ifade etmiştir. Kayı boyu hemen hemen Anadolu'nun her yerinde görülmektedir. Şebinkarahisar ve Kemah'tan başlar, Muğla Manisa'ya kadar Kayı ismine

¹¹⁶ Akdağ, M., (1979), a.g.e. s.64

¹¹⁷ Bkz. Ocak, A.Y., (2011), Babailer İsyanı, 5. Baskı, İstanbul, Dergah Yayınları, s.55

¹¹⁸ Akdağ, M. (1979), a.g.e. s.66

¹¹⁹ Ersan, M. (2020), Bir Devletin Çöküş Hikâyesi Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı, 2.Baskı, İstanbul, Altınordu Yayınları, s.133

¹²⁰ Gündüz, T. (2019), Bozkırın Efendileri, 6. Baskı, İstanbul, Yeditepe Yayınları, s.60

rastlanmaktadır.¹²¹ Kayıların Anadolu'ya gelişlerini Enver Konukçu değinmiştir. *“Sürmeli Çukuru, Pasin, Erzurum ve Erzincan yörelerinde yaylak ve kışlak hayatı sürmüşlerdir. Selçuklu sultanlarının izni ile Bitinya ucuna Bizans tekfurlarına karşı mücadele için gönderilmiştir.”*¹²²

1243 Köseadağ bozgunundan sonra başlayan bunalımlı yıllar ve bu durumun olağan sonucunda Doğu Anadolu'dan Batı Anadolu'ya Bizans İmparatorluğu'nun Anadolu'da elinde kalan son toprak parçasına yoğun bir göç hareketi başlamıştır. Bizans müelliflerinin de bu konuda dikkatleri gözden kaçmamış Türkmenlerin batıya göçlerini şu cümlelerle tasvir etmişlerdir. *“onlar nasıl Moğolların önünden kaçıp geliyorsa Rumları sıkıştırıp Çankırı, Kastamonu, Antalya vilayetlerine gelip Bizans arazisini yağma ediyorlardı. Moğol istilası Türklerin felaketine değil saadetine sebep oluyordu.”*¹²³

Büyük Selçuklu Devletinin akınları ve fetih hareketleriyle birlikte Doğu Anadolu'da Türkmen oluşumları görülmeye başlanmıştır. 1075 yılında Türkiye Selçuklu Devletinin kurulmasıyla birlikte Türkmen varlığı Doğu Anadolu'dan Orta Anadolu'ya kaymıştır. Bu Türkmen akınları Anadolu'yu yeni bir Türk vatanı haline getirme amacı taşımaktaydı. Bu süre zarfında Anadolu'nun doğusu ve iç kesimleri büyük oranda Türkleşmiştir. XIII. Yüzyıl bandına gelindiğinde ise vuku bulmuş olan Moğol istilası ile birlikte Batı Anadolu kıyılarına geliyor ve bu bölgelere yerleşiyorlardı. Nitekim Moğol istilası bir anlamda kötü olarak algılansa da madalyonun diğer yüzüne bakıldığında Anadolu'nun Türkleşme sürecini hızlandırmıştır. Türkmen beyleri, Selçuklu yönetimi Moğollara boyun eğmesinden şikâyetçi olarak Tervafü'l Mülk olarak adlandırılan Türkmen Beylikleri uygun ortamı bulduklarında birer birer bağımsızlığını ilan etmekteydi. Bu sebebin sonucu olarak Anadolu'da Germiyan, Aydın, Menteşe, Saruhan, Candar, Karaman ve Osmanoğulları gibi Türkmen beylikleri kurulmuştur. Bu dönemi siyasi birliğin olmadığı her beyliğin kendi içerisinde teşkilatlandığını söylemek yerinde olacaktır.

1.1.6. Osmanlı Döneminde Türkmen Yerleşmesi

Büyük Selçuklu İmparatorluğu, Türkiye Selçuklu Devleti, Akkoyunlu Devleti gibi Osmanlı İmparatorluğunun da temel taşını Türkmenler oluşturmuştur.

¹²¹ Sümer, F. (1999), a.g.e. s.237

¹²² Konukçu, E. (1998), Otlukbeli Meydan Savaşı, Ankara, Erzincan Belediye Başkanlığı Yayınları, s.19

¹²³ Turan, O, (2019), a.g.e. s.300

Osmanlı Devleti, Türkiye Selçuklu Devletinin İslamlaştırma ve Türkleştirme politikasını geliştirerek devam ettirmiştir. Osmanlı'nın asıl gayesi Rumeli ve Balkanlara doğru yayılmak ve bu bölgelerin Türkleştirilmesini sağlamaktır. Anadolu Türk siyasi birliğini ise 1515 Turnadağ Savaşıyla birlikte Anadolu'da Osmanlı hâkimiyetini kesin olarak sağlamıştır. I. Ahmet döneminde Ramazanoğlu Beyliğinin de katılmasıyla Anadolu coğrafyasında tamamiyle birlik ve bütünlük sağlanarak Osmanlı toprağı haline gelmiştir.

Türk Dil Kurumunda İskân kelimesi yurtlanma, yurtlandırma olarak geçmektedir. Genel olarak kullanım manası ise konargöçer veya yerleşik grupların kendi istekleri doğrultusunda yahut devlet eliyle belirli yerlerin Türkleştirilmesi, İslamlaştırılması ve bölgenin hatta uç sınırlarının güvenliğini sağlamak suretiyle çok defa devletlerce kullanılmıştır. Türkiye Selçuklu Devleti iskân sistemini kullanırken daha çok bölgelerin güvenliğini sağlamak ve fırsatını buldukça karşı tarafa hücum ederek ganimetlerin toplanmasını sağlamak gibi faydalarının yanında aynı zamanda iki devletin direkt olarak karşı karşıya gelmesine de neden olmaktadır.¹²⁴ Osmanlı Devleti süregelen klasik iskân sistemini geliştirerek kullanmış ve bunun sonucunda da dünya devleti olma yolunda ilerlemiştir.

Osmanlı yönetiminde bulunan reayaların önemli bir bölümünü konargöçer Türkmenler oluşturmaktadır. Konargöçerlerin ilk önemli faaliyet olarak yeni feth edilen bölgelerin Türkleştirilmesinde yararlanıldığı gibi boş yerlere yerleştirilmesiyle buraların ekonomik bir etkinlik kazanmasına, harap yerlerin iyileştirilmesinde, yeni kasaba ve köylerin kurulmasında en etkin rolü üstlenmiştir. Örneğin Selçuklu devletinde sıklıkla görülen oğuz boylarının Anadolu'ya yerleştirilmesini parçalayarak iskân et politikası şeklinde uygulamışlardır. Nitekim Anadolu'nun pek çok yerinde Kınık, Afşar, Bayındır, Salur, Bayat, Çepni vs. boy isimlerinin görülmesinin ana sebebini bu politika oluşturmaktadır.¹²⁵ Orta Asya'dan gelen oğuz boyları köyde yaşayanlar Anadolu'da yeni köyler kurmuşlar, şehirde yaşayanlar ise şehre yerleşmişlerdir. Ancak Köprülü eserinde Anadolu'da köy kuranların sadece Müslüman Türkler olmadığını aynı zamanda Hristiyan unsurların da Anadolu'ya gelerek burada köy kurduklarını zaman içinde Türkleştiklerini ifade etmiştir.¹²⁶

¹²⁴ Köprülü, F. (2009), Osmanlı İmparatorluğunun kuruluşu, 5.Baskı, Ankara, Akçağ Yayınları, s.98

¹²⁵ Köprülü, F. (2009), a.g.e., s.72

¹²⁶ Köprülü, F. (2009), a.g.e. s.79

Osmanlı bünyesinde yaşayan Konargöçer halk daha çok deve, keçi, koyun gibi sürülerden oluşan hayvancılıkla uğraşırlardı. Bu sebepten dolayı hayvanlarına otlak ve sulak alan bulmak amacıyla yaylak ve kışlak hayatı yaşarlardı. Bu dönemlerde Anadolu'da mevsimlik hareketlilik görülürdü. Bu göç mevsiminde yerleşik halkın bağ ve bahçelerine zarar verilmesinden dolayı çok defa kavgaların vuku bulmasından konargöçerler iskân ettirmek istenmiştir. Ekonomik sebeplerin yanında askeri, idari, sosyal ve sebeplerden dolayı devlet eliyle konargöçerlerin sürgün, zorunlu veya gönüllü olarak belirli bölgelere, boş ve harap yerlerin şenlendirilmesi amacıyla, toprak verilerek iskân edilmeleri ya da vakıfların kurulmasıyla yerleştirilmek istenmiştir. Bu iskân politikası belirli bir düzen ve kural çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.¹²⁷

Osmanlı Devleti iskânda sürgün yöntemini başta sıklıkla kullanmış bunun sebebi olarak da sosyoekonomik nedenlere bağlı şekillendirmiştir. Özellikle yeni feth bölgelerinde Türkleştirme ve İslamlaştırma faaliyetlerinde ıssız bölgelerin şenlendirilmesi amacıyla kullanılmıştır.¹²⁸ Bu bağlamda Osmanlı'da görülen sürgün hareketi iki şekilde görülmektedir. Birincisi kişilerin cezalandırılması ve bulunduğu yerden çıkarılmasıdır. İkincisi ise bütün toplumu etkileyen sosyoekonomik bir politikanın gereği olarak uygulanmasıdır. Devlete başkaldırma, şekavet, halkı rahatsız etme gibi durumlarda toplu sürgün görülmektedir. Bu kapsamda erken dönem Osmanlı kaynaklarında ilk toplu sürgün tuz yasağına uymadıkları gerekçesiyle Batı Anadolu bölgesinden bir kısım konargöçerlerin Rumeli'ye iskân edilmesi görülmektedir. Benzer durum Trabzon'un fethi, Rodos ve Kıbrıs adalarının alınması ile buralara Anadolu halkı sürülmüştür.¹²⁹ Ceza olarak da sürgün yöntemi katıyetle uygulanmıştır. Kütahya'ya tabi Akkeçili yörüklerinin yapmış olduğu taşkınlıklar sebebiyle Kıbrıs'a sürgün edilmeleri için karar çıkarılmıştır.¹³⁰

Vakıflar kurularak yapılan iskân metodu kullanılmıştır. Külliye, cami, çeşme, bimarhane, medrese, köprü gibi yapıların olması bölgeye iskânı kolaylaştıran etmenler olmuştur. Bu mimari yapıların olması yeni kasaba, köylerin kurulmasını ve bölgeye iskânın kolaylaşmasını sağlamıştır. Buna nazaran II. Murat devrinde Ergene Nehri üzerine yaptırmış olduğu köprü ve vakıflar sebebiyle kurulan kasaba Uzunköprü ilçesi kurulmuştur. II.

¹²⁷ Orhonlu, C. (1963), Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskân Teşebbüsü, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, s.27 Gümüşçü, O. 2019, Türk İskân Sistemi, İstanbul, Yeditepe Yayınları, s.197-254

¹²⁸ Gümüşçü, O. (2019), a.g.e. s.207

¹²⁹ Daşcıoğlu, K.(2010) "Sürgün", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 38, s. 167-169

¹³⁰ Refik, A. (2017), Anadolu'da Türk Aşiretleri, Ankara, La Kitap Yayınları, s. 15

Selim'in Konya, Karaman, Mut yolu üzerine Karapınar'a yaptırmış olduğu Selimiye Külliyesi vesilesiyle Karapınar ilçesi kurulmuştur. Damat İbrahim Paşa'nın doğum yeri sebebiyle Muşkara köyüne yapılan Külliye ile Nevşehir ili, I. Ahmet'in damadı vezir-i azam Öküz Mehmet Paşa Külliyesi ile Kuşadası ve Ulukışla ilçeleri kurulmuştur.¹³¹

Osmanlı Devleti Rumeli topraklarının Türkleştirilmesi için buraları feth ettikten sonra buralara konargöçer Türkmenlerin yerleştirilmesini sağlamış ve yerleşenlere Evlad-ı Fatihan adı verilmiştir. Anadolu ve Rumeli'de bulunan Türkmenler arasında yaptıkları ekonomik faaliyetler arasında farklılık bulunmaktaydı. Rumeli'ye yerleştirilen Türkmenler idari ve askeri alanda teşkilatlandırılmıştır. Sahile yerleştirilenler gemi yapımı ve malzeme temininde, yolların emniyet ve tamirinde, suyollarının yapımında¹³², geçit yapımları, derbendçilik, köprü tamiri ve inşası, zahire toplanması ve korunması, madenlerde, nakliye işlerinde, hususiyile topların naklinde, kale yapımı ve onarımında kullanılmışlardır. Anadolu'da bulunan konargöçer yörüklerden iktisadi faaliyetlerine göre yüncü, darıcı, ellici gibi isimlerle adlandırılmışlardır.¹³³

Konargöçerlerin bir iskân sebebi de onların kendi istekleri doğrultusunda yerleştirme yapılmasıdır. Bu iskân hareketinde konargöçerlerin daha çok yaylak ve kışlak bölgelerini seçtikleri görülmektedir. Yerleşik olmayı seçmelerinin en önemli nedeni ise yerleşik hayatın onlar için daha cazip gelmesi ve azda olsa yaptıkları tarım onları yerleşmeye iten sebeplerdir.¹³⁴

Türkler, Anadolu'yu feth ettiklerinden itibaren Anadolu'ya yapılan göçlerde konargöçerlerden ziyade yerleşik olanlar, şehirliler, âlimler, dervişler, şeyh, tüccar ve zanaatkârlar da Anadolu'ya gelmiştir. Bu dervişlerden bazıları gaziler, Alplerle birlikte fütuhata katılmış bir kısmı boş, tenha ya da civar köylere yerleşmişlerdir. Burada ziraatla ve hayvancılıkla uğraşmışlardır. Bu boş topraklara kurulan zaviyeler zamanla kültür, imar, din merkezleri haline gelmiştir. Zaviyeler ise Türkmen ordusundan önce uç bölgelere yerleşmiş ve burada gönülle fetihler yapmışlardır. Gönül fethi, kılıç ile yapılan fetihlerden daha etkili olmaktadır.¹³⁵ XIV. yüzyılın ünlü seyyahı İbn Batuta Anadolu'ya ayak bastığından itibaren Anadolu'da bulunan Ahilerden bahsetmektedir. Ahilerin sadece dini bir zümre olmadığını

¹³¹ Gümüştü, O. (2019), a.g.e. s.250

¹³² Refik, A. (2017), a.g.e. , s.1-5

¹³³Halaçoğlu, Y. (2014), XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, 5. Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 26

¹³⁴ Orhonlu, C. (1963), a.g.e, s.33

¹³⁵ Barkan, Ö.L Kolonizatör Türk Dervişleri, Hamle Yayınları, s.25

kurdukları zaviyelerde en az üç gün kalma şartıyla misafir ağırladıklarını, genç ve bekâr erkeklerin buralarda kaldığını dini inançlarını ve el becerilerini geliştirmeyi öğrenmekte olduklarını haber almaktayız. Zaviyeler hem iş ahlakını hem de insanları terbiye etmeleri bakımından önemli kurumlardır denilebilir. Yine esere bakıldığında ahiliklerin Anadolu'nun en ücra köşelerinden dağ başlarına kadar denilebilecek yerlerde kurulduğu görülmektedir. Denizli'de Ahi Sinan, Ahi Duman, Tire'de Ahi Mehmet, Balıkesir'de Ahi Sinan... Gibi ahilerin zaviyelerinde konakladıklarını, misafir edildiklerini açıkça dile getirmiştir.¹³⁶ Ömer Lütfü Barkan Ahilerden Kolonizatör Türk dervişleri olarak bahsetmiş ve Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında bunların etkilerinin hiçte azımsanmayacak derecede olduğunu ve şehirlerin feth edilmesinin kolaylaştırdığından bahsetmiştir. Örneğin Orhan Gazi döneminde yaşadığı bilinen Bursa'nın fethi sırasında adının duyulmuş olması muhtemel olan Geyikli Baba¹³⁷, Gelibolu'da Ahi Musa¹³⁸, Darende'de Somuncu Baba, Kars'ta Ebu'l Hasan Harakânî gibi önemli isimler Anadolu'ya gelerek önemli faaliyetler yapmışlardır. Osmanlı Devletinin kurulduğu dönemden itibaren faaliyet gösteren dervişler istimalet politikasında önemli bir yere sahiptir. Dervişler yerli halkı gönül çelme veya özendirme politikasıyla İslam dinine davet etmişlerdir. Dervişlerin bu politikası dönemin sultanları tarafından da desteklendiği bilinmektedir. Hristiyanlar arasında dervişlerin önemli bir yer tutmasının bir önemli nedeni Hristiyanlıkta da dervişe benzer keşişlerin olmasından ileri gelmektedir.¹³⁹

XVI. yüzyıl bandında yaşanan celali isyanları ve bunun devamında görülen sekban, levend, saruca olarak adlandırılan hareketin sonucunda Anadolu tahrip edilmiştir. Nitekim tahrip alanların çoğunu zeamet ve tımar toprakları oluşturmaktadır. Bu durum sonucunda bu bölgelerde yaşayan reaya yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalmıştır. Bulunduğu köyü terk eden köylüler Osmanlı ekonomisini kötü etkilediği gibi askeri sistemi de etkilemiş tımar sisteminin bozulmasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti ise terk edilen köylerin hem ekonomik yönden hem de sosyal yönden büyük zorlukların çıkarılmasına neden olduklarını düşünerek yerini terk eden reayanın tekrar köylerine dönmeleri için kanun çıkarmıştır.¹⁴⁰

¹³⁶ Şeker, M. (2001), İbn Batuta'ya göre Anadolu'nun Sosyal-Kültürel ve İktisadi Hayatı ile Ahilik, 2. Baskı, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları, s.86

¹³⁷ Şahin, H.(2021), Dervişler, Fakihler, Gaziler Erken Osmanlı Döneminde Dini Zümreler(1300-1400), 3. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, s.104

¹³⁸ Barkan, Ö.L. a.g.m. s.25

¹³⁹ Şahin, H.(2021), a.g.e. s.253-262

¹⁴⁰ Orhonlu, C. (1963), a.g.e. s.42

1683 Viyana bozgunundan sonra Osmanlı toprak kaybetmeye başlayınca Türkmen nüfus bu defa Anadolu'ya gelmeye başlamıştır. 93 Harbi, Balkan savaşları gibi savaşların etkisiyle Osmanlı Devletinin kuruluş ve yükseliş döneminde yapmış olduğu iskân politikası bu defa tersine dönmüş ve Kafkaslarda ve Balkanlarda bulunan Türkmenlerin Anadolu topraklarına göçü başlamıştır.

2. BÖLÜM

2. BATI ANADOLU'NUN TÜRKLEŞMESİ VE BATI ANADOLU BEYLİKLERİ

1071 yılında Malazgirt Zaferiyle birlikte Türkler Anadolu'yu ebedi bir yurt haline getirmek için Doğu Anadolu'dan başlayan Türkleştirme faaliyeti XI. yüzyıl bandında Bizans İmparatorluğunun yanı başında fetih hareketlerine devam etmişler Türkler bu yüzyılda menderes havzasında görülmeye başlamıştır.

Danişmend, Saltuk, Artuk, Mengücek gibi Selçuklu komutanları Orta ve Doğu Anadolu'da siyasi teşkilatlanmaya gitmişken Çaka Bey ise Batı Anadolu taraflarına gelmiş burada fetih hareketlerine katılmıştır. Burada Bizans'a karşı savaşırken bir anlık tecrübesizliğine gelerek Bizans kumandanı Aleksandros Kabalikos'a esir düşmüş ve İmparator Nikophoros Botanniates'e hediye edilmiştir. Kaynakların ifadelerine göre Çaka Bey burada Homeros'tan alıntılar yapabilecek derecede Grekçe öğrendiğini ve İmparatorun kendisine "Protonobilisimus" unvanını verdiğini ve imparatorun en sadık adamları arasında yer aldığını kaydetmektedir.¹⁴¹ İmparator, Botanniates öldükten sonra bütün itibarı elinden alınan Çaka İstanbul'dan kaçarak İzmir'e gelmiştir. Kendi adını verdiği beyliğini kurarak Aleks Komnena'ya düşman olmuştur. Çaka Bey beyliğini kurduğunda bölgeye hâkim olan bir diğer beylik Efes merkezli kurulmuş olan Tanrıbermiş beyliğidir. Ancak bu beyliğin ömrü çok uzun olmamış I. Haçlı Seferi sırasında Bizans'ın eline geçmiştir.¹⁴² Çaka Bey Bizans'ta kaldığı müddetçe İstanbul'un denizden feth edilebileceği kanaatine varmış ve beyliğini kurduğunda ilk iş olarak donanma hazırlığına girişmiştir. Kurduğu donanma vesilesiyle Ege Adalarında pek çok adaları yağmalamış, ele geçirmiştir. Bizans'a karşı kurmuş olduğu ittifaklar neticesinde kızını Türkiye Selçuklu sarayına gelin ederek I. Kılıçarslan'ın kayınpederi olmuştur. Aleks Komnena kendisine karşı kurulan bu ittifakı kısa sürede bozmuş ve Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan'a bir mektup yazarak Çaka Bey'e karşı kışkırtmış, öldürülmesine neden olmuştur. Çaka Bey'in öldürülmesinden sonra Batı Anadolu'da kurulan ilk siyasi teşekkül sona ermiş ve I. Haçlı seferi neticesiyle bölgenin Bizans'ın eline geçmesiyle son bulmuştur.¹⁴³

¹⁴¹ Kurat, A.N., (1966), Çaka Bey, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 3. Baskı, Ankara, s.21

¹⁴² Anna Komnena, Aleksiad, (1996), (çev. Bilge Umar), İnkılap Kitapevi, İstanbul s.336

¹⁴³ Demirkent, I., (1996), Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 18

Türk tarihine ilk denizci Türk beyi olarak girmiş ve Türk denizciliğinin başlangıcı kabul edilen 1081 yılı ve Çaka Bey'in ilk Türk Denizci vasfını alması tarihimiz açısından önem arz etmektedir.

Anadolu'ya yapılan ikinci büyük Türk göçü olarak adlandırılan göçe XIII. yüzyılda Moğol istilaları sebebiyle olmuştur. Bu dönemde yönetimde bulunan Türkiye Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubat gelen Türkmenleri başarılı bir şekilde Anadolu'ya yerleştirmiştir. 1248 yılında Köseadağ savaşı ile birlikte başlayan Moğol boyunduruğuyla başlayan ve Anadolu toprakları Türkiye Selçuklu Devleti görünümünde İlhanlı Devletine bağlı toprak parçası haline gelmiştir. Devletin bu durumundan rahatsız olan ve hiçbir vasfı olmayan Türkiye Selçuklu Sultanlarına tepki olarak Türkmenler kendilerine müstakil beyliklerini kurmuşlardır. Karamanoğulları, Germiyanogulları gibi beylikler Anadolu'da kurulmuş en güçlü beylikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Batı Anadolu'da kurulmuş olan en güçlü beylik olarak adlandırılan Germiyanoglu Beyliği ve bünyesinde başarılı komutanlar bulunan bu beylik Batı Anadolu'nun fethinde önemli faaliyetler yapmışlardır. Germiyan Beyliği ordusunda subaşı görevinde bulunan komutanlar tarafından Mentеше, Aydın gibi beylikler kurularak bölgenin Türkleşmesinde önemli adımlar atmışlardır.

2.1. Germiyanogulları

Germiyan, Türkmen boylarından birinin ismiyken sonradan bir aile ve beyliğin adı olmuştur. XVI. yüzyılın meşhur tarihçisi olan Müneccimbaşı'na göre Germiyan Beyliği, Germiyan Bey tarafından kurulmuş ve beyliğe bu ismi verdiğine kanaat getirilmiştir. Ancak Germiyan'ın bir Bey adı olmadığına bir aşiret ismi olduğuna dair fikir birliği bulunmaktadır.¹⁴⁴ Germiyan Türkmen aşiretine ilk olarak Doğu Anadolu'da Malatya dolaylarında rastlanılmaktadır. Oğuzların Afşar boyuna mensup olduğu düşünülen Germiyan aşireti Yassıçemen Savaşı sonrasında dağılan Harzemşahların bakiyesi olarak Anadolu'ya gelmiş olmaları muhtemel görünmektedir.¹⁴⁵ İbni Bibi'ye göre Baba İshak isyanında Malatya dolaylarında olmaları, Cimri hadisesi sırasında Batı Anadolu'da görünmelerinin

¹⁴⁴ Varlık, M.Ç., (1974), *Germiyanogulları Tarihi*(1300-1429), Sevinç Matbaası, Ankara s.1

¹⁴⁵ Yakupoğlu, C.(8-10 Mayıs 2014), (2014) "*Aslanapa yöresinde Türk iskânının belgeleri: Yer ve Şahıs Adları*", (ed. Ersan, Mehmet, Şeker, Mehmet),Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu III Germiyanogulları Beyliği, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s.423-472

sebebi Moğol istilas1 sonucunda K1tahya dolaylarına gelmiş olmaları ihtimali olarak g1r1lmektedir.¹⁴⁶

XIV. y1zyılda K1tahya merkezli kurulan Batı Anadolu'nun en 1nemli beyliklerinden olan Germiyanoglu Beyliği toprakları içerisinde d1rt b1y1k konarg1er teşekk1l1 bulunmaktadır. Hassa y1r1kleri 590 hane, Bozguş y1r1kleri 42 hane, Kılcan y1r1kleri 42 hane, Akkeçili y1r1kleri 40 cemaatten oluşmaktadır. Bunun dışında Akkeçili, Akkilise, Akkoyunlu, Avşar, Karakeçili ve Kayı y1r1kleri gibi T1rkmen teşekk1lleri bulunmaktadır.¹⁴⁷

K1tahya y1resi T1rkmenler tarafından 1nemli bir yerleşim yeri olmakla birlikte coğrafi 1zelliği sebebiyle bulundurduğu yaylaları sonucunda konarg1er T1rkmenlerin 1nemli yaylak merkezi olmuştur.¹⁴⁸

2.2. Saruhanoğulları

Saruhan Beyliği, T1rkiye Selçuklu Devletinin 1k1ře geçmesiyle, Batı Anadolu'da y1kselişe geçen beyliklerden biridir. Beylik Manisa merkezli, Menemen, G1rdes, Demirci, Nif, Turgutlu gibi 1nemli kasabalara sahip bir T1rkmen beyliğidir.¹⁴⁹

Saruhanogulları, Karesi, Aydın, Menteşe gibi beyliklerde g1r1ld1ę1 1zere Germiyan Beyliğinin Batı Anadolu'yu feth etmek için g1revlendirdiği Subaşılardan olması muhtemeldir. Kaynaklar Saruhan Bey'in 1nceleri Harzemlerin kumandanı olması ve sonraları Selçuklu hizmetine girmiş Saruhan Bey'in torunu olduğuna dair ihtimali 1zerinde durmaktadır.¹⁵⁰

1313 yılında Manisa'nın fethi ile 1nce Germiyan Beyliğine bağlı zamanla m1stakil bir beylik haline gelen Saruhan Beyliği b1lgenin T1rkleşmesinde 1nemli rol oynamıştır. Yeni yerleşim yerlerinin kurulmasının yanında var olan yerleşim yerlerinin b1y1k birer

¹⁴⁶ Varlık, M.., (1974), a.g.e, s.21

¹⁴⁷ G1lten, S., (2010), "*XVI, Y1zyılda K1tahya Sancağında Y1r1kler*", Dumlupınar 1niversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, K1tahya 438 numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530), Devlet Arşivleri Genel M1d1rl1ę1, Ankara (1993) s. 17-22

¹⁴⁸ Refik, A. (2021), Anadolu'da T1rk Aşiretleri, La Kitap Yayınları, Ankara, s.15-23-124

¹⁴⁹ Uzunçarşılı, İ., (1937) Anadolu Beylikleri, Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Ankara, T1rk Tarih Kurumu, s.31

¹⁵⁰ Sevim, A., Y1cel, Y., T1rkiye Tarihi, s.301

iskân merkezi haline getirmede etkin rol üstlenmiştir. Kaynaklar bölgede büyük oranda Türkmen nüfusu olduğunu işaret etmektedir.¹⁵¹

Saruhan sancağına kayıtlı yörük toplulukları Elliciler, Karacalar, Buğurcular, Demirci, Kurddutan, Mukataa Alaiyyelü, Parekende-i Mermercik olmak üzere kayıt edilmişlerdir.¹⁵²

Karacalar cemaati Saruhan sancağında kalabalık bir grubu teşkil etmektedir. Bu yörük grubu esasında Aydın sancağında bulunan Karacakoyunlu yörüklerinin bir parçasıdır.¹⁵³ Manisa'nın esas yörük grupları dağlık bir alan olan Yunddağı ve Demirci taraflarında yaşamaktaydı. Demirci bölgesi konar-göçer yaşama müsait bir alan olduğu bilinmektedir.

2.3. Menteşeoğulları

Menteşe Beyliği Peçin merkezli olmak üzere Ege sahillerinin güneybatısında 1280 yılından itibaren faaliyet gösteren bir Türkmen beyliğidir. Beyliğin adının kurucusundan kaynaklı mı yoksa yörenin adından dolayı mı Menteşe olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Beyliğin hâkim olduğu topraklar kuzeyde Çine ve Selçuk, güneyde Köyceğiz'e kadar yayılmıştır. Güneyi ve batısı denizle çevrili olduğu için denizci Türkmen beyliği olarak anılmaktadır. Bölgede Türkmen beyliğinin kurulması diğer yörelerde olduğu gibi bölgenin Türk- İslam kültür merkezi haline gelmesinde etkili olmuştur.¹⁵⁴

Bölgeye gelen Türkmenlerin doğudan batıya yapılan Anadolu göçleri eksenli mi yoksa güneyden Akdeniz sahillerinden gelip kuzeye doğru yayılıp bölgenin fethini karadan gelen Türkmenlerle birlikte birleşme suretiyle gerçekleştirdikleri konusu tam manasıyla bilinmemektedir.¹⁵⁵

Muğla'da Peçin merkezli kurulan Menteşe Beyliği toprakları içerisinde Kayı, Kızılcakeçili, Horzum, Balıkcı, Divane Ali ve Kızılcakoyunlu cemaatlerine ait Türkmen aşiretleri bulunmaktadır. Kayı boyu, Batı Anadolu'da önemli yörük unsurunu

¹⁵¹ Emecen, F.,(2016), “Saruhanogulları Beyliği”, (ed. Haşim Şahin), Anadolu Beylikleri El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara, s.150

¹⁵² Kaygana, B.(2015), “Saruhan Sancağında Yörükler”, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu, s.34 166 numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530), Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, (1995) s.76-77

¹⁵³ Emecen, F. (2016) a.g.e. s.182

¹⁵⁴ Daş, M.(2016), a.g.e. s.155

¹⁵⁵ Merçil, E. (2004)“Menteşeoğulları”, TDV İslam Ansiklopedisi, cilt 29, Ankara, s.152-153

oluşturmaktadır. Bu bağlamda Kayılar, Menteşe yöresinde 13 tirden mürekkep olup 596 hanelik nüfusa sahiptir. Ayrıca Yüreğir boyuna mensup Türkmenler de yer almaktadır.¹⁵⁶

Oturak Barza adlı yörük cemaati sancakta bulunan en kalabalık yörük aşiretlerinden biridir. Onu Horzum yörükleri, Kızılcakeçili yörükleri, Güre Barza cemaati takip etmektedir.¹⁵⁷

2.4. Aydınöğulları

1071 Malazgirt zaferini takip eden süreçte Anadolu Türklere vatan olmaya başlamıştı. Kısa süre içerisinde Türkler Batı Anadolu'ya kadar ulaşmış ve burada Çaka Bey kendi adıyla anılacak beyliğini kurmuştur. Böylece Batı Anadolu'da ilk siyasi teşekkül vücuda getirilmiştir. Çaka Bey, Bizans Devletinde yaşadığı sürede Bizans'ın deniz gücüyle kırılacağına kanaat getirmiş ve kaçıp Anadolu'ya geldiğinde beyliğini kurduktan sonra güçlü bir donanma inşa etmiştir. Bizans'ın gücünü kırmak ve Anna Komnena'ya göre imparatorluk tacını giyme arzusunda olan Çaka Bey kurmuş olduğu donanma ile Bizans'ın deniz gücünü birkaç kez kırmayı başarmıştır.¹⁵⁸ Kısa sürede güçlenen Çaka Bey kaynakların ifadelerine göre Bizans İmparatoru Aleksı Komnena'nın, Türkiye Selçuklu hükümdarı I. Kılıçarslan'ı kışkırtması¹⁵⁹ sonucunda kayınpederi Çaka Bey'i öldürmüştür. Çaka Bey'in öldürülmesiyle Batı Anadolu'da kısa ömürlü olan bu beylik yıkılmıştır. Çaka Bey'in öldürülmesiyle hemen hemen aynı tarihe denk gelen I. Haçlı Seferi sonucunda Batı Anadolu, Bizans İmparatorluğunun toprağı haline gelmiştir. Pek çok defa iki devlet arasında savaşlar vuku bulsa da Batı Anadolu, Türkler için bir uç sınır bölgesi olmuştur. Bu sınır hattı genel itibariyle Denizli, Honaz, Kütahya, Eskişehir dolayları olduğu bilinmektedir. Uç olduğu için bölge Selçuklu sultanları tarafından doğudan gelen Türkmen boylarının bu sınır hattı boyunca yerleştirilmesiyle sınır hattı güçlendirilmeye çalışılmıştır. Keza Türkmenlerin

¹⁵⁶ Emecen, F.(2016), a.g.e. s.183 Sarı, S. (2008), XV- XVI. Yüzyıllarda Menteşe, Hamid ve Teke Sancağı Yörükleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta

¹⁵⁷ Sarı, S.(2008), a.g.t. s. 4-117

¹⁵⁸ Komnena, A. (1996), a.g.e. s.230

¹⁵⁹ “Şanı büyük Kılıç Arslan, Biliyorsun ki Sultanlık sana baba mirası olarak geçmiştir. Oysa, senin kayınpederin Çaka görünüşte Rum devletine karşı silahlaniyor ve kendisine Basileus dedirtiyor ama besbelli ki bu bir aldatmacadır. Aslında, öylesine büyük deneyim sahibi bulunan ve son derecede bilgili bir kişi olan o, kendisinin Rumlar üzerinde Basileus'luğa hiçbir hakkının bulunmadığını ve bu kadar büyük bir devletin başına geçmesinin olanaksız olduğunu biliyor. Kurduğu bütün tezgâh sana karşı yönelmiştir. Bu durum karşısında sen ne onu başıboş bırakmalısın ne de cesaretini yitirmelisin; yapman gereken erkenden yoksun bırakılmamak için uyanık durmaktır. Bana gelince, ben, Tanrının yardımıyla onu Rum ülkesinin sınırlarından kovarım; seni de kendi çıkarın için ülkelerini ve egemenliğini uyanıklıkla korumaya ve olabilirse barışçı yollardan, o bunu istemezse silahla, onu yeniden kendi buyruğuna almaya davet ederim.” Komnena, A.(1996), a.g.e. s. 270

bu sınır hattına yerleştirilmesi sonucunda pek çok defa sıcak ve verimli topraklar, güzel otlaklara ulaşmak ve ganimet elde etmek için sınırı aştıkları bilinmektedir.¹⁶⁰

Selçuklu Devleti'nin Moğol hâkimiyetini tanıdığı XII. Yüzyılda orta Anadolu'da Moğol baskısının güçlenmesiyle Türkmenlerin Batı Anadolu'ya göç etmesine neden olmuştur. Bu göç sebebiyle Malatya bölgesinden ayrılarak Kütahya dolaylarına gelen ve burada Germiyanogulları beyliğini kurularak Selçuklu Devletine bağlı bir uç beylik olmuştur. Germiyanogulları, Selçuklu Devletinin yıkılmasından ve Osmanlı Devletinin ilhakına kadar Batı Anadolu'da varlığını sürdüren güçlü bir Türkmen beyliği olmuştur. Menteşe Bey, Aydınoglu Mehmet Beyler Germiyanogulları beyliğinde Sübaşıdır. ¹⁶¹

Germiyanogulları Batı Anadolu'ya gelip fütuhata başlamadan önce Türkmen beylerinden olan Menteşe Bey 1280-82 yıllarında Aydın, Sultanhisar gibi toprakları fethetmiş ve damadı Sasa Bey ise Magnesia (Manisa), Priene (Söke) ve Efes (Ayasuluğ)'i fethetmiştir.¹⁶²

Sasa Bey bölgenin fethini tamamlamak için Aydınoglu Mehmet Bey ile mücadeleye devam edip Aydın ilinin fethini tamamlamıştır. Ancak Sasa Bey ile Aydınoglu Mehmet Bey arasındaki dostluk bir süre sonra hasmane bir hal almıştır. Sasa Bey, Aydınoglu Mehmet'e karşı Franklarla anlaşma yapmış ve yapılan savaşta Sasa Bey yenilmiş ve bu düşmanlık Sasa Bey'in hayatını kaybetmesine neden olmuştur.¹⁶³ Sasa Bey'in ölümünü takriben 1308 yılında Aydınoglu Mehmet Bey Aydın iline hâkim olmuş ve XIV. Yüzyılın ilk yarısında Birgi merkezli Aydınogulları Beyliğini kurmuştur.¹⁶⁴ Böylece Aydın ve çevresi bu tarihten itibaren Türk yurdu olmuştur.

Aydınoglu Beyliğinin menşeinin nereden geldiği tam olarak bilinmemekle birlikte, Selçuklu, Osmanlı devletleri gibi bir şahıs isminden dolayı mı yoksa bir aşiret ismi mi olduğu tam manasıyla bilinmemektedir. Aydın ili ve Yörükler adlı çalışmada Büyük bir aşiretin parçalanması sonucu bölgeye Aydın isminin miras kaldığı ifade edilmiştir.¹⁶⁵

¹⁶⁰ Keçiş, M.(2003), Aydınogulları Beyliği- Bizans Devleti İlişkileri(1308-1390), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s.23

¹⁶¹ Akın, H. (1968) a.g.e. s.17

¹⁶² Akın, H. (1968) a.g.e. s.17

¹⁶³ Akın, H. (1968) a.g.e. s.17, Wittek, P., (1944), Menteşe Beyliği, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s.39(orijinal basım yılı 1934)

¹⁶⁴ Akın, H.(1968), a.g.e., s.25

¹⁶⁵ Şölen, H. Aydın ili ve Yörükler, s.6

Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde Doğu'dan Batı'ya doğru baktığımızda Aydın, Aydınlı, Aydınlar, Aydın yokuşu gibi mevki isimlerinin olması onları Aydınoğlu beyliği ile birebir bağlantısı olmadığını göstermektedir. Daha yakın tarihlerde XVI. yüzyılda Osmanlı tahrir defterlerinde Adana, Bolu, ve Konya'da Aydın adında yer ismi olması onların yeni iskan edildiğini göstermektedir. Ancak yapılan araştırmalar sonucunda Aydınoğlu beyliğinin isminin bir şahıstan dolayı vücuda gelmiş olduğudur. Osmanlı kayıtlarında geçen tapu ve vakıf kayıtlarında "Aydınoğlu Mehmet Bey", "Aydınoğlu Umur Bey", "Aydınoğlu İsa Bey", gibi isimlerin yer alması Aydın isminin bir aile adı olduğuna kanıt olarak sunulmuştur. Bu bağlamda Himmet Akın, Aydınoğlu Beyliğinin adının bir şahıs adına münhasır olduğu ve beyliğe adını vermiş olabileceğini daha doğru bulmaktadır.¹⁶⁶

Aydınoğlu Mehmet Bey, "ulu bey" unvanı ile idareyi eline almıştır. İdareyi eline almasıyla Birgi merkezli beylik, eski Türk geleneklerine göre düzenlenmiş ve beylik beş yönetim bölgesine ayrılmıştır. Yönetim merkezine gönderdiği oğullarını "bey" unvanını vermiştir. Bu doğrultuda Hızır Bey'e Ayasuluğ, Umur Bey'e İzmir, İbrahim Bahadır Bey'e Bodemya, Süleyman Bey'e Tire ve küçük oğlu İsa Bey'i ise Birgi'de kendi yanında kalmıştır.¹⁶⁷ Nitekim ünlü seyyah İbn Batuta Anadolu'ya geldiğinde Aydınoğlu beyliğini de ziyaret etmiş ve Aydınoğlu Mehmet Bey'i Birgi'de, Hızır Beyi Ayasuluğ 'da ve Umur Beyi de İzmir'de ziyaret etmiştir.¹⁶⁸

Aydın ve civarının Türkleşmesini sağlayan bir diğer önemli husus Horasan erenlerinin bölgeye gelip yerleşmesiyle olmuştur. Yesevi dervişlerinden olan Karaca Ahmed, Sarı Sultan Baba, Madran (Mardan) Baba, Ali Han Baba, Dedebağ, İmam Baba gibi dervişler Aydın'ın Türk yurdu haline gelmesine kılıçların konuştuğu kadar gönül dilinin de etkili olmasıyla Türkleştirdikleri bilinmektedir.¹⁶⁹

Anadolu'da kurulan birçok beylik gibi Aydınoğlu beyliği de askeri ve siyasi alanda mücadelelerini gerçekleştirirken ilmi ve sanata da önem vermişlerdir. Aydınoğulları Beyliğinin merkezi olan Birgi, Ayasuluğ ve Tire önemli ilim merkezi olmuştur.¹⁷⁰

¹⁶⁶ Akın, H.(1968), a.g.e. s. 7-14

¹⁶⁷ Düsturname, çev(Mükrimin Halil Yınanç), s.22-23

¹⁶⁸ İbn Batuta, Rihle, s. 345-349

¹⁶⁹ Haykıran, R. K. (2021), Aydın'da Fetih ve Horasan Erenleri, Kriter Yayınları, İstanbul, s.25-40

¹⁷⁰ Şeker, M.(2020),Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı, 3. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul, s.260-263

Anadolu beylikleri döneminde Türk diline önem verildiği görülmektedir. Selçuklu Sultanları İran diline önem verirken Beylikler Türk dilinin gelişmesi için mücadele vermişlerdir. Nitekim Karamanoğlu Mehmet Bey, Türkçeyi resmi dil ilan ettiği bilinmektedir. Türk diline önem veren Aydınolu Beyliği ise Arapça ve Farsça eserleri Türkçeye tercümesi yapılmıştır. Umur Bey döneminde “*Süheyl ü Nevbahar*” adlı mesnevi ve Beydeba’nın eseri “*Kelile ve Dimne*” Farsçadan Türkçeye çevrilmiştir. Tıp kitabı olan “*Cam’i Müfredatu Edviye Vel Ağziye*” adlı eser yine bu dönemde Türkçeye tercümesi yapılmıştır.¹⁷¹ Türkçeye verilen önemin bir diğer örneği; İbn Batuta’ya, peygamber hadislerinin yazılmasını isteyen Aydınolu Mehmet Bey, bu hadislerin Türkçe yazılmasını emretmiştir.¹⁷²

Aydınolu Beyliği en parlak dönemini Umur Bey döneminde yaşamıştır. Umur Bey’in şehit düşmesinden sonra yerine geçen Hızır Bey, Umur Bey döneminde olduğu kadar mücadele içerisinde geçmemiştir. İlk imtiyaz olarak anılabilecek Latinlerle bir anlaşma imzalamaya mecbur kalmıştır. Hızır Bey’den sonra yönetime İsa Bey geçmiştir. Bu dönemde I. Kosova Savaşına Osmanlı Devleti’nin safında yer almıştır. Yıldırım Bayezid döneminde Osmanlı Devleti’ne bağlanmıştır. Ancak Timur ile yaşanan 1402 Ankara Savaşı sonucunda diğer beylikler gibi Aydınolu beyliği de tekrar kurulmuştur. Ancak beylik 1426 yılında II. Murad döneminde Aydınolu toprakları tamamiyle Osmanlı toprağı haline gelmiştir.¹⁷³

Yaklaşık yüzyıl gibi bir süre varlığını hissettiren Aydınoğulları Beyliği, toprakları içerisinde Akkeçili cemaati 459, Çulluyan Cemaati 470, Danişmendlü aşireti 423, Karacakoyunlu yörükleri 367, Kümenos yörük cemaati 414, Menteşe yörükleri cemaati 411 gibi pek çok Türkmen yerleşmesine ev sahipliğı yapmıştır.¹⁷⁴

¹⁷¹ Şeker, M. (2020), a.g.e. s. 275-277

¹⁷² İbn Batuta, a.g.e. s.347

¹⁷³ Merçil, E. (1991) “Aydınoğulları”, TDV İslam Ansiklopedisi, cilt 4, İstanbul, s. 239-241

¹⁷⁴ Türkay, C. (2012), Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler, 3. Baskı, İşaret Yayınları, İstanbul, s.497 166 numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530) (1995), Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, s. 78-81

3. BÖLÜM

3. AYDIN'DA TÜRKMEN YERLEŞMESİ

Aydın eski adı ile Trialles, Selçuklu zamanındaki adı ile Güzelhisar, Osmanlı dönemindeki adı Güzelhisar-ı Aydın olarak adlandırılan kentin isminin Aydın olarak değişmesine sebep olan etmen Aydınli aşiretinin buraya yerleşmiş olması ve bölgeye adını vermiş olması muhtemel olarak görülmektedir.¹⁷⁵ Ancak Himmet Akın yapmış olduğu çalışmada Aydın isminin beyliğin kurucusundan kaynaklı olan şahıs isminden ileri geldiğini savunmuştur.¹⁷⁶ Araştırmalar sonucunda görüldüğü üzere Anadolu Türkmenler tarafından feth edildiğinde yerleştikleri bölgelerin isimlerini Türkçeleştirmişler ya feth eden komutanlarının ismini ya da bölgenin coğrafik özelliğine bağlı isim ya da yerleşen boyların, aşiretlerin ismi verilerek bölge isimlerinin Türkçeleştirildiği yapılan araştırmalar dâhilinde kabul görmüş bir gerçektir.

Aydın şehri Anadolu'nun fethi sırasında Selçuklular tarafından alınmış olmasına karşın XII. Asrın başlarında Bizans burayı geri almıştır. 1177 yılına doğru II. Kılıçarslan tarafından burası tekrar alınmıştır fakat imparator Manuel tekrar Aydın'ı geri almıştır. 1280'li yıllara geldiği zaman Menteşe Bey'in akınları ile şehir harap olmuştur ancak II. Andronikos burayı yeniden imar etmiştir. 1282 yılında şehir Menteşe Bey tarafından alınarak kesin olarak Türk hâkimiyetine girmiştir. 1309 yılında Aydınolu Mehmet Bey tarafından ele geçirilen Aydın ilk olarak I. Bayezid tarafından Osmanlı hâkimiyetine alınmıştır. 1402 yılında Timur ile yapılan Ankara Savaşından sonra Aydınolu beyliği adı altında tekrar teşkilatlanmıştır. Osmanlı Devleti Çelebi Mehmet ile yeniden toparlandıktan sonra 1426 yılında II. Murat tarafından kesin olarak Osmanlı toprağı haline gelmiştir.¹⁷⁷

3.1 Aydın Sancağında Yörük Yerleşimi

Osmanlı Devleti'nin, Karesi, Saruhan, Aydın ve Menteşe beyliklerinin kurucuları birer boy ailesine mensup oldukları bilinir ve kabul edilmektedir. Osmanlı Beyliği güçlenip büyüdükçe Batı Anadolu'daki beyliklerin çoğu kısa süre içerisinde savaşla, çeyiz yoluyla ya da satın alma yoluyla birer birer Osmanlı çatısı altında toplanmıştır. Yörüklük özelliğini

¹⁷⁵ Şölen, a.g.e, s.6

¹⁷⁶ Akın, H., (1968) a.g.e. s. 7-14

¹⁷⁷ Emecen, F. (1991) "Aydın", TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, cilt 4, s.234-237

kaybetmeyen halk bu kez Osmanlı sancağı altında Rumeli'ye doğru Türkleştirme ve İslamlaştırma faaliyetlerini gerçekleştirmişlerdir.

Osmanlı Devleti bu faaliyetleri gerçekleştirirken gerek sürgün yoluyla gerekse kendi gönül rızaları ile yörüklerin yerleşik hayata geçmelerini sağlamıştır. Bu durumda yine de yaylak ve kışlak hayatı sürenler elbette mevcuttu. Ancak kimi konargöçerler Batı Anadolu'da tarım arazilerinin olduğu bölgelere yerleşmişlerdir. Bazı konargöçerler ise örneğin devesi olanlar kimisi devlet adına kimisi de kendine münhasır nakliyecilik işi yapmaktaydılar.

Aşiretlerin yerleştirildiği bölgelerde Türkçe isimlerin verilerek bölgelerin Türkleştirilmesi kalıcı olarak Türk yurdu olmasında etkisi büyüktür. Bu isimler verilirken toprağın, suyun rengine göre, yüzey şekillerine göre, bölgede yetişen bitkiye göre isim verilmiştir. Çam (Germencik), Çamarası (Karacasu), Sarıçam (Aydın Merkez-Köşk Nahiyesi), Karaağaçlı (Germencik), Palamutçuk (Karacasu- Aydın), Çeltikçi (Aydın), tarihi antik isimlendirmenin Türk diline uygun şekilde dönüştürülmesi Pergamon Bergama, Fokia'nın günümüzde Foça gibi pek çok örnek vermek mümkündür.¹⁷⁸

XVI. yüzyılda Aydın sancağına başta yörük yerleşimi görülmekle birlikte Tatar, Çingene, Acem ve diğer cemaat grupları yerleşmiştir. Bu yüzyılda Aydın'a 240 cemaat yerleştiği bilinmektedir.¹⁷⁹ Konar- göçer reayanın yanında yerleşik düzene geçen reyalarda mevcuttur. XVI. yüzyılda Aydın havalisinde padişah hassı reyası olarak bilinen Karacakoyunlu olarak anılan büyük bir yörük teşekkülü bulunmaktadır. Karacakoyunlu yörük teşekkülü Aydın, Honaz, Nif, Çeşme, Tire, Ayasluğ ve Bozdoğan olmak üzere bu bölgelerde yerleşik duruma geçmişlerdir.¹⁸⁰

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Aydın, Saruhan ve Karesi'de yaşayan yörük oymaklarından en önemlisi şu şekilde sıralanmaktadır. Karatekeli (İzmir yakınlarında Karesi, Aydın ve Saruhan yörelerinde), Hayta (Aydın yöresinde büyük bir oymaktır.) Saçıkartalı, Karaçakal, Bulacalı (Aydın yöresinde), Kaçar (Aydın-Söke), Horzum, Horsunlu

¹⁷⁸ Kütükoğlu, M.(2012), “Osmanlıdan Günümüze Yer Adları”, Belleten, c.76 S.275, ss.147-166

¹⁷⁹ Erdoğan, M.A (2015), “1530 yılında Aydın Sancağında Aşiretler ve Cemaatler”, M. Şahingöz(editör), Kaşgarlı'nın Tarihçi Torunu Reşat Genç Armağanı (s 195-210), Ankara, Öncü Basımevi, ss. 195-211

¹⁸⁰ Sarıbey Haykıran, A. (2017), “Tanzimat ve İskân: 1844 Nüfus Sayımında Aydın Sancağı'nda Aşiretler”, Tarih Okulu Dergisi, Yıl.10, S.XXXII, ss.247-291 Yılmaz,F. (1994) “Karacakoyunlu Yörükleri Kanunu” Tarih İncelemeleri Dergisi,c.9 S.1, ss. 349-355

(Nazilli Kazası)¹⁸¹, Gökmuşalı (Saruhan), Kızılkıçılı, Sarıtekeli (Nazilli Denizli arasında), Burhanlı (Karesi sancağında birçok köyde yerleşmiştir.) Eskiörük, Harmandalı, Kocabeyli (Aydın ve Bursa sancaklarında), Kılaz (Karesi sancağının birçok köylerinde), Kubaş (büyük bir oymak olup Karesi’de yerleşik hayata geçmiştir.) Yağcıbedir (Karesi sancağının Sındırgı, Kepsut, Bigadiç, Ayazment kazalarına bağlı) köylerde yerleşmiş oldukları bilinmektedir.¹⁸²

Aydın Livası Cemaat Dağılımı¹⁸³

Kaza	Padişah Hassı	Mirliva Hassı	Tımar	Vezir Hassı	Evkaf
Tire	63	1	1	-	-
İzmir	3	-	5	3	4
Çeşme	7	-	2	-	-
Ayasluğ	42	-	9	-	9
Birgi	-	-	2	-	-
Güzelhisar	-	-	4	-	-
Alaşehir	-	1	5	-	-
Kestel	2	-	2	-	-
Yenişehir	-	-	25	-	-
Sart	14	4	5	-	-
Bozdoğan	17	-	1	-	-
Arpaz	-	-	2	-	-
Sultanhisar	2	-	1	-	-

Aydın sancağında yerleşmiş olan yörük taifeleri şunlardır;

Karacakoyunlu Yörükleri

Karacakoyunlu Yörüklerinin bu isim ile anılmalarındaki en büyük etken besledikleri koyunun renginden almış olabilecekleri söylenebilir. Karacakoyunlu yörükleri kaynaklarda Bayramlı Karaca Koyunlusu olarak geçmektedir. Aydın Sancağında Karacakoyunlu Cemaati büyük küçük teşekküllerden oluşmaktadır. Bu bağlamda en önemli cemaatlerinden birini Ahiler Cemaati oluşturmaktadır. Tire, Birgi, Sart kazalarında tahrir edildikleri bilinmektedir. Ahiler Cemaatinin Seyrekli kolu konargöçer yaşama devam ederken, bir bölümü Erhunde kolu, Mürsellü, Kala Bozan, Debbaghane, Şeyhler, Süleymanlı, Sarıyar ve Ahiler, Geriköy, Saz, Çakırcılar, Yayalar, Göçeri, Çanakçılar, Dadbey ve Eşleme köylerinde

¹⁸¹ Türkay, C. (2012), a.g.e. s.361

¹⁸² Sümer, F. (2013) “Yörükler”, TDV İslam Ansiklopedisi, cilt 43, s.570-573

¹⁸³ 166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530), Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, (1995), s.42-49

yerleşik durumdadır. Darıcılar Cemaati ise Karacakoyunlu Cemaatinin önemli ve kalabalık nüfusunu oluşturmaktadır. Birgi, Tire, Sart kazalarında görülmektedir.¹⁸⁴

Hayta Aşireti

Hayta aşireti Aydın'da yalnızca Saçıkarcılı, Hasanlı Cemaatleri bulunmaktadır. Haytalar, kışı Aydın'da geçirirler yazın ise Sultan dağına çıkmaktadırlar.¹⁸⁵

Farsaklar

Aydın'da 1875 yılında yerleşmişler ve burayı kışlak, Sultan Dağını ise yaylak olarak kullanmışlardır. Sultan Dağı yaylasında çıkan bir anlaşmazlık sonucunda zorla Koçarlı nahiyesine iskân ettirilmişlerdir.¹⁸⁶

Tekeli Yörükleri

Tekeli¹⁸⁷ yörükleri Anadolu'nun pek çok yerine yerleşmiştir. Özellikle Akdeniz bölgesine yerleştikleri bölgeye Teke Bölümü adı verilmiştir. Teke yörükleri sadece teke yöresinde varlık göstermemiş Antalya'dan itibaren görülmeye başlayan Teke yörükleri Muğla, Aydın, İzmir ve Adana'ya kadar olan bölgede Teke yörükleri görülmektedir.¹⁸⁸ Aydın'da bulunan Tekeli yörüklerinin Sarıtekeli, Karatekeli, Boztekeli, Tekeli, gibi obalara ayrılmaktadır. Tekeli aşiretinin büyük çoğunluğu iskân edilmiştir. Yerleşmeyen göçebelige devam edenler de vardır. Sarıtekeli Karacasu'da Cırcıvan ve Geyre köyünde, Karağaçlı, Sultanhisar bölgelerinde Kavaklı köyüne yerleşmişlerdir. Karatekeliler kışın Söke'ye kışlamaya gelir. Akköy nahiyesinin Kırıkçıne, Germencik civarına gelirler. Koçarlı nahiyesinin Tekeli köyü Karatekelidir.¹⁸⁹ Karatekeli kendi içerisinde obalara ayrılır. Bunlar; Karnıkaralı, Duruhocalı, Kavruk, Gölovalı, Sekereli, Sıçmaz ve Topallı olmak üzere yedi obaya ayrılmıştır.¹⁹⁰ Mehmet Eröz'e göre Karatekeli obası şu şekildedir; Karnıkaralı, Topallı, Duroğcalı, Sekereli, Sıçmazlı, Karakeçili, Akkeçili olmak üzere yedi obaya

¹⁸⁴ Gülten, S.(2009), “*Batı Anadolu’da Bir Yörük Grubu: XVI. Yüzyılda Karaca Koyunlular*”, Bahkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, c.12, S.22, ss.192-215 Yazıcı, M.(2002), XVI. Yüzyılda Batı Anadolu Bölgesinde (Muğla, İzmir, Aydın, Denizli) Türkmen Yerleşimi ve Demografik Dağılım, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s.68

¹⁸⁵ Şölen, H. (1944), Aydın ili ve Yörükler, Aydın Halkevi Yayınları, s.10

¹⁸⁶ Şölen, H.(1944) a.g.e, s.11

¹⁸⁷ Türkay, C. (2012), a.g.e, s.611 bkz. Ak, M.,(2015),Teke Yörükleri(1800-1900), Türk Tarih Kurumu, Ankara,

¹⁸⁸ Halaçoğlu, Y. (2009), a.g.e. s.XLI

¹⁸⁹ Şölen, H. (1944) a.g.e. s.12

¹⁹⁰ Şölen, H. (1944) a.g.e, s.13

ayrılmıştır. Bu bölgenin birçok köyü bu aşiretin iskân edilmesiyle meydana gelmiştir.¹⁹¹ Örneğin günümüz Aydın'ın Germencik ilçesinde yer alan Selatin (Zalatın, Zala Hatun) köyü Karakeçili yörüklerinin oluşturduğu bir köydür.

Karahacılılar

Nazilli'nin Ortakça tarafında konargöçer taifedir. Bozdoğanlı aşiretinin bir parçası olduğu bilinmektedir. Bozdoğanlı aşireti yedi obaya ayrılmaktadır. Bunlar; Karahacılı, Kürekçilü, Tekelü, Melemenci, Aladinlu, Yolalıroğlu, Kaşşafoglu obalarından oluşmaktadır. Bozdoğanlı aşireti Üçoklara mensup aşirettir. Aydın'ın Bozdoğan ilçesine isim verdikleri muhtemel görünmekle birlikte burayı daha eskiden yerleşim yeri olarak aldıklarına dair kanıt niteliğindedir.¹⁹²

Saçıkaralı Yörükleri

Teke ve Aydın Sancakları civarlarında ikamet etmişlerdir.¹⁹³

Zeametler

Germencik nahiyesinin Dere Köyüne yerleşmişlerdir. Dere Köyüne ise Ödemiş'in Kaya Köyünden gelmişlerdir.¹⁹⁴

Sarıkeçili

Kaynaklarda Sarıkeçi, Sarıkeçilü, Sarıkeçilili gibi isimlerle anılmış olan bu yörük taifesinin başlıca yerleşim alanları Teke Sancağı, Aydın, Güzelhisar Kazası (Aydın Sancağı), Hamid Sancağı önemli yerleşim bölgeleridir.¹⁹⁵

Buhranlar

Çine Kazasının Kürddere, Sevrandere, Saraçlar köyünde oturmaktadır.¹⁹⁶

¹⁹¹ Eröz, M. (1991) a.g.e., s.47

¹⁹² Şölen, H. (1944) a.g.e. s. 13

¹⁹³ Türkay, C.(2012) a.g.e. s.126

¹⁹⁴ Şölen, H. (1944) a.g.e. s.13

¹⁹⁵ Türkay, C.(2012), a.g.e. s.127

¹⁹⁶ Şölen, H, (1944) a.g.e. s.14

Karaçakal Aşireti

Bozdoğan kazasına bağlı Yenipazar nahiyesinde Donduran Köyü Karaçakal cemaati tarafından kurulmuştur. Direcik Köyü civarında da meskûn olarak kaydedilmişlerdir. Kışın Madran Dağına (Hatun Yaylası) yazın Sandıklı Komalar Dağına çıkmaktadırlar.¹⁹⁷

Kızılçakal

Çine kazasının Karpuzlu nahiyesine bağlı Abak köyünde bulunmaktadır.¹⁹⁸

Akdağlı

Çine'nin Alihan köyüne yerleşmişlerdir.¹⁹⁹

Bozathı

Dalama nahiyesinin Kınıklar köyü sırtlarına yerleşmişlerdir.²⁰⁰

Sazkabak

Çine kazasının Karpuzlu nahiyesi Ekdirli Köyü Dudağacı mevkisine yerleşmişlerdir.²⁰¹

Kuşdoğan

Bozulus Aşiretinden olan ve Kuşdoğanı, Kuşdoğanlı, Kuştoğan olarak adlandırılan bu yörük taifesi Aydın, Gököyük Kazası, Aydın Sancağı, Karahisar-ı Sahip Sancağı, Saruhan Sancağı, gibi bölgelerde konargöçer olmakla birlikte Bolavadin Kazasında sakin durumdadır.²⁰²

Çaput

Kızılıgüney Köyünün Çaputlar mahallesine yerleşmiştir.²⁰³

¹⁹⁷ Şölen, H. (1944) a.g.e. s. 14 Haykıran S.A. (2017), a.g.m. s.247-291

¹⁹⁸ Şölen, H.(1944) a.g.e. s.15

¹⁹⁹ Şölen, H. (1944) a.g.e. s.15

²⁰⁰ Şölen, H. (1944) a.g.e. s.15

²⁰¹ Şölen, H.(1944) a.g.e. s.15

²⁰² Türkay, C.(2012), a.g.e. s.474

²⁰³ Şölen, H. (1944) a.g.e s.15

Mercan

Mercanlı Cemaati, Danişmendlü Aşiretindedir. Adana Sancağı, Gelibolu Sancağı, Hüdavendigâr Sancağında varlık göstermişlerdir. Aydın Sancağında ise Yenişehir-i Kazasında görülmüşlerdir.²⁰⁴

Çarık

Çine'nin Saraçlar Köyüne yerleşmişlerdir.²⁰⁵

Havuç

Çine'nin Saraçlar Köyüne yerleşmiştir.²⁰⁶

Danişmend

Büyük ve kalabalık bir aşirettir. Yedi obaya ayrılmıştır. Karaatlı, Civanşir, Büyük Selmanlı, Küçük Selmanlı, Kaşıkçı, Sermayeli, Boynuinceli olarak ayrılmıştır. Danişmend aşireti Anadolu'ya gelen büyük aşiretlerden olup Anadolu'nun pek çok merkezinde görülmektedir. Bozulus Aşiretinden olan Danişmend cemaati, Hamid, Kütahya ve Aydın sancaklarına yerleştirilmişlerdir. Danişmendler Aydın'ın merkezine Danişmend nahiyesine yerleşmişlerdir.²⁰⁷

Kaçarlar

Kaçar Oymağı'nın büyük bir kısmı XVII. Yüzyılda Çukurova'dan Batı Anadolu bölgesine özellikle Aydın yöresine yerleşmiştir. Kaçar Halil ve Hacı Hasan Kethüdalarının idaresinde bulunan bu oymak Ahır, Konalar ve Sultan Dağlarında yaylamalarına izin verilmiştir. XIX yüzyılda ise Aydın ve Manisa yöresine yerleşmişlerdir.²⁰⁸ Koçarlı, Germencik Çamköy, Söke Özbek çiftliği yerleşim yerleri olarak bilinmektedir. 1139 tarihinde Adana'nın Sarıçam mevkiğine nakil olmuşlarsa da iklim özelliğinde yaşayamayınca geri Aydın'a gelmişlerdir. Yayla olarak Sultandağı'na çıkmışlardır. Başta

²⁰⁴ Türkay, C.(2012) a.g.e. s.497

²⁰⁵ Şölen, H. (1944) a.g.e. s.15

²⁰⁶ Şölen, H. (1944) a.g.e. s.15

²⁰⁷ Türkay, C.(2012) a.g.e. s.265

²⁰⁸ Sümer, F.(2020), "Kaçarlar", TDV İslam Ansiklopedisi, C.2.basım Ek-1, ss.698-699 Türkay,C.(2012), a.g.e. s.383

Batı Anadolu olmakla birlikte Anadolu'nun birçok yöresinde Kaçar cemaatine rastlanılmaktadır. Kaçar cemaati, Musacalı aşiretine mensuptur.²⁰⁹

Horzum

Teke, Menteşe, Hamid, Konya, İçel, Alaiye, Akşehir Sancakları Ula Kazası (Menteşe Sancağı), Adala Ovası (Saruhan Sancağı), Denizli Kazası (Kütahya Sancağı), İshaklı Kazası (Akşehir Sancağı) olmak üzere bu bölgelerde varlık göstermişlerdir.²¹⁰ Bozdoğan'ın yaygın çiftliğinde dört köy tespit edilmiştir. Söke'nin Özbaşı köyünde de tespit edilmişlerdir. Kışlak olarak burayı kullanmışlardır.²¹¹ Ula Kazasında Akdağ nam mahalde yaylanmaktadırlar. Aydın sancağında yerleştiği yerler; Sınır Tekeli Köyü, Osmanbükü Köyü, İmam Köyü, Karye-i Çörüşlü, Nefs-i Köşkdereci, Kaza-ı Sultanhisar, Kaza-ı Dallıca, Kaza-ı Nazilli, Kaza-ı Alaşehir, Karye-i Saz Kaza-ı Karacasu, Cevdet Türkay'ın eserinde Horzum Atik ve Horzum Cedid yörük tairesi olarak geçmiştir.²¹²

Yer	Kaza
Akkeçilü k.	Alaşehir kz.
Akkoyunlu k.	Birgi kz.
Ayasluğ	
Balatçık k.	Ayasluğ kz.
Balatçık k.	Tire kz.
Bayındırlu k.	Kestel kz.
Bayındırlu k.	Tire kz.
Bornova (Burunova)	İzmir kz.
Bozdoğan kz.	
Bozdağ	Birgi kz.
Buruncuk k.	Ayasluğ kz.
Çakırbeylü çf.	Sart kz.
Çakır Ali k.	Ayasluğ kz.
Eymür k.	Bozdoğan kz.
Eymür k.	Güzelhisar kz.
Germiyancık k.	Güzelhisar kz.
Güzelhisar	
Kayı k. Kayılı k.	Birgi kz.
Kayı k.	Yenişehir kz.
Kayılu k.	Birgi kz.
Kireççilü k.	Ayasluğ kz.
Koçak k.	Güzelhisar kz.

²⁰⁹ Türkay, C. (2012) a.g.e. s.383

²¹⁰ Türkay, C.(2012) a.g.e s.361

²¹¹ Şölen, H. (1944) a.g.e. s.17

²¹² Türkay, C.(2012), s.362 Haykıran, S.A. (2017), a.g.m. s.247-291 Sarı, S.(2008), XV-XVI Yüzyıllarda Menteşe, Hamid ve Teke Sancağı Yörükleri, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Isparta, s.31-38

Yer	Kaza
Koçaklar k.	Akşehir kz.
Köşk	
Türkeri mz.	Bozdoğan kz.
Türkmenlü k.	Sart kz.
Umurlu k.	Güzelhisar kz.
Umurlu mz.	Güzelhisar kz.
Yazı Beyi mz.	Birgi kz.
Yazırlu k.	Arpaz kz.
Yazırlu k.	Yenişehir kz.
Zeytün k.	Ayasluğ kz.
Zeytün k.	Birgi kz.

Aydın Livasında Yer Adları²¹³

Aydın Livasında Cemaat Adları²¹⁴

Cemaat Adı	Kaza
Ahiler Cemaati	Tire kz.
Akkeçili Cemaati	Yenişehir kz.
Ala kalkanlu Cemaati	Sart kz.
Ala iyelü Cemaati	Güzelhisar kz.
Avşar Cemaati	Bozdoğan kz.
Bayırlu Cemaati	Yenişehir kz.
Bayramlı Cemaati	Yenişehir kz.
Çulluyan Cemaati	Bozdoğan kz.
Çulluyan Ta'ifesi	Ayasluğ kz.
Çulluyan Yörükleri Cemaati	Bozdoğan kz.
Danışmendlü Cemaati	Birgi kz.
Depecük Cemaati	
Darucuyan Cemaati	Tire kz.
Hamidlüler Cemaati	Tire kz.
Karacakoyunlu Yörükleri	
Sarucalar Cemaati	Tire kz.
Saruhanlı Cemaati	Alaşehir kz.
Tanrıvermiş Cemaati	Birgi kz.
Tekelüyan Cemaati	Güzelhisar kz.

²¹³ 166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530), Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 1995, s.133-143

²¹⁴ 166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530), Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara,(1995), s 78-81

4. BÖLÜM

4. ANADOLUDA KAYI BOYU

4.1. Kayı Boyunun Menşei

600 yıl küsur üç kıtaya hüküm sürmüş olan ve cihan imparatorluğu haline gelen Osmanlı Devleti'nin kökeni birçok tarihçi, araştırmacıların ilgi odağı olmuştur. Bu köken meselesi Osmanlı tarihçileri kadar yabancı bilim insanlarının da ilgisini çekmiştir. Osman Gazi'nin şeceresi incelendiğinde karşımıza üç başlık çıkmaktadır. Bunlardan birincisi İslami geleneğe göre yapılmış olan şecerelerde Osman Gazi'nin soyu Nuh Peygambere kadar götürülmüştür. İkinci şecere ise Türk- Oğuz geleneğine göre yapılmış olandır. Son şecere ise yakın döneme ait olan şeceredir. Yani Osman Gazi'nin ceddinin Süleyman Şah'a götürülen şeceredir. Yapılmış olan bu şecerelerin yanlış olduğunu yahut yeni bir şecere meydana getirme anlamı taşımaz bunlar birbiri ardılına eklenmiş olan şecerelerdir.²¹⁵

Nihal Atsız tarafından neşredilen Osmanlı kroniklerinde Aşıkpaşazade, Neşri, Gelibolulu Mustafa Ali Efendi'nin eserlerinde Osman Gazi'nin cediti Nuh Peygambere götürülmüş ya da Şükrullah'ın eseri Behçet'üt Tevarih eserindeki gibi Türk-Oğuz şeceresine götürülmüştür.²¹⁶

Osmanlı şecerelerinde görülen bu ikili açıklama Paul Wittek'e inandırıcı gelmemiş olmalı ki Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu adlı bir makalede görüşlerini savunmuştur. Bu makalede Osmanlı Devletinin Kayı boyundan olmasına pek ihtiyatlı bakmamaktadır. Bunun bir efsane silsilesinden bir uydurma metinden ileri geldiğini savunmuştur. Ona göre Osmanlı Devleti'nin Kayı boyundan olduğu görüşü II. Murat ile başlamış, boyun damgası sikkelere basılmıştır gibi görüşleri ileri sürerek Osmanlı Devleti'nin menşeinin bir uydurmasyon romantiklikten başka bir şey olmadığını savunmuştur.²¹⁷

Fuat Köprülü, P.Wittek'in bu tezine karşı bir çürütme makalesi yayımlamış ve P. Wittek'in efsane olarak nitelediği "Kayı boyunun Oğuz Han'ın Gün Han soyuna dayanması" Köprülü, Osmanlı'nın bir cedde ihtiyacı olacaksa eğer bunu yakın tarihe

²¹⁵ Bulduk, Ü.(Nisan 1999), "Osmanlı Kroniklerinde Türk-Oğuz Şecereleri ve Kayılar", Osmanlı Devletinin 700. Kuruluş Yılı Dönümü Uluslararası Sempozyumu, Türkiye Sosyal Araştırma Dergisi, s.129-139

²¹⁶ Atsız, N. (1925-1949), Osmanlı Tarihleri, İstanbul, Türkiye Yayınevi

²¹⁷ Wittek, P. (1995), Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu, (çev. F. Berktaş), Pencere Yayınları, İstanbul, (orijinal makalenin basım yılı 1938), s.16-21

dayandırır yani Kınık boyuna mahsus şecere oluşturur. Ancak Osmanlı Devleti'nin yapmış olduğu şecere tek bir hanedana mensup değil bir boy'a mensup şecere oluşturulmuştur.²¹⁸

Marquart'ın nazariyesine göre Kayıların esasında Türk değil Moğol olduğunun, Türkleşmiş Moğol kabilesi olduğunu iddia etmiştir. Fuat Köprülü bu görüşün doğru olmadığını Kaşgarlı Mahmut'un Kay ve Kayığları birbirinden ayırdığını ve Kayların Türk dünyasının doğusundaki Müslüman olmamış Moğol- Türk zümrelerinden saymış, Kayığ=Kayıları ise XI. asırda Büyük Selçuklu sülalesini yetiştiren Müslüman oğuz boylarından biri olarak göstermektedir. Dolayısıyla Marquart'ın sadece fonetik olarak benzerliğine dayanan Kay=Kayı birleştirmesinin esassız olduğunu gün yüzüne çıkarmıştır.²¹⁹

Fuat Köprülü'nün bu tenkidine V.V. Barthold'da dâhil olmuş ve Fuat Köprülü'yü desteklemiştir. Orta Asya Türk Tarihi eserinde Kayları, Kaşgarlı Mahmut'u dayanak göstererek Kayıların asla Kay olamayacağı Oğuz boylarından olan Kayığ=Kayıların bu Kay kavminden tamamen farklı bir kavim olduğunu ifade ederek Fuat Köprülü'nün tenkidini desteklemiştir.²²⁰

Fuat Köprülü'nün kanıtlarına karşın P. Wittek yine de Osmanlı'nın Kayılardan olmadığına dair görüşünü savunmaya devam etmiştir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Orhan Bey'in Hükümdar olduğu tarih ve ilk sikkesi adlı makalesinde bastırılan sikkeyi açıkça göstermiş ancak gözden kaçırdığı noktayı P. Wittek'in makalesinin çevirisini yapan Fahriye Arık bu çeviri makalenin son bölümüne kendi makalesini ekleyerek sikkede gözden kaçırılan noktanın olduğu ve bu ayrıntının Kayı boyunun damgası olduğunu ilmi delillerle ortaya koyarak Osmanlı Devleti'nin Kayı boyuna mensup olduğunu açıklayarak bu tartışmalara son şeklini vermiştir.²²¹

4.2. Kayı Boyunun Yerleşim Yerleri

Zeki Velidi Togan, Kayıların Anadolu'ya XIII. asırda geldiği görüşünü savunmuştur. Bu görüşünü destekleyecek kanıtı ise Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubat ile Harzemşah Celaleddin arasında vuku bulan savaşta Ertuğrul Gazi ve idaresindekilerin Alaeddin

²¹⁸ Köprülü, F. (1943), "Osmanlı İmparatorluğunun Etnik Menşei Meseleleri", Belleten, Cilt VII, s.28, Ankara, ss. 219-313

²¹⁹ Köprülü, F.(2009), Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu, Akçağ Yayınları, Ankara, s.131

²²⁰ V.V. Barthold, (2017), Orta Asya Türk Tarihi, 3. Baskı, Divan Kitap Yayınları, İstanbul, s.120

²²¹ Uzunçarşılı, İ.H.,(1988) Osmanlı Tarihi C.I.,5. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s.98

Keykubat tarafına dâhil olmaları ve Selçukluların savaşı kazanmasına yardımcı olmalarından ötürü Sultan Alaeddin, Ertuğrul Gazi ve haleflerine Söğüt'ü Kışlak, Domaniç ve Ermeni Dağlarını ise yaylak olarak verdiği görülmektedir. Vuku bulan bu savaş 1230 Yassıçemen savaşı olduğu düşünülmektedir. Bu tarihlerde Ertuğrul Gazi ve halefleri Pasinovası ve Sürmeli çukurunda yaşamakta olduğu bilinmektedir. Batı Anadolu'ya gelmeleri ise Yassıçemen Savaşı sonrası Alaeddin Keykubat'ın Bizans uçlarına göndermesi vasıtasıyla olmuştur.²²²

Kayıların Anadolu'ya gelişinin XIII. yüzyıla tekabül ettiği görüşünü Fuat Köprülü kabul etmemektedir. Köprülü'ye göre Kayılar Anadolu'ya XI. asırda Selçukluların Anadolu fütuhâtı gerçekleştirdiği dönemde gelmiştir. Bu duruma kanıt olarak Anadolu'nun tapusu mahiyetindeki müstahkem yerlerin isimlerinin Türkçeleştirilmiş olmasıdır. Onomastik incelemelerde ise Doğudan Batıya hatta Balkanlara kadar Kayı adına rastlanılmaktadır. Bir diğer kanıt ise Anadolu'da Malazgirt savaşı sonrası kurulan ilk dönem beylikleri olarak adlandırılan XI. asırda Anadolu'nun doğusunda Mardin ve civarında kurulmuş olan Artuklu Beyliğinin parasında Kayı boyunun damgasının yer aldığı görülmüştür. Tüm bu durumlar göz önüne alındığında Kayıların Anadolu'ya gelişleri XI. yüzyıl bandını işaret etmektedir.²²³

Osman Turan ise yaptığı araştırmalar dâhilinde Artuklu Beyliğinin Kayı boyundan değil Döğer boyundan olduğuna kanaat etmiştir. Ancak beylikte yaşamını sürdüren Türkmenler arasında Kayıların olabileceği görüşündedir.²²⁴

Tarihi kayıtlara göre Osmanlı Devleti'nin boyu olan Kayılar Ermeniyeye memleketinin darülmülkü olan Ahlat bölgesinde yaylayıp kışlıyorlardı. Bu dönemde Cengiz ve Harzemlerin fitne ve fesatlarından uzak kalıp, Ahlat'da Melik Balaban²²⁵ bulunmaktaydı. Burada insafın ve adaletin olduğunu anlatmaktaydılar.²²⁶

Mehmed Neşri Kitab-ı Cihannüma adlı eserinde Oğuzların Ahlat'a geldiğini ve burada yaklaşık 170 yıl kaldığını ve Cengiz'in istilasının başlamasıyla Rum'a gelmişlerdir.

²²² Togan, Z.V. (2019), Umumi Türk Tarihine Giriş, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, s.454
Mehmet Neşri, (1949) Kitab-ı Cihannüma, (haz. F. R. Unat, M.A. Köymen), Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 61-63

²²³ Köprülü, F. a.g.m.

²²⁴ Turan, O. (2019), Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, 12. Basım, Ötüken Yayınları, İstanbul, s.152

²²⁵ Melik Eşref Ahlatşahlar devletinin son beyidir. (1206-1208) O. Turan,(2019) Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, Ötüken Yayınları, İstanbul, s.120 Sümer, F.(1986) "Ahlat Şehri ve Ahlatşahlar", Belleten, Cilt L, S.197, ss. 447-493

²²⁶ İdrisi Bitlisi, Heşt Bihişt, (haz. M. Karataş, S. Kaya, Y. Baş), I. Cilt, Betav Yayınları, Ankara, s.73-74

Anadolu'ya geldiklerinde Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubat dönemi yaşanmaktaydı. Kayılar Ertuğrul himayesinde Erzurum ve Erzincan dolaylarında yaylayıp kışlamaktaydılar. Kayılar Karacadağ mevkisine giderken Selçuklu- Moğol savaşına rast gelir ve Ertuğrul Gazi ise erenlerine savaşı görüp kaçıp gitmek mi yoksa savaşa dâhil olmak mı diye sorduğunda savaşa dâhil olunması cevabına karşılık yenilen tarafa destek olmuş ve savaşı Selçukluların kazanmasına yardımcı olmuşlardır. Bahsi geçen bu savaşın 1230 Yassıçemen Savaşı olduğu düşünülmektedir. Kayıların bu yardımına karşılık I. Alaeddin Keykubat onlara Söğüt'ü kışlak, Domaniç'i yaylak olarak vermiştir.²²⁷

Kaynakların bazısı Kayıların Anadolu'ya XI. asırda geldiğini bazı kaynakların ise XIII. asırda Moğol istilası sebebiyle geldiğini söylese de gerçek olan şu ki Kayıların XIII. yüzyıl bandında Anadolu'nun batısında var olduklarıdır. Nitekim bu durumu vuku bulan Cimri Hadisesinden sonra uçlara gelen III. Gıyaseddin Keyhüsrevi Kayı aşiretinin beyi olan Ertuğrul Gazi karşılamış ve hediyelerini sunmuştur.²²⁸

Kayıların büyük bir aşiret olduğunu ve muhtemelen Selçuklu Devletinin uygulamış olduğu böl- parçala- iskân et politikası sonucunda bugün Anadolu'nun pek çok yerinde Kayı ismine rastlanılmaktadır. Faruk Sümer, Anadolu'da Oğuz boylarının izini sürerken 94 adet Kayı yer adına rastlamıştır.²²⁹ Yusuf Halaçoğlu, hazırlamış olduğu Anadolu'da cemaatler adlı kitabında Kayılara dair bulunan 94 rakamının üzerinde olduğunu tesbit etmiş ve bu sayıyı 221 olarak güncellemiştir. Yapılan bu çalışmada Anadolu'da Kayı adına rastlanılan başlıca yerlerin listesi şu şekildedir.

Adana merkez, Dünderlı, Kınık ve Yüreğir bölgelerinde, Afyon, Aksaray Koçhisar bölgesinde, Akşehir- Ilgın bölgeleri, Amasya, Ankara merkez, Ayaş, Beypazarı, Çubuk, Haymene (Haymana), Aydın Ayasuluğ, Antep, Bayburt, Birecik-Suruç, Bolu- Gerede- Ereğli, Taraklıborlu, Bozok- Yozgat, Çankırı-Çerkeş-Tosya kazaları, Çorum, Diyarbakır, Ergani, Erzurum-Kemah, Hamid, Hüdavendigâr (Bursa), Balıkesir, Kastamonu- Araç- Boyabat- Taşköprü kazaları, Kayseri, Kırşehir, Kocaeli, Konya- Bayburd, Kütahya, Maraş, Mardin, Menteşe, Niğde, Saruhan, Sis, Sivas, Tarsus, Teke, Tekirdağ, Uşak bölgelerinde Kayı adında köylere rastlanılarak bu bölgelerde yurt tuttıkları görülmektedir.²³⁰

²²⁷ Mehmet Neşri,(1949), a.g.e. , s. 57- 65

²²⁸ Uzunçarşılı, İ.H.(1988), a.g.e, s. 103

²²⁹ Sümer, F.(1999), a.g.e. s.237

²³⁰ Halaçoğlu, Y.(2009), a.g.e. s.XXXV

4.3. Karakeçili Yörüklerinin Menşei

Karakeçili aşireti, Kayı boyuna mensup bir aşirettir. Kayı'nın kelime manası Reşideddin'e göre sağlam demektir. Ongunu şahindir. Ülüş payı sağ karındır.²³¹ Kayılar, Oğuzların Bozok kolunun Günhan soyuna mensuptur. Gün Han soyunda Kayı'dan başka Bayat, Alkaevli, Karaevli boyları bulunmaktadır.²³²

Türklerin kullandığı ve anlam yüklediği bazı renkler vardır. Bu renklerden en önemlileri de dört coğrafi yönü ifade eden renkler olmakla birlikte bir de merkez rengi bulunmaktadır. Renklerin yön ifade ettiğini ilk olarak Mete Han'ın Paiteng savaşında uygulamasında görülmektedir. *“Mete Han, Çin ordusunun çevresinde atlı birliklerini belirli bir düzene göre sıralamıştır. Beyaz atların hepsi batı yönünde yer almıştır. Mavi (kır) atlar ise doğu yönde sıralanmıştır. Bütün siyah atlar kuzey yönünde, Kırmızı (Doru) atlar ise güney yönünde sıralanmıştır.”*²³³

Renklerin anlamları konusunda Ziya Gökalp dikkatleri üzerine çekmiştir. Bu bağlamda coğrafyanın bir rengi vardı. Örneğin denizlerde bu sınıflandırmaya gidilmiştir. Kuzeyde Kara deniz, Batıda Ak deniz, Güneyde Kızıl deniz gibi Türkler hangi yöne gitmişlerse orada rast geldikleri denizlere o yönün rengini vermişlerdir.²³⁴ Türklerde renk verme işleminin sadece yer- yön belirlemeye has olmadığı bilinmektedir. Mevsimlerin de renkleri vardır. İlkbahar gök, Sonbahar ak, Yaz kızıl, Kış kara renklerini almıştır ki deyimlere de yerleşmiş olan kara kışın manası buradan gelmektedir. Örneğin kuzeyden esen rüzgâra Karayel denildiği gibi düşünebiliriz.²³⁵

Kara rengi Türklerde daima kuzey yönünü ifade etmektedir. Ancak kara rengi bir de yağız olarak anılmıştır. Bunu da Göktürk yazıtlarından anlıyoruz, *“yukarda mavi gök, aşağıda yağız yer yaratıldık da ikisinin arasında insanoğlu yaratılmış.”* Burada yön bildirmeden çok toprak olarak anılmıştır.²³⁶

Kara kelimesi günümüzde olduğu gibi İslam öncesi Türklerde de kötü anlamlar içermekteydi. Kara gün, üzüm üzüme baka baka kararır, gönlün kararmış, yüzüme kara çaldın, namus karası gibi deyim ve atasözlerinde hep kötüyü, kötü niyeti anlamaktayız.

²³¹ Sümer, F.(1999) a.g.e. s.230-231

²³² Sümer, F.(1999), a.g.e. s.230

²³³ Ögel, B. (2000), Türk Kültür Tarihine Giriş, Türk Kültür Bakanlığı Yayınları, cilt VI. Ankara, S.177

²³⁴ Gökalp, Z.(1991), Türk Uygarlık Tarihi, (haz. Çotuksöken, Y.) İnkılap Kitabevi, İstanbul, s.94

²³⁵ Gökalp, Z.(1991), a.g.e. s.95

²³⁶ Orkun, H.N. (1994), a.g.e. s.29, Ögel, B.(2000), a.g.e. s.432

Örneğin dünya ekonomisini etkileyen New York borsasının çöküşü bile “kara Perşembe” olarak anılmaktadır. Kara otağ, kara ev, ya da oğuz neslinden olan Gün han soyunda boylardan biri Karaevli olarak geçmektedir. Burada kara evlilerin bu ismi yaşadıkları çadırların renklerinden aldığını söylenebilir.²³⁷

Kara sözcüğü yukarıdaki manalarda görüldüğü gibi devlet teşkilatında da görülmektedir. Bu bağlamda akla gelen ilk unsur; Karahanlı, Akkoyunlu, Karakoyunlu, Kara Türgiş, Sarı Türgiş, Kara uygur, Sarı uygur gibi yönetimlerde renk ayırımına gidilmiştir.²³⁸

Kara rengi yüce, büyük anlamına gelmektedir.²³⁹ İslam öncesi Türk tarihinde devlet iki taraflı yönetilirken sağ tarafta doğu da kağan oturmaktadır, Kara rengi ile anılmıştır. Dünyanın batı tarafı ise ak rengi ile anılmaktadır. Kara rengi kağan’ın ululuğunu göstermesi bakımından önemlidir.²⁴⁰ Kara rengi Orta Asya’da yer adı olarak kullanıldığı gibi Karakum, kara köl, Karaçuk, Karaçık²⁴¹ dağı gibi Anadolu’ya göçen Türkler Anadolu’yu Türkleştirirken yer adlarını gene bu isimlerden seçmişlerdir. Karahisar, Karatay, Karagöl, Karakeçili gibi yer adlarında görülmektedir.

Türk tarihinde kara, ak, gök, kızıl ve sarı renk hepsi bir simge halindedir. Karakeçililerinde bu ismi nereden aldıklarına dair farklı görüşler ileri sürülmüştür. Üçler Bulduk’a göre Karakeçi ismini Ertuğrul Gazi vermiştir. Bu isim II. Abdulhamit döneminde yazılan bir risalede geçmektedir. Risaleye göre “Karacahisar’ın fethi esasında aşiret, Karakeçilerin boynuzlarına ışıdak bağlayıp “alaycık” denilen bir tür keçe çadır üzerine örtü örtmek suretiyle harp hilesi yapılmış, Ertuğrul Gazi “ *haydin Alplerim, haydin Karakeçili yürüklerim*” diyerek aşiretin bu isimle anılmasına vesile olmuştur. Alaycık ifadesi ise, ak keçeyle örtülen çadırın ortasındaki pencereden çıkan dumanın ak keçeyi, kara keçeye dönüştürmesi sebebiyle aşiret isminin buradan geldiği imasında bulunulmuştur.²⁴²

²³⁷ Ögel, B.(2000), a.g.e. s. 429-450

²³⁸ Yıldırım, E.(2012),Türk Kültüründe Renkler ve İfade Ettikleri Anlamlar, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul s. 144-152

²³⁹ Yıldırım, E. (2012) a.g.t s.84

²⁴⁰ Kafesoğlu, İ.(2014) a.g.e. s.263 Yıldırım, E.(2012) a.g.t. s.85

²⁴¹ Yıldırım, E.(2012), a.g.t. s.50

²⁴² Bulduk, Ü. “İdari ve Sosyal Açından Karakeçili Aşiretleri ve Yerleşmeleri” , Ankara üniversitesi DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi, cilt 19, sayı30, Ankara, s.37-52

Yusuf Halaçoğlu'na göre Karakeçililerin bu ismi almasındaki etken besledikleri keçinin “kara” renkli olmasından ileri gelmektedir. Bu sebeple bu yörükler Karakeçili yörükleri denilmektedir.²⁴³

Mustafa Kafalı; “Sarıkeçili aşireti, sarı rengin merkezi temsil etmesinden dolayı bu aşiret diğer tüm aşiretlerin merkezini temsil etmektedir. Bu nedenle merkezde orta Anadolu’da konargöçer hayatı yaşamaktadır. Kızılkeçili aşireti merkezin güneyini yani merkezdeki aşiretin sağ tarafını temsil etmektedir. Akkeçili aşireti, merkezde yer alan aşiretin batısında yer almaktadır. Karakeçili aşireti ise merkezdeki aşiretin sol tarafını, kuzey yönü temsil etmektedir. Bu sebeple bu isimleri almışlardır.” Aşiretlerin isim almalarını yönler ve renklerle ilişkilendirilerek açıklamıştır.²⁴⁴

Müjgan Cumbur’un 1999 yılında Şanlıurfa’da sunduğu gözden kaçan bir risale adlı bildirisinde yer alan bilgiye göre; “Karakeçililer Osmanlıların bütün seferlerine katılmışlar, üzerlerine düşen görevi layıkıyla yapmak için hiçbir fedakârlıktan geri kalmamışlardır. I. Selim’in seferlerinde cansiparane mertlik göstermişlerdir. I. Selim bu sebeple onlara “Haremeyn-i Şerifeyn Aşireti” unvanını vermiştir.”²⁴⁵

Sultan II. Abdülhamit ise öz oymağı saydığı Karakeçili gençlerinden bir alay meydana getirmiş ve bu alaya “Ertuğrul Alayı” adını vermiştir. Ayrıca II. Abdülhamit, Alman İmparatoru Wilhelm’e Karakeçili oymağı mensuplarını tanıtırken “bunlar benim özüm, akrabalarım” ifadelerini kullanarak tanıtmıştır.²⁴⁶

II. Abdülhamit zamanında Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun Ermeni, İran ve Çarlık Rusya’sının tehditlerine karşı koymak üzere “Hamidiye Alayları” kurmuş ve bu alayların bünyesinde Siverek Karakeçilileri yer almaktadır.²⁴⁷

Türklerde sistematik bir düzen vardır. Oğuz boylarını Bozok ve Üçok olmak üzere iki kola ayrılmaktadır. Bu iki koldan da üçer soy (Gök- Dağ- Deniz/ Gün- Ay- Yıldız) ve her soydan dört boy olmak üzere 4/12/24 olmak üzere boyların tasnifi yapılmaktadır. Genelde

²⁴³ Halaçoğlu, Y. (2010), Osmanlı Kimliği ve Aşiretler, Babıali Kültür Yayıncılığı, s.111

²⁴⁴ Aksoy, E.(2001), Yörük ve Türkmenlerin Sosyokültürel Yapısı(Kırıkkale Karakeçili Aşiret Örneği),Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara s.156

²⁴⁵ Cumbur, M. (1999), “ Gözden Kaçan Bir Risale”, Türk Kültüründe Karakeçililer Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, s.27-33

²⁴⁶ Sümer, F.(1999), a.g.e. s.241

²⁴⁷ Çay, A. (1988), Ertuğrul Gazi, “Karakeçililer ve Söğüt “ Yörük Bayramı” ”, III. Osmanlı Sempozyumu (Eylül 1988), Ertuğrul Gazi’yi Anma ve Söğüt Şenliği Vakfı Yayınları, Ankara, s.5-9

görülen bu tasnifi özel olarak Karakeçili aşireti içerisinde de yapılmaktadır. Nitekim Mehmet Eröz Karakeçili aşiretini yedi obadan oluştuğunu ifade etmektedir.²⁴⁸

Tablo 4.1. Mehmet Eröz'e göre Karakeçili Aşireti Obaları

1.Karnıkaralı
2.Topallı
3.Duraoğcalı
4.Sekareli
5.Sıçmazlı
6.Karakeçili
7.Akkeçili

Abdulhaluk Çay²⁴⁹ ise Karakeçili aşiretinin 12 kalemden meydana geldiğini ifade etmiştir. Ertuğrul Gazi'nin Karakeçili aşiretinin Softalı boyuna mensup olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 4.2. Abdulhaluk Çay'a göre Karakeçili Aşireti Obaları

1. Veliler	7. Sazlı
2. Poyrazlılar	8. Hacıhalli
3. Kıldanlı	9. Akçainli
4. Softalı	10. Özbekli
5. Karakayalı	11. Hayam kethüda
6. Tolazlı	12. Karabakılı/harmandalı

Hikmet Şölen²⁵⁰ Karakeçili aşiretini yedi kalemden oluştuğu ifade ederek şu şekilde sıralamıştır.

Tablo 4.3. Hikmet Şölen'e göre Karakeçili Aşireti Obaları

1. Karnıkaralı
2. Durukocalı
3. Kavruk
4. Gölovalı
5. Şekerli
6. Sıçmazlı
7. Topallı

4.4. Karakeçili Aşiretinin Yerleşim Alanları

Osmanlı Devletini kuran hanedanın mensup olduğu aşiret Kayı boyu içerisinde yer alan Karakeçili aşiretidir. Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük rol oynayan ve XI. yüzyıldan

²⁴⁸ Eröz, M.(1991), a.g.e. s.47

²⁴⁹ Çay, A.(1988), a.g.m s.5-9

²⁵⁰ Bayar, M.(2004), Karakeçili Yörük Aşiretinin Eskişehir'e İskanı, İstanbul, Lider Ajans Matbaacılı, s.58

beri varlığını hissettiren aşiret bugün bile Anadolu'nun pek çok yerinde, bölgesinde varlığını hissettirmektedir.²⁵¹

Karakeçililerin Anadolu'da bu kadar dağınık halde bulunmalarının en önemli sebebi büyük aşiretlerin parçalanarak belirli bölgelere iskân ettirilmesi sonucunda olmuştur. Dolayısıyla Anadolu'da bulunan Karakeçililerin hemen hemen hepsi birbiri ile akrabadır yargısına ulaşılabilir.

Yağmur Say'ın ifadelerine göre Karakeçili aşiretinin önemli bir kısmı Urfa bölgesinde yaşamaktadır. Burada yaşayan Karakeçililer Türk oldukları halde Türkçe'den farklı bir lehçe konuştuklarını ancak konuşulan bu dilin "Gürmanç" ağzı olduğunu ve bu dili Doğu Anadolu Osmanlıcası olarak adlandırılması gerektiğini ifade etmiştir.²⁵²

Urfa- Siverek ve Suruç'ta Karakeçili aşiretinin varlığı XV-XVI asırdan itibaren bilinmektedir. Urfa Karakeçilileri ile Bingöl'ün Sinsor Karakeçilileri Doğu Anadolu Zaza Türk aşireti içinde de yer aldığı bilinmektedir. Siverek Karakeçilileri kendilerini Türkmen olarak kabul ettiği gibi yurt tuttıkları köylerin adı tamamen Türkçedir. Bingöl'ün Sinsor köyü Karakeçililer tarafından kurulmuş olup güneyde Rakka'ya kadar yayılma göstermişlerdir. Gaziantep'te ise Körkün, Barak ve Hacıbayram köyleri Karakeçililer tarafından kurulmuştur. Ankara ve çevresi de Karakeçililer tarafından iskân merkezi olduğu bilinmektedir. Beypazarı, Sivrihisar, Sultanönü kazalarında Karakeçili aşiretinin olduğu bilinmektedir.²⁵³

Yusuf Halaçoğlu Karakeçililerin yerleşim yerlerini tespit etmiştir. Tespiti yapılan yerleşim yerleri şu şekildedir. Karakeçililer, Ankara; Çubuk, Balat, Kırkpınar ve Dikmen'de "kasaba yörükleri" adıyla yurt tutmuşlardır. Kırşehir'de "ulu yörük" grupları içerisinde yer almaktadır. Çorum'da Budaközü nahiyesinde, Sivas sancağında, Adana Dünderli nahiyesinde, Menteşe sancağı (günümüz Muğla tarafları), Konya Bayburt nahiyesinde atçeken oymakları, Cihanbeyli bölgesi burada da *atçeken ulusu* adı taşıyan ve Osmanlı ordusuna at yetiştiren grup içerisinde yaşamlarını sürdürmekteydiler. Sultaniye, Karapınar, Aydın Selçuk kazası, Kütahya'da Kula nahiyesi, Bozok sancağı Demirceözü nahiyesi,

²⁵¹ Çay, A., (1989), "Ertuğrul Gazi, Karakeçililer ve Söğüt "Yörük Bayramı"", III. Osmanlı Sempozyumu Söğüt, Ertuğrul Gaziyi anma ve Söğüt Şenliği Vakfı Yayınları, Ankara, s.5-9

²⁵² Say, Y.,(2009), "Karakeçili Aşireti ve Eskişehir'e iskani ile Kuyucak Karyesindeki Özbekli Cemaati" Turkish Studies, International periodical for the languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume, s.1905-1954

²⁵³ Çay, A. (1989), a.g.m. s. 5-9

Karaman vilayetinde ve Teke olarak anılan günümüzde Antalya'nın dağlık yöresi Elmalı kazasını yurt olarak tutmuşlardır.²⁵⁴

Cevdet Türkay'ın yapmış olduğu derin araştırmalar dâhilinde Karakeçililerin yerleşim alanları tespit edilmiş olup cemaatin adı kaynaklarda Karakeçi, Karakeçili, Karakeçilü, Karakiçili, Türkman-ı Karakeçi, Karakiçü gibi isimlerde anılmış ve yazılmıştır. Bu bağlamda tespit edilen yerleşim yerleri aşağdaki gibidir.

Adana, Diyarbakır, Siverek, Eskişehir kazası (Sultanönü sancağı), Siirt sancağı (Diyarbakır eyaleti), Birecik, Ankara, Kütahya, Urfa, Rakka, Saruhan, Aydın, Kırşehir sancakları, Balıkesir kazası (Karesi sancağı), Haymana kazası (Ankara sancağı), Gördös kazası (Saruhan sancağı), Trablusşam civarı, Mardin kazası (Diyarbakır Eyaleti), Eşme ve Kula kazaları (Kütahya sancağı), Bursa kazası (Hüdavendigâr sancağı), Adala ovası (Saruhan sancağı), Sirke kazası (Kütahya kazası), Alaşehir kazası (Aydın sancağı) olmak üzere yurt tuttıkları yer olarak belirlenmiştir.²⁵⁵

4.5. Bir Karakeçili Köyü: Barutçu

Barutçu köyü günümüzde İzmir iline bağlı Selçuk ilçesinin 9 km kuzeyinde yerleşim yeri olmuş bir yörük köyüdür.

Köy adını eski Barutçu denilen yayladaki Barut kalesinden almaktadır. Barut kalesi eskiden gözetleme kalesi olarak kullanılmakla birlikte civar yerlerde denizi gören tek ören yeri olduğu köylüler tarafından bilinmektedir.

Köy halkı Karakeçili aşiretine mensuptur. Karakeçili nedir? Nereden geliyor? Diye sorduğumuzda “*Kayı boyundanız, aslınız Oğuz soyundan geliniz, Osmanlı soyunun aşiretindeniz.*” Cevabını almaktayız. Size neden Karakeçili derler? Bu isim nereden geliyor diye sorduğumuzda ise “*beslediğimiz kıl keçisi kara renklidir de o yüzden bize Karakeçili derler.*” Cevabını aldık.

Yapılan araştırmada Barutçu köyünden başka civar köylerde Zeytinköy Kemikli mevkii, Gölova, Palamutarası, Doyranlı, Selatin, Torbalı Ahmetli, Sağlık köylerinin

²⁵⁴ Halaçoğlu, Y.(1999), “*Anadolu İskânında Urfa ve Çevresi*”, Türk Kültüründe Karakeçililer Uluslararası Bilgi Şöleni (3 Haziran 1999), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, s. 21-26

²⁵⁵ Türkay, C. (2012) a.g.e. s.408

hepsinin birer Karakeçili aşireti olmasının yanında adı geçen köylerin hepsinin birbirine akraba olduğunu öğrendik.

Barutçu köy halkı iskân edilmeden önce konargöçer hayatı sürerlerken Mayıs ayında göç için hazırlanır ve yaylak merkezleri olan Afyon'a doğru yola çıkılırmış. Barutçu'dan Afyon'a gitmek tam bir ay sürmektedir. Günde 3 ila 5 saat yol alıp 30 gün sonunda yaylakları Afyon'a varırlarmış. Yazı burada geçirirler ve göç zamanı geldiğinde tekrar geldikleri yoldan geri dönerek bir ay da kışlaklarına gelirlermiş.

Köy bugün iskân edildikleri alanı 1930 yılında polis bir hanımdan satın almışlar. Kalan bir bölümü de 1952 yılında satın alınarak bugünkü şeklini almıştır.²⁵⁶

Kezban Kızılışık (Gökçe)²⁵⁷ Babaannesinden dinlediklerini aktardı. *“eskiden kurtuluş savaşı zamanında burada Rumlarla birlikte iç içe yaşadık, komşuluk ederdik. Ta ki Yunan ordusu gelinceye dek. Ahbap olduğumuz Rumlar bizleri uyardı burada kalmaya devam ederseniz huzurunuz kaçacak, rahatınız bozulacak demeleri üzerine bizlerde toparlandık Antalya'ya göç ettik. Savaş bittikten üç yıl sonra tekrar kışlağımız Barutçu'ya geldik. Yaylak- kışlak arasında göç yaşantımıza devam ettik. Yaylak'a giderken Dumlupınar civarlarında her yerin kemiklerle dolu olduğunu görürdük sonrasında da yakın yerlere Bozdağ'a göç etmeye başladık. 1960 yıllarında da bu köye yerleştik.”*

Köy halkı arasında yaptığımız röportajlarda Barutçu köy halkının akrabalarının yarısının Adana/ Ceyhan Dokuztekne köyünde olduğunu öğreniyoruz. Dokuztekne köyüne akrabaların oraya neden gittiğini öğrenmeye çalıştık. Edindiğimiz bilgilere göre 1800lü yıllarda Karakeçili yörüklerinin Şam'a göç etmelerine karar verildi. Halep yakınlarına geldiklerinde Bedevi Araplar tarafından malları yağma edilmiştir. Çıktıkları bu yolda devam ederlerse eğer hiçbir mallarının kalmayacağını düşünerek geri Anadolu'ya dönmüşlerdir. Böylece akrabaların yarısı Adana/ Dokuztekne de kaldı bizlerde üç- beş aile olarak Barutçu'ya geldik. Oradaki akrabalarla halen iletişim halinde olduklarını öğrendik.

Günümüzde köyde yörükçülüğün bittiğine şahit oluyoruz. Nitekim bu ifadeye Tufan Gündüz'ün ifadelerinde de rast ediyoruz. Bir yörük gurubu konargöçer hayatı bıraktığında *“Yörüklikten çıktı”* olarak tarif edilmektedir.²⁵⁸ Köy halkında hayvancılık yok denecek

²⁵⁶ Seyirci, M.(2003), Ege Yörükleri, Derin Yayınları, İstanbul, s.25

²⁵⁷ Kezban Gökçe Kızılışık,1969 Doğumlu, Barutçu Köyü, Karakeçili Yörüğü

²⁵⁸ Gündüz, T.(2018), a.g.e. s.71

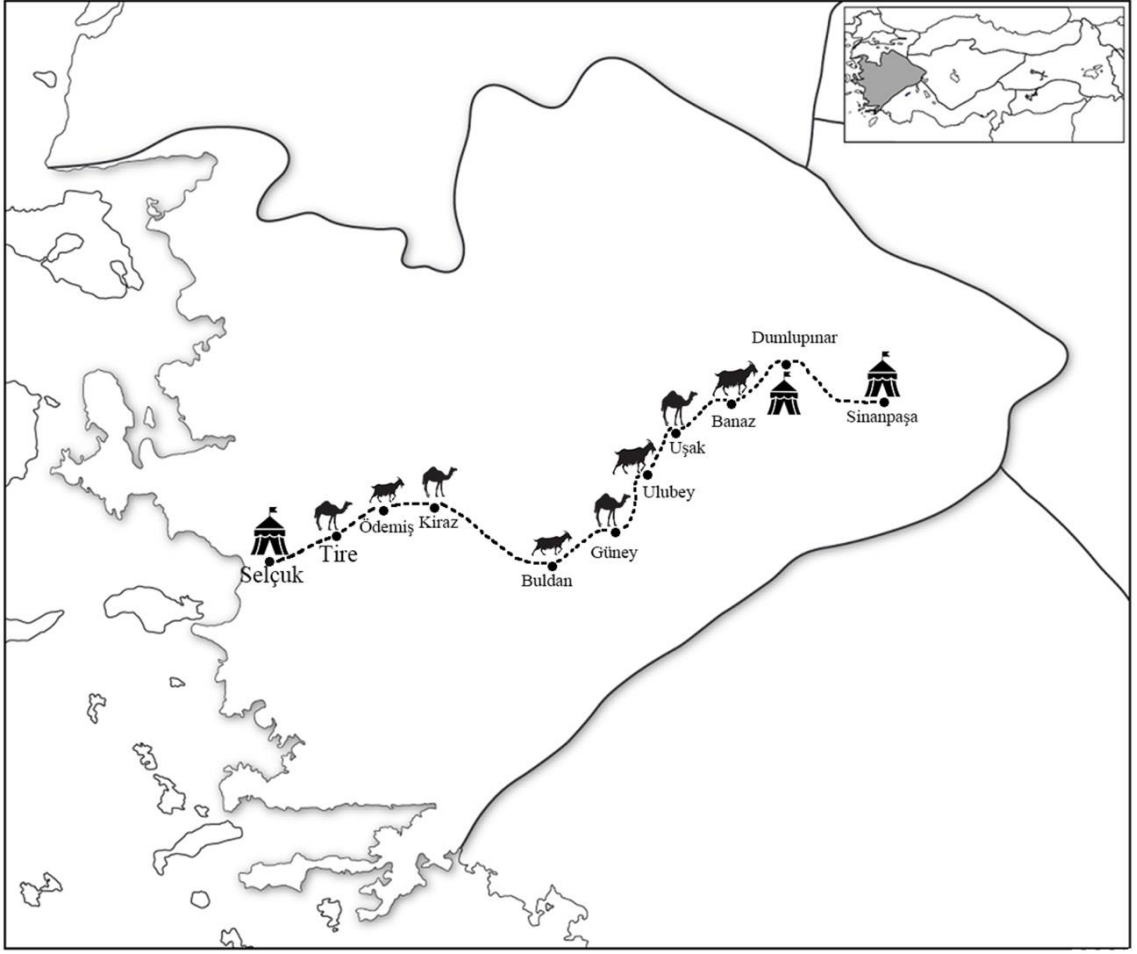
derecede azdır. Az miktarda besi hayvancılığı yapılmaktadır. Köyün geneli toprak ile uğraş halindedir. Köy verimli topraklar üzerinde kurulduğu için nar, ayva, mandalina, erik, şeftali gibi meyveler yetiştirilmektedir. Bunlar dışında köyde imece usulü devam etmektedir. Köyde toplu bir organizasyon yapıldığında köylüler toplanır hep birlikte yaparlar.

4.6. Karakeçili Köyü: Zeytinköy

İzmir'in Selçuk ilçesine bağlı Zeytinköy Köyü, Barutçu Köyü ile komşu köylerdir. Köyün adının nereden geldiği bilinmemektedir. Köy, günümüzde Laz, Kürt ve Yörük mahallesi olmak üzere üç ayrı mahalleye ayrılmıştır. Karakeçili aşiretine mensup yörükler Kemikli mevkiinde yörük mahallesini oluşturmaktadır.

Yörük Mahallesi 1980 yılında iskân edilmiştir. Köyün yaşlılarından olan Süleyman Reşit Kaybal²⁵⁹ göç yıllarını bizlere anlattı. *“Mayıs ayının 15inde göç için hazırlanılır, yükleri Tülü adlı develere yükler ve yola koyulurduk. Ahmetli köy yolu üzerinden yola düşerdik. Günde yedi saat ya da bir günlük yol yapardık. Karanlık çökünce kara kıl çadırımızı kurar dinlenir ertesi gün sabahın ilk ışıklarında tekrar yola çıkardık. Göç yolumuz sırasıyla; Tire, Ödemiş, Kiraz, Buldan, Güney, Ulubey, Uşak, Banaz, Dumlupınar ve Sinanpaşadır. Sinanpaşa şimdi Afyon sınırları içerisindedir ve bizim yaylağımız Sinanpaşa sınırları içinde Burgaz Dağıdır. Yazı burada geçirir kış için tekrar kışlağımız Zeytinköy'e gelirdik. 1949 yılına kadar Afyon- İzmir arasında yaylak ve kışlak hayatı yaşadık. Bu tarihten sonra Afyon'a göç etmeyi bıraktık ve yakın yerlere göç etmeye devam ettik. 1950 yılında yaylağımız Ödemiş/Bozdağ olmuştur. Bozdağ'a göç etmeye başladığımızda bir ay öncesinden yurt yeri aramak için Bozdağ'a giderdik yurt yeri bulduktan sonra göç için hazırlanırdık. Ancak Bozdağ'a hep birlikte göçmezdik. Çünkü kışlağımızda az da olsa tarım ile uğraşırdık. Bu sebeple yarımız kışlakta kalırdı yarımızda sürüyle birlikte Bozdağ'a giderdik. Bozdağ'a üç günde varırdık. 1960 yılından sonra da Bozdağ'a göç etmeyi bıraktık ve tamamen yerleşik hayata geçerek yörükçülükten çıktık.”*

²⁵⁹ Süleyman Reşit Kaybal, Zeytinköy Köyü, Karakeçili Yörüğü

Görsel 4.1. Karakeçili Aşireti Göç Yolu

Bir diğer röportajımızı Hükümet lakaplı Ahmet Kuru²⁶⁰ ile yapıyoruz. Kuru'nun anlattıklarına göre yaylamak için Kütahya/ Beşkarış'a göç ediyorlarmış. İfadelerine göre *“bizler Karakeçili yürüğüyüz ama kendi içimizde belirli obalara ayrılıyoruz. Anımsadıklarım göre Duruocalı, Sıçmazlı, Karakeçili ve Akkeçili yürükleri hepimiz bir aşiretiz ancak böyle ayrı ayrı obalarımız vardı. Göç zamanı geldiğinde de önce baytar (veteriner) gelirdi hayvanlarımızı kontrol eder ve “evet göç edebilir” raporu verdiğinde yola çıkardık. Herkes hayvanını bilirdi. Yine de karışmaması için hayvanların kulaklarını belirli şekilde keserdik ve kimsenin hayvanı birbirine karışmazdı”* Hayvanları damgalama işlemi daha çok dağlama ve özel kertik açma denilen usule göre yapılmaktaydı. Kızgın demirle yapılan dağlama büyükbaş hayvanlara, develere ve atlara yapılmaktadır. Koyun ve keçide kulaklarına “in” veya “en” denilen kertik açılmaktadır.²⁶¹ *“Göç için hep birlikte yola çıkardık yaylağı Dumluınar'da olan ayrılır, Afyon'a gidecek olan devam ederdi. Dumluınar'da Şarlköy?, Hamurköy ve Beşkarış olmak üzere belli başlı yaylak*

²⁶⁰ Ahmet Kuru, Zeytinköy Köyü, 1926 Doğumlu, Karakeçili Yürüğü

²⁶¹ S. Grigoreviç,(2002) a.g.e. s.159

merkezleridir. Yaylamızın olduğu yerde bol miktarda kil madeni bulunurdu. Bu maden devesi olan için iyi bir fırsattı. Çünkü yayladan getirilen kil, kışlakta buğday ile takas edilirdi. Devesi olan genelde nakliyecilik yapardı. Develeri günümüzdeki kamyonetlere benzetebiliriz. Kamyonetin yaptığı işi develer yerine getirirdi. Saman, kömür, pamuk aklına ne gelirse hepsi develerle taşınırdu. Bir nakliye işi en fazla 15 gün sürerdi. 15 gün sonra başka nakliye işine gidilirdi. Taşınan bu mallar civar köy ve kasabalara götürülürdü. 1980 yılına kadar kara kil çadırda yaşadık sonrasında da yörükçülüğümüz bitti.”

4.7. Karakeçili Yörük Köylerinden Selâtin Köyü

Günümüzde Aydın sınırları içerisinde yer alan ve Germencik ilçesinin Ortaklar beldesine bağlı bir yörük köyüdür. Köy 800 yıllık bir çınar ağacının gölgesinde kurulmuştur. Köy, Karakeçili yörükleri tarafından iskân olunmuştur. Saha araştırması sırasında merakımıza yenik düşerek köyün yaşlılarından olan Mehmet Türkmen'e köyün adının nereden geldiğini soruyoruz.²⁶² Zala Hatun adında bir kadın erkek kılığına girerek efe olmuştur. Uzun yıllar boyunca kadınlığını saklayan Zala Hatun, bir gün kadın olduğu anlaşılmış ve sırtından vurularak öldürülmüştür. Bu sebeple köyün adı Zala Hatun olmuştur. Zaman geçtikçe ses değişimine uğrayarak Zalatın / Selâtin Köyü adını almıştır. Köy geçimini anıt ağacın etrafına kurdukları Pazar yeri ile sağlamaktadır. Pazarda kendi ürettikleri ürünleri satmaktadırlar.

²⁶² Mehmet Türkmen, Selatin Köyü, 1947 doğumlu, Karakeçili Yörüğü

5. BÖLÜM

5. YÖRÜKLERDE SOSYO KÜLTÜREL YAŞAM

5.1. Yörüklerde Mesken Tipi

Çadır, Türkçe'nin çeşitli lehçelerinde çatur, çatır, çâçır, çâşır gibi isimlerle anılmasının yanında, Türkçeye orta Farsça çâtur (örtü) kelimesinden geçtiği ve bu kelimenin eski Türkçe çat- (birleştirmek, birbirine tutturmak) fiil kökünden türemiş olabileceği gibi Farsça çetr (şemsiye) olarak da kullanılabilmesine dair görüşler bulunmaktadır.²⁶³ Çadırın ev manasında kullanıldığı Göktürk runik harflerinin sembollerinden çıkarılmaktadır. Runik harflere göre basit bir şekilde anlatıla gelen EB-BE sesi çadır (otağ), ev olarak anlamlandırılmıştır.²⁶⁴ Tarihimizin önemli Türkçe sözlüğü sayılan Divan-ü Lügati Türk isimli eserde “*alacu*”²⁶⁵, “*otağ*”²⁶⁶ gibi kelimeler çadır olarak tanımlanmıştır.

Türklerin en eski barınaklarını çadırlar (yurt) oluşturmaktadır. Tarih boyunca yaylak ve kışlak hayatının getirmiş olduğu hareketli yaşam tarzına uygun olarak yapımı basit, taşınması kolay çadırlar yapmışlardır. Türklerin çadırları yaşanan coğrafyanın iklimine göre farklılık göstermektedir. Örneğin Orta Asya'da konargöçer yaşam sürerlerken geçeden yapılmış çadırlarda yaşanırken Anadolu'ya göç ettiklerinde özellikle Batı Anadolu'da kıl çadırlarda yaşamaya başlamışlardır.

Anadolu'da yaşayan yörüklerin kullandığı başlıca çadırlar: Topak ev, kara (kıl) çadır, Alaçuk çadırlarıdır. Topak ev, Alaçuk çadırları ile kara çadır arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar hem çadırın yapımında kullanılan malzeme hemde çadırın geometrik şekli bakımından birbirinden ayrılmaktadır.

Alaçık, Alaçuk olarak iki farklı şekilde adlandırılan bu çadır Bahaeddin Ögel tarafından “derme çatma yapılmış, bir salaş ve fakir çadırı” olarak tanımlanmıştır. Alaçuk çadırı, Uygur devletinde, Karahanlı devletinde ve akabinde XI. yüzyıllarda kullanılmaya devam etmiş Türk kültürünün bir çadırıdır.²⁶⁷ Ali Rıza Yalman, Alaçuk çadırını şu şekilde tasvir etmiştir. “*birbirine sıırım ile bağlanmış birçok değnekten meydana gelir. 3-4 tanesi*

²⁶³ Bozkurt, N., (1993), “Çadır”, Türk Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, C.8, İstanbul, s.158-162

²⁶⁴ Tanyeri, Y.(2009), Göktürk Yazısını Öğrenme Kılavuzu, s.20

²⁶⁵ Kaşgarlı Mahmut, (2005) a.g.e. s.138

²⁶⁶ Kaşgarlı Mahmut, (2005) a.g.e. s.364 “otağ aynı zamanda hükümdar çadırı olarak geçmektedir”. Kafesoğlu, İ. (2014), a.g.e. s.257

²⁶⁷ Ögel, B. (2000), a.g.e. cilt VII, s.300

bir araya bağlanarak kanat yapılı 3-4 kanat bir çadır kurar. Kanatlarla sıkıştırılan değnekler gerildikleri zaman boş dörtgenler meydana gelir. İskeleti oluşmuş olan çadırın üstü keçe ile örtülür tünel şeklini almış çadır kurulmuş olur.”²⁶⁸ Alaçuk çadırının iskeleti çam veya ardıç ağacından yapılmaktadır.²⁶⁹

Alaçuk çadırı, kıl çadıra göre daha basit bir yapı olmasından ötürü halk arasında ala açık, derme çatma yapı anlamı taşımaktadır.²⁷⁰ Alaçuk çadırı Murtana, Kömürcü, Ahadlı yörüklerinde kullanıldığı görülmüştür. Bu çadırı Orta Asya ve Başkurt göçebelerinin çadırlarına en yakın olan çadır olduğu bilinmektedir.²⁷¹

Topak ev olarak adlandırılan çadır ise, kümbet şeklinde keçeden yapılmış çadırıdır. Bu çadır Bekdik aşireti tarafından kullanılmakla birlikte çadıra aşiretin ismi verilerek Bekdik çadırı olarak da anılmaktadır. Topak evi daha önceleri Türkmen oymakları arasında kullanılmış ve daha çok düğün ve/veya misafir çadırı olarak kullanılmıştır.²⁷²

1432 yılında Batılı gezginler Anadolu’yu ziyaret etmişler ve Türkmenlerin yaşamlarına ve yaşadıkları meskenlere tanık olmuşlardır. Yaklaşık yüz yirmi civarında olan bu Türkmen çadırları görülebilecek en güzel çadır olup beyaz pamuklu kumaş ve mavi keçeden yapılmış bir çadırı betimlemiş ve içerisinde en az on beş kişinin rahatlıkla kalabileceği kadar büyük olmakla birlikte ateş hariç her şeyin bu çadırların içinde mevcut olduğunu aktarmışlardır. Bu çadırlara Halep, Afrin, Hatay, Tarsus, Aydın Okluk köyü, Uludağ, Çanakkale Evciler ve Bayramiç, Kütahya, Ankara yörelerinde yaşayan Türkmenlerin bu keçeden yapılmış çadırları kullandığını görmüşlerdir.²⁷³

Yörükler tarafından sıkça kullanılan çadır ise kara çadırıdır. Kara renkli olduğundan dolayı kara çadır olarak anılmaktadır. Ancak çadırın ana malzemesi keçi kılı olduğu için kıl çadır olarak da anılmaktadır. Keçi kırkımı zamanında kırılan keçi kıllarının kirmen²⁷⁴ yardımıyla iplik haline getirilerek dokunan bu kumaşa çul adını veren yörükler aynı zamanda bu çadıra çul çadır da demişlerdir.

²⁶⁸ Yalın, A.R.(1977), Cenupta Türkmen Oymakları II, Haz(Sabahat Emir), Milli Eğitim Basımevi, Ankara, s.418

²⁶⁹ Eröz, M.(1991), a.g.e. s.106

²⁷⁰ Ak, M, (2015), Teke Yörükleri(1800-1900), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s.107

²⁷¹ Ak, M,(2015), a.g.e. s.107 Eröz, M. (1991), a.g.e. s.107

²⁷² Yalın, A.R.(1977), a.g.e. s.419 Eröz, M. (1991), a.g.e. s.107

²⁷³ Ak, M,(2019), “Batılı Gezginlerin Gözlemlerinde Yörük Türkmen Çadırları”, Türkiyat Mecmuası, cilt 29, s.2 ss. 347-366

²⁷⁴ Kirmen, çınar ağacından bir mile geçirilmiş dört kanattan meydana gelen yün, pamuk ipliklerin yapılmasını sağlayan ip yapma aletidir. Yalın, A.R.(1977), a.g.e. cilt II, s.467

Keçi kılından yapılıp tek katlı, uzun bir evi andıran bu çadır 1, 2, 3, 5 ve 7 direkli olabilmektedir. Direği çok olan çadırlar ulu ev olarak anılmakla birlikte oymakbaşının evi olarak geçmektedir.²⁷⁵

Çadırlar kışın poyraz ve karayelin görünmediği kuytu yerlerde yazın ise serin esen rüzgârların estiği yerler ve ağaç gölgeleri yurt olarak tutulmaktaydı. Batılı gezginlerin aktardıkları bilgiler ışığında Kara çadıra Anadolu'nun pek çok bölgesinde rastlanılmaktadır. Teke yöresi, Efes, Aydın yöresi, Menderes vadisi, İzmir, Uludağ, Karadeniz Ünye yörelerinde bahsi geçen kara çadıra rastlanılmaktadır. Gezginlere göre bu kara çadır kadınlar tarafından istenilen genişlikte ve uzunlukta dokunduğunu ve çadırın su geçirmediği gibi güneş ışınlarını emme özelliğine sahip olmasıyla toprak evden daha serin olduğunu ve kullanışlı olduğunu vurgulamışlardır.²⁷⁶

Yörüklerin keçe çadırdan ziyade kıl çadır kullanmalarının avantajı bulunmaktaydı. Yörüklerin hareketli yaşam tarzına uygun olarak kolay yapılıp bozulabilen, tek bir deveye yükleyip göç zamanı kolay taşınabilmesi yönüyle pratiklik sağlayan bir barınak olması sebebiyle konargöçer hayata uygunluk sağlamış çadırlardır. Kıl çadır, keçe çadıra göre daha dayanıklı ve uzun ömürlü olabilmektedir. Yağmurdan, rüzgârdan ve çadır içinde yakılan ateşten dolayı daha kolay alevlenmesine engel olduğu için keçeye göre avantajlı durumdadır. Yaşanılan iklimin özelliklerine göre çadır seçimi önemlidir. Asya bozkırlarında yaşam şartlarına göre keçe çadır avantaj olurken, Anadolu'nun sıcak, nemli, ılıman iklim özelliğine kıl çadır avantajlı olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁷⁷

Ünlü seyyah İbn Batuta Anadolu'nun birçok kentini gezmiştir. Birgi merkezli Aydınoğlu Beyliğini ziyaret ettiği dönem yaz mevsimi olduğu için Aydınoğlu Mehmet Bey'in yaylamak için Bozdağ'da olduğunu öğrenmiş ve müderris ile birlikte Bozdağ'a çıkmıştır. Bozdağ'da çadırda kalmış ve kaldığı çadırı şu şekilde betimlemiştir.

*“...harkah adında kubbe şeklinde çadır sundular. Harkah ağaç kalaslarının yan yana getirilmesiyle kurulur, üzeri keçeyle örtülür. Tepesinde ışık ve hava girmesi için “badhenç” denilen bir delik bırakılır, istenirse bu delik kapatılabilir. Çadır tıpkı ev gibidir.”*²⁷⁸ Birgi sultanının yaz sıcaklığının olması sebebiyle civardaki dağ olan Bozdağ'da

²⁷⁵ Eröz, M.(1991), a.g.e. s.97 Yalgın, A.R. (1977), a.g.e. s.419

²⁷⁶ Ak, M.(2019), a.g.m. ss.347-366

²⁷⁷ Ak, M. (2015), a.g.e. s.112-113

²⁷⁸ İbn Batuta, a.g.e. s.346

konakladığını ve sıcak günler geçinceye kadar burada kaldığını yazdığı seyahatnameden haber almaktayız.

Görsel 5.1. Kara Kıl Çadırı

5.2. Yörüklerde Evlenme

Evlenme, yuva kurma Türk toplumunun, Türk devletinin temelini teşkil etmektedir. Aile, toplumun çekirdeğidir. Aile denilince akla baba, anne ve çocuklar gelmektedir. Evliliğin ifadesi Köktürkçe “*eb*” sesinden gelmektedir. Ev kurmanın sembolü ise “*ocak*”tır. Yakut Türklerinde evlilik “*sönmez bir ateş yakmadır*”. Eve gelen gelin “*evi aydınlatan bir ateştir.*” Diğer Türklerde “*yanan ocağın neşesi*”, “*ateşin sıcak olsun*” gibi Anadolu’ya baktığımız zaman “*ocağın sönmesin*”, “*baba ocağı*”, “*ocak umudu*” gibi deyimlerin olması Türklerde evliliğin önemli bir kurum olduğunu bildirmekle birlikte eskiden beri var olan Türk kültürünün izini taşımaktadır.²⁷⁹

²⁷⁹ Ögel, B.(2001), Düünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları, Türk Dünyası Araştırma Vakfı, 4. Baskı, İstanbul, s.253-254

İbrahim Kafesoğlu evliliğin tanımını “*evlenen erkek- kadın baba ocağından ayrılarak ayrı bir ev meydana getirmesi*” şeklinde ifade etmektedir. Bu bağlamda kurulacak olan yeni çadır, yeni ocağın habercisidir.²⁸⁰

Türklerde görülen evliliği Radlof şu şekilde ifade etmiştir. “*Yanaklar birbirinden nasıl ayrılmazsa; zırhın yakası nasıl zırhtan kopmazsa, kayın ağacının kabukları ve katları nasıl sağlam, ince çift dikişler, nasıl sık ve bitişik ise evlilikleri de öyledir.*”²⁸¹

Kız evini kurduğunda karı- koca bağlarını, ana- baba bağlarından üstün tutması öğüt edilmiştir. Bu kurulan yeni ocağın önemini anlatmak için kız, gelin olarak evden çıkmadan bir gece öncesi türkülere dahi konu olarak “*misafir*” olarak anılmaktadır. Kız evlat, gelin olmasıyla “*tuz kabını tuzsuz, baba evini de ıssız kor; atlayıp gider eşiği, evde kalır kaşığı.*” Gibi maniler ile de kızın yeni kurduğu evine yuvasına ait olduğu anlatılmak istenmiştir.²⁸²

Yörüklerde genel olarak birbirlerine (akraba) kız alıp verme usulü yaygın olarak görülmektedir. Genel olarak evlenme adetleri görücü usulü ile olmakla birlikte sevdiği ile evlenme, kaçma/ kaçırılma ya da değişme/değişik usullerine göre yapılmaktaydı. Yörüklerde genellikle tek eşle yapılan evlilik olmakla birlikte çok eşle yapılan evlilik görülmemektedir bu durum hoş karşılanmazdı. Ancak kadının ya da erkeğin eşi vefat ettikten sonra tekrar tekrar evlilik görülmekteydi. Yörüklerde evlilik daha çok kendi aralarında kız alıp verme usulüne dayanmaktaydı. Dışarıdan yapılan evlilikler çok nadir olarak görülmektedir.

Kaçarak evlenme genel olarak kızın ailesinin ya da erkeğin ailesinin bu evliliğe olumlu bakmadığı zamanlarda görülmektedir. Bu tür evlilik kız ve oğlanın anlaşarak kaçması ve ertesi günlerde aileyle barışma ve akabinde düğün derneğın kurulması esasına göre yapılan evlilikler olarak tanımlanabilir.

Çok nadir olsa da kaçırılarak evlenme yörükler arasında görülmektedir. Alan araştırması sırasında dinlediğim bu kaçırılma hikâyesinin hazin bir sonu bulunmaktadır. “*vaktiyle ailesinin karşı çıktığı kız ile evlenemeyen Yörükoğlu ailesinin istediği kız ile evlenmek durumunda kalır. Ancak bir şartı vardır. Ben sizin istediğiniz kız ile evlenirsem sevdiğim yörük kızıyla da evlenirim diyerek şart koşması üzerine gerçekleşen bu hikâyenin*

²⁸⁰ Kafesoğlu, İ.(2014), a.g.e. s.220

²⁸¹ Ögel, B.(2001), a.g.e. s.254

²⁸² Ögel, B.(2001), a.g.e. s.254

hazin sonunu hazırlamış olmaktadır. Düğün yapılır ve belli bir zaman geçer yörüköğlü sevdiği kızı kaçıır. Eşinin üzerine kuma olarak gitmesi üzerine yörük kızının akrabaları bu durumu sindiremez ve yörük oğlunun ailesinden bir kız kaçıır. Yörük kızının akrabalarından olan bir grup genç, yörük oğlunun genç kardeşini bir şekilde kandırarak تنها bir alana çekerek orada gencin ölümüne neden olur. Kız kaçıırma davasıyla hasım olan iki ailenin arasına bu defa kan girmiştir. Uzun yıllar sürececek olan bir hasımlık süreci başlar. Ancak bu acıklı olayı utanç verici, yüz kızartıcı bir olay olarak görmeleri üzerine iki aile de yeni gelen nesillere yaşanan bu hadiseyi anlatmazlar. Yıllar sonra nesillerin değişmesiyle bu iki ailenin torunları arasında kız alıp verme suretiyle yeni evlilikler görülmesiyle hasımlık yerini hısımlığa bıraktığı görülmektedir.” Günümüzde yapılan evliliklerde kaçma/ kaçıırılma evlilikleri nadir olarak görülmektedir. Genel olarak iki genç birbirlerini görüp beğendilerse mümkün mertebede ailelerde karşı çıkan olmamaktadır.

Değişme usulüne göre yapılan evlilik değişik olarak da adlandırılmaktadır. Bu tür evlilikte bir ailenin kızı, gelin olarak alındıysa kız veren aile de karşı taraftan gelin alma suretiyle yapılan evliliğdir. Bu tür evlilik daha çok iki kardeşin, iki kardeş ile evlenmesi olarak da anılmaktadır. Günümüzde bu tür evlilik yörükler arasında görülmemektedir.

Görücü usulü ile yapılan evlilik, daha çok evlenme çağına gelmiş oğullarına kız bakma, kız arama adı verilen ara dönem ile başlamaktadır. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler yakın çevreden, komşulardan kız bakılırdı. Kız bakma işi daha çok oğlan evinden yaşça büyük kadınlar tarafından yapılmaktadır. “Allah emri koyma”, “şerbet içme” olarak adlandırılan kız isteme merasimi ise aile büyükleri tarafından yapılmaktadır. Şerbeti içilen kız artık sözlenmiş olmaktadır. Bu durum Bahaeddin Ögel tarafından kızın rıza göstermesi, rızalık hakkı olarak anılmaktadır. Rızalık hakkı Türklerde, kızın evlenmeye razı olması durumunda gelen görüçülere “rızalık” sembolü vermesi gerekmektedir. Bu sembol genel bir sembol olmakla birlikte Türklerde mendil verme olarak geçmektedir. Anadolu’da kız evinden giden hediyelerde yağlık, mendil olarak görülmekle birlikte Türkistan’da görülen “tuzlu su ve ekmek” yerine Anadolu’da “şerbet içme lokum yeme” olarak değişiklik göstermiştir.²⁸³

Evliliğın son halkası olan düğündür. Yörüklerin düğünü genel olarak kışlağa geldiklerinde yapılmaktadır. Bazen günde bir düğün yapıldığı gibi bazen de altı- yedi düğün bir arada yapılabilmekteydi. Yörüklerin düğünü genel olarak üç gün sürmektedir. Perşembe

²⁸³ Ögel, B.(2001), a.g.e. s.266

günü öğle namazından sonra bayrak dikilir, gölgesinde kurban kesilir ve tüfeklerinde patlaması ile düğün başlamış olur. Bahaeddin Ögel, düğünü başlatmanın kız evinin hakkı olduğunu ileri sürer ve düğün erkek evinde bitirilirdi. Bayrak dikme usulünün ise bütün Türklerde yaygın bir gelenek olduğunu ifade etmiştir.²⁸⁴

Yörükler akrabalarını düğüne çağırırken “*okuntu*” adında davetiye dağıtırlardı. Bu okuntu genel olarak şeker, mendil, tülbent gibi hediyelik eşyalardan oluşmaktadır. Bu okuntuların eş, dost, akrabalara verilerek düğüne davet edilmekteydiler.

Düğün yemeği için ayrı bir özen gösterilmekteydi. Düğün yapan ailenin durumuna göre bir, üç, beş keçi kesilir düğün yemeği yapılırdı. Yörüklerde düğün yemeklerinden olmazsa olmazı olan keşektir. Keşek, buğdayın dövülerek yapılması ve haşlanmış etin de içerisine katılarak harmanlanması ve dövülmesi suretiyle yapılan yemektir. Bir diğer önemli yemek ise topalak yemeğidir. Topalak bulgurun sıcak su ile ıslatılarak yumuşamasını sağladıktan sonra un ve baharatlar ile yoğurularak minik top şeklinin verilmesi ve et, et suyu ve nohudun eklenmesiyle birlikte hazırlanan başlıca düğün yemeğidir. Tatlı olarak ise pirinç, şeker, zerdeçal ve suyun birleşimi ile yapılan zerde tatlısı önemli düğün tatlısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Düğün aşısı, açları doyurma geleneği eski Türklerden itibaren günümüzde de hala varlığını sürdüren eski bir gelenek olarak devam etmektedir.²⁸⁵

Düğünün birinci günü, gelinin çeyizi oğlan evi tarafından alınma suretiyle kız evine gelirlerdi. Gelinin çeyizi atlara, develere yüklenerek oğlan evine ya da ayrı bir evi olacaksa gelin evine getirilmekteydi.

Düğünün ikinci günü olan kına gecesi, kızın bekârlık eğlencesi olarak da anılmakla birlikte kız evinde yapılır. Kına gecesinde geline kına yakılarak evden ayrılmasına ağıtılarak ağlanıldığı bir gecedir. Geline kına yakıldığında kaynanası tarafından kınanın içerisine altın konulur. Kına yakılmasının sebebi ise gelinin eşine, ailesine, yuvasına kurban edildiği manasına gelmektedir. Kına, evliliği güzel geçen ve anne- babası sağ olan biri tarafından geline yakılmaktadır. Gelinin başının üzerinde kaynana şekeri olarak anılan akide şekeri kırılır. Bu şekerin kırılmasının anlamı ise gelin kaynana arasında ağız tatlılığın olması için kırıldığı bilinmektedir.

²⁸⁴ Ögel, B.(2001), a.g.e. s. 269

²⁸⁵ Ögel, B.(2001), a.g.e. s.269

Düğünün son günü olan gelin alma ise gelin alayı olarak anılmaktadır. Bu kızın göçü olarak da anılmaktadır.²⁸⁶ Gelin almada özel gelin havaları bulunmaktadır. Bunlardan günümüze kadar gelen bir kısmı “*al devesi mor köşekli/ emmim kızı gül döşekli*” gibi ezgiler gelin almada söylenmektedir. Gelin almada gelin, gelin elbisesini giyer saç yapıldı. Bu olaydan sonra gelin deveye ya da ata bindirilerek oğlan evine doğru yola çıkarlardı. Bundan sonraki adım ise gelinin attan ya da deveden indirilmesidir. Gelin indirildiğinde başında saç saçılırdı. Bu saç buğday, darı, şeker, çerez, para olarak saçılmaktadır. Bugün Anadolu’da kullanılan “*darısı başına*” deyimini bu adetten ileri gelmiş olduğudur. Bahaeddin Ögel, saç saçmanın İslamiyet öncesi bir gelenek olduğunu bu inancın Şamanizme dayandırıldığını ifade etmiştir. Anadolu’da saç saçmanın yanında dualar edilmesi de görülmektedir. Yine kurban kesme, gelinin eşiğe basmaması önemli saç adetleri olarak görülmektedir.²⁸⁷

Görsel 5.2. Yörük Gelinliği

²⁸⁶ Ögel, B.(2001), a.g.e. s. 267

²⁸⁷ Ögel, B.(2001), a.g.e. s.267-268

5.3. Ölüm

İnsan hayatını etkileyen üç önemli dönem bulunmaktadır. Bu dönemler doğum ile başlar, evlilik ile devam eder ve ölüm ile son bulmaktadır. İnsan hayatında önemli bir etkisi bulunan bu üç dönem dinin de etkisiyle belirli bir inanış ve törensel bir yapıya bürünmektedir.

İslamiyet öncesi Türk tarihinde ölüm halinde yas törenleri yapılmıştır. Ölünün bulunduğu çadırın etrafında süratli atlar dolaşır, saçlar kesilir, saç-baş dağıtılır, yüz-kulak bıçak ile çizilerek kan akıtılır, ölen kişinin atları kuyrukları kesilerek kurban edilir, ölen kişinin arkasından yemek verilir. Türklerin yapmış olduğu bu ölüm törenine “*yuğ*” töreni adı verilmiştir.²⁸⁸

İslam öncesi Türk kültüründe ölmüş büyüklere tazim, atalara saygı çerçevesinde Türkler kutsal mağaralar önünde atalarının ruhları için kurbanlar sunmuşlardır. Yine ölümlerini silahları, kıymetli eşyaları, atları, kadınlar ise mücevherleriyle birlikte gömülmesi onların diğer dünyada rahat bir yaşam sürmeleri için yapmış oldukları atalar kültürüne ait bir inanış olmuştur. Türkler ölen kişilerin yerlerinin belli olması için kurgan inşa eder, mezar üstü tümsek yapılır veya geniş daireler şeklinde taş yığılır, mezar başlarına balbal dikmişlerdir.²⁸⁹

Türkler Orta Asya’dan Anadolu’ya yaptıkları göçlerle birlikte sahip oldukları inançlarını kültürlerini de gittikleri bölgelere taşımışlardır. İslam dinini benimsedikten sonra bazı inançlarından vazgeçmişler ya da bu inançlar farklı bir kimliğe bürünerek karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Aydınoglu Mehmet Bey öldüğünde oğlu Umur Bey, Saruhanoglu Süleyman Bey yas töreninde, yaslarının birer nişanı olarak saçlarını kesmişlerdir.²⁹⁰

Yörüklerin yaşam tarzı, hayatı hareketli yaşamaları onları diğer insanlardan farklı kılmaktadır. Bu hareketli yaşamın getirmiş olduğu sonuçlardan biri de yörüklerin toplu mezarları bulunmamasıdır. Yörüklerin yaşam biçimlerini özetleyen en güzel cümleyi yine yörüklerden öğreniyoruz. Aldığımız duymalara göre yörükler “*yolda doğar, yolda yaşar ve yolda ölürlür.*” Bu cümle belkide yörüklerin yaşamlarını özetleyen en güzel cümledir. Bu sebeptendir ki nice yörük kadınları, yörük erleri eşlerini göç yollarında bırakıp yola tekrar

²⁸⁸ Kafesoğlu, İ., (2014), a.g.e. s.291

²⁸⁹Kafesoğlu, İ.,(2014), a.g.e. s.292-293

²⁹⁰ Eröz, M., (1991), a.g.e. s.33

revan olmuşlardır. Karakeçi yörüklerinden Reşit Kaybal “*annem Zeynep, yayla dönüşü vefat etmesi üzerine şimdiki Denizli sınırları içerisinde yer alan Güney’e göç yolumuz üzerinde defnettik. Kız kardeşim Ayşe ise hastalığı sebebiyle Derbent yakınlarına defnettik. Yeri belli olsun diye etrafını da taşlarla çevirdik. Sonra her yaylaya gittiğimizde yayla dönüşünde mezarına uğrar dualarımızı eder acılarımızı bir kez daha tazeler ve yola koyulurduk. Yaylaya göçmeyi bıraktığımızda mezarına da gidemez olduk ve dualarımızı olduğumuz yerden edip ruhlarına gönderiyoruz.*” Sözleri üzerine sitemlerini dile getirmiştir.

Görsel 5.3. Göç Yolu Üzerinde Karakeçili Yörük Mezarı Denizli/Güney

Yaptığımız araştırmalarda yörüklerin ölümün belirtilerine dair bir takım inançları bulunmakta olduğunu öğreniyoruz. Bunlardan bazıları ise bir eve ya da çadıra Baykuş konduğu zaman o haneden bir ölü çıkacağına dair bir inanış vardır. Bazı rüyalar da ölümün

habercisi olarak yorumlanmaktadır. Diş, toprak, asker, polis ya da rüyada daha önce ölmüş birini bir çadırın ya da evin etrafında dolaştığını görmek yine ölümün habercisi olarak yorumlanmaktadır.

Mehmet Eröz, yapmış olduğu araştırmada yaşlı devenin bağırması aile reisinin öleceğine, yaşlı bir deve çadıra gelir, içeri bakar iplere sürtünürse evden bir ölü çıkacağına dair inanışlara şahit olmuştur.²⁹¹

Yörüklerde bir evden cenaze çıktığında ölü aşı denilen yemek verilir. Ancak bu yemekler daha çok komşular tarafından yapıp cenaze evine getirilmektedir. Ölen kişinin ayakkabısı evin giriş kapısının önüne konulur. Kıyafetleri ise ihtiyaç sahiplerine dağıtılır. Bir kişi akşamüstü veya gece öldüyse ertesi günü defnedilmek için cenaze bekletilir. Ölen kişi ev içerisinde sırtüstü yatırılır, üzeri örtülür karın kısmına bıçak konulur, ölen kişi kadın ise elleri ve ayak parmaklarına kına yakılmaktadır.

Cenaze evden helallik alınıp çıkarıldığında mezara konulmasına kadar geçen sürede Kuran-ı Kerim okunur, tespih çekilir ve duası toplanır. Buradaki amaç yapılan duaların mezara konulmadan önce ölen kişinin ruhuna kavuşması için yapılmaktadır.

Ölen kişiye ağıt yakılmaktadır. Kardeşinin ölüm haberini ansızın alan bir yörük kadının kardeşi için yaktığı ağıtın bir kısmı;

“gece gece haberlerini alıp da nasıl geldim buralara

bağıra bağıra geldim buralara

içim yanıyor doyamadım sana kana kana

uşaklarını emanet edip gittin ebedi hayata”

Ölen kişinin ardından üçü, yedisi, kırkı ve elli ikisi yapılır. Bu durum ölen kişinin ruhunu rahatlatma amacı taşımaktadır. Bu belirli günlerde yapılan hayırlar cenaze aileleri tarafından yapılmaktadır. Ekonomik durumuna göre gözleme, pilav vs. yapılırken elli ikisi olarak anılan günde yemekli mevlit yapılmaktadır.

Bayram arifelerinde ölmüşlerin ruhu için adak kurbanı kesilmektedir. Bayram günlerinde mezarlarına şeker konulmaktadır. Ziyaret edenlerin bu şekerlerden alması

²⁹¹ Eröz, M. (1991), a.g.e. s.34

makbul sayılmaktadır. Çünkü bir nevi ölen kişinin evini ziyaret ediyor ve şeker de ölen kişinin ikramı olarak yorumlanmaktadır.

Görsel 5.4. Göç Yolu Üzerinde Mezarlık Denizli/ Güney

Görsel 5.5. Göç Yolu Üzerinde Sarıkeçili Mezarı Denizli/ Güney

5.4. Yörüklerde Müzik

Türk kültüründe müziğin önemli bir yeri vardır. Bozkır Türk folklorüne bakıldığında destanlar, kahramanlık menkıbeleri, acı tatlı hatıralar, saz şairleri tarafından kopuz çalınarak söylenmiştir. Kopuz, Türkler hangi coğrafyaya gittiyse kopuzu da götürmüşler ve tanıtmışlardır.²⁹²

Bugün Anadolu'da bu gelenek devam etmektedir. Anadolu insanı acısını, üzüntüsünü, sevincini yaktığı ağıtlarla ya da çaldığı sazlarla anlatmaktadırlar.

Yörük kültürünün önemli çalgılarından biri olan kabak kamane diğer yaylı çalgılar gibi kökeni Orta Asya'ya dayanmaktadır. Kabak Kemane olarak anılmadan önceki adı "ıklık" olarak anılan iki telli çalgı olduğu bilinmektedir.²⁹³ Bahaeddin Ögel, ıklık'ı en eski Türk kemençesi olarak tanımlamış ve daha çok "kemençe" olarak karşılık bulmuştur.²⁹⁴ Rıza Yalın Cenupta Türkmen Çalgıları isimli kısa eserinde kabak kemaneyi "Eğit" olarak anıldığını ifade etmiştir. Eğit üç telli olup, adi su kabağından yapılmıştır. Kabak sathı muntazam bir şekilde kesildikten sonra kesilen yere ince deri dikilmiş ve tutkallanmıştır.²⁹⁵

Kabak kemane telli, yaylı ve deri kapaklı olan bir çalgı türüdür. Bu çalgının telleri ya at kılından ya da hayvan bağırsağından yapılmaktadır. İki ya da üç telli olup yay ile çalınmaktadır. Çalgının ana maddesini su kabağı oluşturduğu için "kabak kemane" ismini almıştır. Yörüklerin yaşamı ile özdeşleşmiş olan ve hareketli yaşama uyumu sağlamak amacıyla tasarlanmış hafif ancak etkisi bir o kadar büyük olan bu çalgı ezgi ile birleştiğinde eşsiz bir büyüye bürünmektedir.²⁹⁶

Kabak kemane gelenek olarak Batı Anadolu'ya has kullanılan bir çalgı türüdür. Kabak kemane 1950-1960'lı yıllara kadar Batı Anadolu'daki yörükler tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Yörüklerin en basit eğlencesi olan kabak kemane daha çok yaylalarda yapılan eğlencelerde, köy kahvehanelerinde, düğünlerde çalınmaktaydı. Yörüklere has olan bu çalgı kaybolmaya yüz tutmuş bir müzik aletiyken 1950li yıllarda

²⁹² Kafesoğlu, İ. (2014), a.g.e. s.328

²⁹³ Çelik, Ö.,(2018),Batı Anadolu'da Kabak Kemane ve İcra Geleneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir s.14

²⁹⁴ Ögel, B.(2000), a.g.e. cilt 9, s.271

²⁹⁵ Yalın, R., (1940), Cenupta Türkmen Çalgıları, Adana Seyhan Basımevi, s.37

²⁹⁶ Çelik, Ö., (2018), a.g.t. s.13-18

Yurttan Sesler Korosunda kullanılmaya başlanmasıyla Anadolu'nun her yerinde tanınmaya başlamıştır.²⁹⁷

Yörükler arasında sıklıkla kullanılan bu çalgı bir miras gibi babadan oğula aktarılmıştır. Kabak kemaneyi çalmayı öğrenenler daha çok babalarından, dedelerinden öğrendiklerini söylemektedirler. Kabak kemane geleneğinde söylenen ezgiler ise yörenin özelliğini ve kültürünü yansıtmaktadır. Yörükler arasında en çok bilinen ezgi “teke zortlatması”dır. Teke zortlatması adından da anlaşılacağı üzere teke yöresine has bir ezgidir. Ezgiye isim olmuş “teke” hem bölgenin adından hemde yörede beslenen “teke” den almaktadır. “zortlatma” ise tekenin, teke katımı mevsimindeki sinirli, ileri geri ve yana zıplayarak hareket etmesine denilmektedir. Yörenin özel oyunu olan teke zortlatması, tekenin adı geçen mevsimdeki hareketlerinin taklit edilmesiyle oynanan bir oyun olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁹⁸

Alan araştırmamızın kaynaklarından olan Süleyman Kaybal kabak kemane hakkında edindiği bilgileri anne ve babasından öğrendiğini ifade etmiştir. Babası, köyün son kemane çalıcısıdır. Kabak kemanenin hangi malzemeden yapıldığını annesinden dinlemiştir. Kabak kemane “*kolu armut ağacından, geniş yeri tambur kısmı su kabağından, tamburun derisi ise tavşan derisinden yapılmıştır. Kemane üç tellidir. Bu teller at kılından yapılmıştır. Kemaneye tiz sesinin verilmesi ise çam sakızı olarak bilinen çam akmasının yaya sürülmesiyle elde edilmektedir. Babasının en çok Yemen Türküsünü çalmayı ve söylemeyi sevdiğini nedeninin ise amcasını Hicaz - Yemen cephesinde şehit düşmesinden ileri geldiğini*” ifade etmiştir. Süleyman Kaybal, babasından dinlediği türkülerden birini bizlerle paylaştı.

²⁹⁷ Çelik, Ö.(2018), a.g.t. s.13-18

²⁹⁸ Çelik, Ö.(2018), a.g.t. s.245

Görsel 5.6. Yörük Çalgısı Kabak Kemane

*“Yayladan gelirim yüküm üzümdür
Şu yaylanın kızları düzüm düzümdür
Bir komşu kızı var benim iki gözümdür
Yayladan gelirim yüküm eriktir
Şu yaylanın kızları güllük güllüktür
Benim yârim içlerinde ceylan geyiktir.”*

5.5. Yörüklerde Dokumacılık

Yörüklerin mevsimsel olarak sürdürdükleri hareketli yaşam biçimlerinden dolayı pratikte kullanışlı yükte hafif ürünler kullanmayı tercih etmişlerdir.

Yörüklerin uğraş alanları büyük oranda hayvancılığa dayanmaktadır. Dolayısıyla besledikleri hayvanların etinden, sütünden yararlandıkları gibi hayvanların kirkım dönemlerinde kırılan yün ve kılların tarakla temizlenmesinden sonra kirmende eğilerek ip elde edilmektedir. Elde edilen iplerin renklendirme aşamasından sonra ıstar denilen dokuma tezgâhlarında dokunarak elde edilen çul, çuval, çadır, heybe, namazla, kolan, kilim, çeyiz sandığı olarak kullanılan ala çuvallar vs. dokuma ürünleri kolay sökölüp kurulan ıstar tezgâhlarında dokunmuştur.²⁹⁹

Yörükler, dokudukları malzemeleri renklendirmek için çeşitli doğal boyalar kullanmaktaydılar. Otları kazıp, kazanda kaynatarak elde ettikleri boyalara yünleri batırarak renklendirme işlemi tamamlanmış olmaktadır. Yapılan bu işleme kök boya adı verilmektedir.³⁰⁰ A.R. Yalğın yapmış olduğu araştırmada kök boya işlemini şu şekilde tarif etmiştir. *“boya işlemi sönmüş kirecin kaynatılmasıyla içerisine dokunacak iplerin atılıp kaynatılmasıyla bir gün bekletilir sonrasında bol ve akan suda yıkanarak kurumaya bırakılır. Kuruyan ipler dokumaya hazır hale gelmektedir.”*³⁰¹

Renklerin elde edilmesi çeşitli bitkilerin meyve kabuklarının kaynatılmasıyla elde edilmektedir. Örneğin sarı rengin elde edilmesinde sütleğen kökü ile karamuk kökünün karıştırılmasıyla elde edilmektedir. Bir diğer sarı renk ise ılgın veya asma yaprağının üzerine şap dökölür ve su ilave edilir ve sarı renk elde edilmiş olur. Kırmızı renk ise kök boya bitkisinin kaynatılmasıyla elde edilmektedir.³⁰² Sarı ve kırmızı renklerin çabucak solmaması için yapılan işleme aşkar adı verilmektedir.³⁰³

Siyah rengin elde edilmesi için, defneyaprağı, atağan ve narçiçeğinin karıştırılmasıyla elde edilen karışıma siyah cacığı denilmektedir. Bu suyun

²⁹⁹ Ak, M.(2015), a.g.e. s.342 Eröz, M.(1991), a.g.e. s.171

³⁰⁰ Eröz, M(1991), a.g.e. s.179

³⁰¹ Yalğın, A.R. cilt II, a.g.e. s.219-220

³⁰² Eröz, M.(1991), a.g.e. s.180

³⁰³ Yalğın, A.R. cilt II, a.g.e. s.219- 220

kaynatılmasından sonra yünlerin batırılıp bir süre bekletilmesiyle siyah renk elde edilmiş olmaktadır.³⁰⁴

A.R. Yalgın yaptığı çalışmada siyah rengin elde edilmesinde karadal ağacı veya hayıt ağacının yapraklarının kaynatılıp içerisine arpa veya buğday katılır suyun soğumaya bırakılacağına yakın içerisine bir parça demir eklenir ve 8-10 gün bekletilmesinden sonra siyah renk elde edilmiş olmaktadır.³⁰⁵

Açık kahverengi rengi ise nar kabuğunun kaynatılıp küllü suya batırılmasıyla elde edilmektedir.³⁰⁶

Güvel rengi (Mavi renk) kırmızıya boyanan iplerin ürpeği (mazı ağacı üzerindeki tüylü madde) ile kaynatılmasıyla elde edilen renktir.³⁰⁷

Yörükler, yünleri kirmen yardımıyla iplik haline getirip dokuma tezgâhı olarak ıstar tezgâhını kullanarak çeşitli kilim, çul, heybe vs. ürünleri elde etmekteydiler. Bu tezgâh iki yan tahta ve bu tahtalara alt ve üstten açılmış yuvalara yerleştirilen iki oktan meydana gelen basit düzenekli dokuma tezgâhlarıdır.³⁰⁸

Selçuk civarında yaşayan yörükler dokudukları ürünlerde genel manada kırmızı, kahverengi, lacivert, mavi, siyah ve beyaz renkler kullanılmıştır. Kök boyalardan elde edilen bu renklerin günümüzde uygulaması bulunmamaktadır. Selçuk ilçesi köylerinde yaşayan yörükler halı desenine model demektedir. Dokunan kilimlere bu modeller ya ezbere ya da önceden dokunmuş kilimlerin modeline bakarak yapılmaktadır.³⁰⁹

³⁰⁴ Eröz, M(1991), a.g.e. s.180

³⁰⁵ Yalgın, A.R, a.g.e. s.220

³⁰⁶ Yalgın, A.R. a.g.e. s.220, Eröz, M(1991), a.g.e. s.180

³⁰⁷ Yalgın, A.R. a.g.e. s.222

³⁰⁸ Ak, M. (2015) a.g.e. .345

³⁰⁹ Deniz, B., Ürer, H. (1999), “Selçuk(İzmir) civarında yaşayan tekeli yörüklerinde halı ve düz dokuma yaygıları” Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, s.28, ss.125-134 dergipark.com.tr. erişim tarihi 14.Mayıs.2022

Görsel 5.7. Dokuma Kilim

Görsel 5.8 : Dokuma Kilim 2

Görsel 5.9. Kirmen

Görsel 5.10. Şimşir

6. TARTIŞMA VE SONUÇ

Türklerin tarihi birçok tarihçi tarafından araştırma konusu olmuştur. Türk tarihi gerek siyasal gerekse sosyo-kültürel bağlamda dikkatleri üzerine çekmiştir.

Hazırlamış olduğumuz tezin konusunu ekonomik durumu genellikle hayvancılığa dayanan ve bu durumun sonucu olarak yaylak ve kışlak hayatı yaşayan yörükler özelde ise Karakeçili yörükleri oluşturmaktadır.

Literatürlere göre Türk, Türkmen, Çepni, Manav, Yörük, Karakeçili, Akkeçili, Akkoyunlu, Karakoyunlu gibi farklı isimlerde kendine yer bulmuş bu kavramların hepsi tek bir çatı altında toplanmaktadır. Oğuzlar.

XI. Yüzyılda İslam dinini kabul eden oğuzlara Türkmen ismi verilmiştir. Pek çok tarihçi Türkmen kelimesinin menşeyini açıklamaya çalışmıştır. İbrahim Kafesoğlu ise Müslüman olan Türklere “Türkmen” ismini almalarına karşı çıkmaktadır. “*din değiştirmenin isim değiştireceği manasına gelmemektedir...*” sözleriyle görüşünü destekleyecek örnekler vermiştir.

Türkmen adının İslam dini ile yükselişe geçmesinin en önemli sebebi şüphesiz Selçuklu Devletinin İslam dininin sancaktarlığını yapmış olmasıdır. Anadolu Türkmenler tarafından bir nakış işler gibi yurt tutulmaya başladığında Türk, yörük, Türkmen kavramları da birer birer ortaya çıkmıştır. “Yörük” adı Anadolu’ya has bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Yörük kelimesini tetikleyen unsur, Osmanlı Devletinin Akkoyunlu, Karakoyunlu gibi devletlerle mücadele içerisinde olması ve bu iki devletten Türkmen devletleri olarak bahsetmesidir. Anadolu’da konargöçer hayat yaşayan reayaya da Türkmen denilmekteydi. Ancak mücadele içerisinde girdiği bu Türkmen devletler ve onlara yardım eden Türkmenleri reayadan ayırmak için Anadolu’da konargöçer hayat süren reayaya yörük denilmiştir. Bu doğrultuda Halil İnalçık bu iki kavramı birbirinden ayırmak için Kızılırmak yayının doğusunda kalan reayaya Türkmen, bu yayın batısında kalan reayaya ise yörük adının verildiğine dair görüşünü sunmuştur.

Karakeçili yörükleri Kayı Boyuna mensup bir aşirettir. Karakeçili yörüklerinin “Kara” ismini almasındaki en önemli etkeni Yusuf Halaçoğlu ifade etmiştir. “*Yörüklerin besledikleri hayvanın renginin “kara” olmasından dolayı bu obaya Karakeçili denilmiştir.*”

Nitekim tezin hazırlık aşamasında görüştüğümüz Karakeçili yörükleri de *“beslediğimiz hayvanın rengi kara olduğu için bize Karakeçili yörükleri derler.”* Yorumlarına şahit olduk.

Karakeçili yörükleri kendi içerisinde obalara ayrılmıştır. Mehmet Eröz Karakeçili aşiretinin 7 obadan oluştuğunu, Abdülhaluk Çay ise Karakeçili aşiretinin 12 obadan oluştuğuna dair görüşlerini sunmuşlardır. Anadolu coğrafyasında dağınık halde bulunan Karakeçili yörüklerinin yoğunluk olarak yaşadıkları coğrafyalar vardır. Bunlar; Adana, Siverek, Eskişehir, Aydın, Kütahya vs. iller yoğun olarak yaşadıkları bölgeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Karakeçili yörükleri yılın belli dönemlerinde yaylak, yılın belli dönemlerinde kışlak bölgelerinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. 1960-1980 yılları arasında yavaş yavaş yerleşik hayata geçmişlerdir. Yerleşik hayata geçmeyen yörükler kışlak bölgelerine daha yakın alanlara göçlerini sürdürmüşlerdir. 1980 yılından itibaren tamamen yerleşik hayata geçerek yörükçülükten çıkmışlardır.

Genel manada yörükler kendi kendine yeten, kendi ihtiyaçlarını kendisi karşılayan toplumdur. Yiyeceklerini, giyeceklerini içinde yaşadıkları kara kıl çadırlarını, göç dönemlerinde en çok ihtiyaçları olduğu çuvallar, çullar, heybeler, kilimler ve daha nicelerini kendi el emekleriyle dokuyup kullanmışlardır. Yaylada eğlenceli vakit geçirmek için kurmuş oldukları gıncıracak yine kendi imkânları dâhilinde yapmışlardır. Müzik kültürlerinde kullandıkları kabak kemane yaylı çalgısını doğanın sunduğu imkânlar dâhilinde yapmışlardır.

“Batı Anadolu’nun Türkleşmesi ve Aydın Sancağındaki Yörükler” başlıklı tez çalışmasında genel manada yörükler, Aydın özelinde yaşayan Karakeçili yörüklerinin sosyal hayatları, göç yaşamları üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Çalışma dâhilinde görülen yaylak ve kışlak hayatlarının son bularak yörükçülüğün bittiğine dair özelemler her defasında dile getirilmektedir. Bir diğer önemli husus yerleşik hayata geçen yörük toplumları aslını, özünü, atasını unutmaya yüz tutmuştur. Gelecek nesiller yörükçülüğün ne olduğuna dair en ufak fikirleri bulunmamaktadır. Kadim Türk milletinin bu yörük aşiretlerinin isimlerinin, kültür ve değerlerinin folklor çalışmalarına daha sık yer verilmelidir.

7. KAYNAKLAR

- 166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530). (1995). Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- 438 numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530). (1993). Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Ahmetbeyoğlu, A. (2001). *Avrupa Hun İmparatorluğu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ak, M. (2015). *Teke Yörükleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ak, M. (2019). Batılı Gezginlerin Gözlemlerinde Yörük- Türkmen Çadırı. *Türkiyat Mecmuası*, 29 (2), 347-366.
- Akdağ, M. (1979). *Türkiye'nin Siyasi ve İçtimai Tarihi*. İstanbul: Tekin Yayınları.
- Akın, H. (1968). *Aydinoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi Yayınları.
- Aksoy, E. (2001). Yörük ve Türkmenlerin Sosyokültürel Yapısı (Kırıkkale Karakeçili Aşireti Örneği). *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Andreasyan, H. (2000). *Urfalı Meteos Vekayinamesi ve Papaz Grigorun Zeyli*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Andreasyan, H. D. (1946). *Başkumandan Simbat Vekayinamesi*. İstanbul.
- Atsız, H. N. (1925-1949). *Osmanlı Tarihleri*. İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Ayönü, Y. (2012). Batı Anadolu'daki Türk Yayılışına Karşı Bizans İmparatorluğu'nun Kuman- Alan Topluluklarını Balkanlardan Anadolu'ya Nakletmesi. *Bellekten*, 76 (276), 403-418.
- Barkan, Ö. L. (tarih yok). *Kolonizatör Türk Dervişleri*. Hamle Yayınları.
- Barthold, V. (2017). *Orta Asya Türk Tarihi*. İstanbul: Divan Kitap Yayınları.
- Batuta, İ. (tarih yok). *Rihle*.
- Bayar, M. (2004). *Karakeçili Yörük Aşireti'nin Eskişehir'e İskanı*. İstanbul: Lider Ajans Matbaacılık.
- Bitlisi, İ. (2008). *Heşt Bihişt*. (M. Karataş, S. Kaya, & Y. Baş, Çev.)

- Bozkurt, N. (1993). Çadır. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 8, 158-162.
- Bulduk, Ü. (1997). İdari ve Sosyal Açından Karakeçili Aşiretleri ve Yerleşmeleri. *Ankara Üniversitesi DTCTF Tarih Araştırmaları Dergisi*, 19 (30), 37-52.
- Bulduk, Ü. (1999). Osmanlı Kroniklerinde Türk-Oğuz Şecereleleri ve Kayılar. *Osmanlı Devletinin 700. Kuruluş Yılı Dönümü Uluslararası Sempozyumu* (s. 129-139). Türkiye Sosyal Araştırma Dergisi.
- Cahen, C. (2000). *Osmanlılardan Önce Anadolu*. (E. Üyepazarcı, Çev.) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Cunbur, M. (1999). Gözden Kaçan Bir Risale. *Türk Kültüründe Karakeçililer Uluslararası Bilgi Şöleni* (s. 27-33). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Çandarlıoğlu, G. (2004). *Uygur Devletleri Tarihi ve Kültürü*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı.
- Çay, A. (1988). Ertuğrul Gazi Karakeçililer ve Söğüt Yörük Bayramı. *III. Osmanlı Sempozyumu* (s. 5-9). Ankara: Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Söğüt Şenliği Vakfı.
- Çelik, Ö. (2018). Batı Anadolu'da Kabak Kemane ve İcra Geleneği. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Daş, M. (2016). Menteşeoğulları Beyliği. H. Şahin içinde, *Anadolu Beylikleri El Kitabı* (s. 155-162). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Daşcıoğlu, K. (2010). *Sürgün* (Cilt 38). İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi.
- Demirkent, I. (1996). *Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Deniz, B., & Ürer, H. (1999). Selçuk (İzmir)Civarında Yaşayan Tekeli Yörüklerinde Halı ve Düz Dokuma Yaygıları. *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* (28), 125-134.
- Emecen, F. (1991). *Aydın* (Cilt 4). İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi.
- Emecen, F. (2016). Saruhanoğulları Beyliği. H. Şahin içinde, *Anadolu Beylikleri El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Enveri. (1929). *Düsturname-i Enveri*. (M. H. Yımanç, Çev.) İstanbul: Evkaf Matbaası.
- Ercilasun, A. B. (2015). Oğuz Adının Etimolojisi. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü V. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyum Bildirileri* (s. 15-20). Ankara: Hacettepe Üniversitesi .

- Erdoğru, M. A. (2015). 1530 Yılında Aydın Sancağında Aşiretler ve Cemaatler. M. Şahingöz içinde, *Kaşgarlı'nın Tarihçi Torunu Reşat Genç Armağanı*. Ankara: Öncü Basımevi.
- Ergin, M. (2003). *Kültegin Abidesi "Orhun Yazıtları"*. İstanbul: Hisar Yayınları.
- Eröz, M. (1991). *Yörükler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı.
- Ersan, M. (2020). *Bir Devletin Çöküş Hikayesi: Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*. İstanbul: Altınordu Yayınları.
- Fazlan, İ.-i. (1975). *İbn-i Fazlan Seyahatnamesi*. (R. Şeşen, Çev.) İstanbul: Bedir Yayınevi.
- Golden, P. B. (2006). *Türk Halkları Tarihine Giriş*. (O. Karatay, Çev.) Çorum: Karam Yayınları.
- Gordlevski, V. (2014). *Anadolu Selçuklu Devleti*. (A. Yoran, Çev.) Ankara: Onur Yayınları.
- Gökalp, Z. (1991). *Türk Uygarlık Tarihi*. (Y. Çotuksöken, Çev.) İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Gökbilgin, M. T. (1957). *Rumeli'de Yörükler, Tatarlar ve Evladı-ı Fatihan*. İstanbul: Osman Yalçın Matbaası.
- Gömeç, S. (1997). *Uygur Türkleri Tarihi ve Kültürleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Gülten, S. (2009). Batı Anadolu'da Bir Yörük Grubu: XVI. Yüzyılda Karaca Koyunlular. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (22), 192-215.
- Gülten, S. (2010). XVI. Yüzyılda Kütahya Sancağında Yörükler. (s. 17-22). Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.
- Gümüşçü, O. (2019). *Türk İskan Sistemi*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Gündüz, T. (2019). *Bozkırın Efendileri*. İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Halaçoğlu, Y. (1999). Anadolu İskanında Urfa ve Çevresi. *Türk Kültüründe Karakeçililer Uluslararası Bilgi Şöleni*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Halaçoğlu, Y. (2009). *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar* (Cilt 1). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Halaçoğlu, Y. (2010). *Osmanlı Kimliği ve Aşiretler*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.
- Halaçoğlu, Y. (2014). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirmesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- Han, E. G. (1996). *Şecere-i Terakkime*. (Z. K. Ölmez, Çev.) Ankara: Şafak Matbaa.
- Haykıran, A. S. (2017). Tanzimat ve İskan: 1844 Nüfus Sayımında Aydın Sancağında Aşiretler. *Tarih Okul Dergisi* (XXXII), 247-291.
- Haykıran, R. K. (2021). *Aydın'da Fetih ve Horasan Erenleri*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- İnalcık, H. (2020). *Osmanlı Hakimiyetinde Ortadoğu ve Balkanlar*. İstanbul: Kronik Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (2014). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (2017). *Umumi Türk Tarihi Hakkında Tespitler, Görüşler, Mülâhazalar*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kaygana, B. (2015). Saruhan Sancağında Yörükler. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ordu: Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keçiş, M. (2003). Aydınoğulları Beyliği - Bizans Devleti İlişkileri (1308-1390). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Komnena, A. (1996). *Aleksiad*. (B. Umar, Çev.) İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Konukçu, E. (1998). *Otlukbeli Meydan Savaşı*. Ankara: Erzincan Belediye Başkanlığı Yayınları.
- Köprülü, F. (2009). *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köprülü, F. (2009). *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köprülü, M. F. (1943). Osmanlı İmparatorluğunun Etnik Menşei Meseleleri. *Bellekten*, VII (28), 219-313.
- Köymen, M. A. (2016). *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi Kuruluş Devri I. Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Köymen, M. A. (2017). *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi C.II.*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kurat, A. N. (1966). *Çaka Bey*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Kütükoğlu, M. S. (2012). Osmanlıdan Günümüze Yer Adları. *Bellekten*, 76 (275), 147-166.
- Mahmut, K. (2005). *Divanü Lugat'it Türk*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

- Merçil, E. (1991). *Aydinoğulları* (Cilt 4). İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi.
- Merçil, E. (2004). *Menteşeoğulları* (Cilt 29). Ankara: TDV İslam Ansiklopedisi.
- Neşri, M. (1949). *Kitab-ı Cihannüma* (Cilt 1). (F. R. Unat, & M. A. Köymen, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Nizamülmülk. (1941). *Siyasetname*. (M. T. Ayar, Çev.) İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2011). *Babailer İsyanı*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Orhonlu, C. (1963). *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskanı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Orkun, H. N. (1935). *Oğuzlara Dair*. Ankara: Ulus Basımevi.
- Orkun, H. N. (1994). *Eski Türk Yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ostrogorsky, G. (2015). *Bizans Devleti Tarihi*. (F. Işıltan, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ögel, B. (2000). *Türk Kültür Tarihine Giriş* (Cilt 9). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ögel, B. (2000). *Türk Kültür Tarihine Giriş* (Cilt VI). Ankara: Türk Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, B. (2001). *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. İstanbul: Türk Dünyası Geliştirme Vakfı.
- Önder, S. Y. (2019). *Yazıcızade Ali'nin Oğuznamesi*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Özgüdenli, O. (2014). Selçuklu Çağında Kırsal Hayat: Göçebeler ve Köylüler. R. Turan içinde, *Selçuklu Tarihi El tarihi* (s. 555-563). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Refik, A. (2017). *Anadolu'da Türk Aşiretleri*. Ankara: La Kitap Yayınları.
- Sakin, O. (2006). *Anadolu'da Türkmenler ve Yörükler*. İstanbul: Sultan Ahmet Matbaası.
- Sarı, S. (2008). XV-XVI Yüzyıllarda Mentеше, Hamid ve Teke Sancağı Yörükleri. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sarı, S. (2008). XV-XVI Yüzyıllarda Mentеше, Hamid ve Teke Sancağı Yörükleri. *Basılmamış Doktora Tezi*, 31-38. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Sarı, V. (2005). Türklerin İslamiyeti Kabulünün Sosyolojik Analizi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Say, Y. (tarih yok). Karakeçili Aşireti ve Eskişehir'e İskanı ile Kuyucak Karyesindeki Özbekli Cemaati. *Turkish Studies International Periodical For the Languages* (s. 1905-1954). Literature and History of Turkish or Türkic Volume.
- Saydam, A. (2009). Sultanın Özel Statüye Sahip Tebaası: Konar-Göçerler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi*, 9-31.
- Sevim, A. (1987). *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Sevim, A. (1990). *Kutalmışoğlu Süleyman Şah*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Seyirci, M. (2003). *Ege Yörükleri*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Sümer, F. (1986). Ahlat Şehri ve Ahlatşahlar. *Bellekten*, L (197), 447-493.
- Sümer, F. (1999). *Oğuzlar/Türkmenler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırma Vakfı.
- Sümer, F. (2013). *Yörükler* (Cilt 43). İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi.
- Sümer, F. (2020). *Kaçarlar* (Cilt 2. Basım Ek-1). Ankara: TDV İslam Ansiklopedisi.
- Şahin, H. (2021). *Dervişler, Fakihler, Gaziler Erken Osmanlı Döneminde Dini Zümreler (1300-1400)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Şalbayev, A. (2005). Oğuzların Göçleri ve Yayılmaları. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şeker, M. (2001). *İbn Batuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal- Kültürel ve İktisadi Hayatı ile Ahilik*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Şeker, M. (2020). *Anadolu'nun Türkleşmesi ve Kültürel Hayatı*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Şeşen, R. (2001). *İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Şikari. (2005). *Karamanname*. (N. Sakaoğlu, Çev.) İstanbul: Karaman Belediyesi Yayınları.
- Şölen, H. (1944). *Aydın İli ve Yörükler*. Aydın: Aydın Halkevi.
- Tanyeri, Y. (tarih yok). *Göktürk Yazısını Öğrenme Kılavuzu*.
- Taşığıl, A. (2004). *Göktürkler III*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- Taşağıl, A. (2020). *Türk Model Devleti Göktürkler*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Togan, Z. V. (1982). *Oğuz Destanı*. İstanbul: Enderun Yayınları.
- Togan, Z. V. (2019). *Umumi Türk Tarihine Giriş*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Turan, O. (2014). *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Turan, O. (2015). *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Turan, O. (2019). *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Turan, O. (2019). *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Türkay, C. (2012). *Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1937). *Anadolu Beylikleri, Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Tarihi* (Cilt 1). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Varlık, M. Ç. (1974). *Germiyanogulları Tarihi*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Witteck, P. (1944). *Menteşe Beyliği*. (O. Gökyay, Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Witteck, P. (1995). *Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu*. (F. Berktaş, Çev.) İstanbul: Pencere Yayınları.
- Yakupoğlu, C. (2014). Aslanapa Yöresinde Türk İskanının Belgeleri: Yer ve Şahıs Adları. *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu III. Germiyanoglu Beyliği* (s. 423-472). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Yalgın, A. R. (1940). *Cenupta Türkmen Çalgıları*. Adana- Seyhan Basımevi.
- Yalgın, A. R. (1977). *Cenupta Türkmen Oymakları* (Cilt II). (S. Emir, Çev.) Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Yalvar, C. (2021). Anadolu'da Son Türk İskanı İznik İmparatorluğunda Kuman-Kıpçaklar XIII. Yüzyıldan XX.Yüzyıla Kadar Yalova Kazımıye (Yortan) ile Elmalık (Saruhanlı) Köylerinin Varlıkları. *Türk Dünyası Araştırma Vakfı*, 127 (250), 11-36.
- Yazıcı, M. (2002). XVI. Yüzyılda Batı Anadolu Bölgesinde (Muğla, İzmir, Aydın, Denizli) Türkmen Yerleşimi ve Demografik Dağılımı. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yazıcı, N. (2014). Türklerin İslamiyeti Kabulü. E. Baş içinde, *İslam Tarihi El Kitabı* (s. 553-565). Ankara: Grafiker Yayınları.

Yıldırım, E. (2012). Türk Kültüründe Renkler ve İfade Ettikleri Anlamlar. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yücel, Y., & Sevim, A. (1989). *Türkiye Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Kaynak Kişiler

Ahmet KORU 1928 doğumlu, İzmir/ Selçuk/ Zeytinköy Köyü

Kezban GÖKÇE KIZILIŞIK 1969 doğumlu, İzmir/ Selçuk/ Barutçu Köyü

Mehmet TÜRKMEN 1947 doğumlu, Aydın/ Ortaklar- Selatin Köyü

Süleyman KAYBAL 1962 doğumlu, İzmir/Selçuk

Süleyman Reşit KAYBAL 1932 doğumlu, İzmir/ Selçuk/ Zeytinköy